AN SIT VTILITAS IN SCELERE

Vel

DE INFELICITATE PRINCIPIS Macchiauelliani, contra Macchiauellum & politicos eius Sectatores.

Autore
D. THOMA FITZHERBERTO nobili Anglo Sacerdote.

Ad Illustriss. & Excellentiss. Principem
D. FRANCISCVM DE CASTRO, Comitem de Castro, Ducem Taurisanum &c.

Huius opusculi summa, in duplici, qui epistolæ attexitur, capitum, & paradoxorum Macchiauellianorum Indice comprehenditur.

ROMAE, Apud Gulielmum Facciottum. MDCX.
SVPERIORVM PERMISSV.

Imprimatur, si videbitur, R.P. M.Sac. Apost.

Ces. Fidelis Vicesg.

Ex commissione Reuerendiss. P. M. S. P. A. Fr. Ludouici Ystellæ librum cui titulus est An sit vtilitas in Scelere *vel* de infelicitate Principis Macchiauelliani *editum à* D. Thoma Fitzherberto *accuratè perlegimus, nec in eo aliquid deprehē dimus, quod sanctæ Catholicæ fidei, aut bonis moribus repugnet, imò opus esse censemus impressione dignissimum, ac Principibus ad subditorum optimum regimen vtilissimum.*

In quorum fidem subscripsimus. Die 9. Decembris. 1609.

Ego Domnus Raphael Rastellius Clericus regularis.

Ego Domnus Caietanus Coscia idem affirmo.

Imprimatur,

Fr. Thomas Pallauicinus Bononien. Magister, & Reuerendiss. P. F. Ludouici Ystella sacri Pal. Apost. Magistri socius, Ordinis Prædicatorum.

Illustrissimo, & Excellentissimo
Principi
D. FRANCISCO
DE CASTRO,
COMITI DE CASTRO,
Duci Taurisano,
Potentissimo Hispaniarum Regi a consilijs, & apud Sanctiss. D. N.
PAVLVM V, Pont. Max.
Oratori,
EQVITI ORDINIS DIVI Iacobi, & Commendatario de Hornachuelos.
THOMAS FITZHERBERTVS
perpetuam exoptat felicitatem.

C*VM omnis horum iniquissimorum temporum infelicitas (*Dux Illustrissime, & Excellentissime*) a duobus præsertim hominum generibus, tanquam a duplici fonte fluat, hæreticis nempe & M*acchiauellistis *(qui nunc* Poli-

tici *vulgo vocantur)* quorum illi, *in religione ſola, hi tàm in politica, quàm in religione, hallùcinantur, & errant; Cùmque plurimi viri doctiſſimi, in eorum erroribus confutandis præclarè admodum elaborauerint, ita tamen, vt illorum alij, de ſola religione, alij de politica tantummodo, nulli (ſaltem quos ego legerim) de vtraque, contra vtroſque ſcripſerint, non abs re fore exiſtimaui, eam in me prouinciam ſuſcipere, atque id præcipuè eniti, vt vna, eademque opera vtroſq. Eccleſiæ hoſtes, quaſi vno ictu, confoderem.*

Quid impulit autorē ad ſcribendum contra Macchiauellum.

Itaque quamuis nec eam in me ingenij, ac doctrinæ facultatem, nec eum rerum vſum agnoſcerem, vt de hijs rebus ſatis exquiſitè pro earum dignitate, me tractare poſſe arbitrarer, libuit tamen experiri quid in eo genere poſſem, vt ſi minùs aliorum expectationi, meoq. deſiderio ſatisfacerem, ſaltem doctiores, ad ſtudium de eodem

 argumen-

argumento scribendi excitarem, & vt ait Cicero *de quodam agresti historico, reliquos admonerem vt scriberent accuratius.*

Quid plura? rem ipsam aggressus (impetrata priùs ab Illustrissimis Sanctæ Inquisitionis Cardinalibus legendi Macchiauelli facultate, vt ex eorum diplomate, quod penès me est, satis liquet) plurima de religione & politica latinè exaraui, & cum iam multorum dierum, vel potius mensium, vt ita dicam, iter progressus essem, venit mihi in mentem patria meæ, quis illic esset rerum status, quæ conditio, illamq. meum omne studium laborem, & operam non postulare modò, verum etiam sibi suo quodam iure vendicare, atque idcirco, si ea quæ latinè scribere institueram, patrio sermone litteris mandarem, me patriæ meæ (cui me debeo) magis profuturum.

Facultas legendi Macchiauelli autori concessa.

Hæc cogitatio properantem me in

medio cursu primùm retardauit, & deinde ab incæpto etiam itinere reuocauit, vt eò reuersus vnde eram exorsus, cum maiore patriæ meę commoda procederem; Quare, quæ inchoaueram latinè, ea anglicè reddidi, auxi, dilataui, atq. opus de Religione, *&* Politica, *iam aliquot abhinc annis typis excudendum curaui, in quo humani ingenij imbecillitatem, & diuinę gratiæ, veræq. religionis ad remp. stabiliendam, ac conseruandam, necessitatem, satis, vt opinor, abundè docui,* Macchiauelli, *&* politicorum *fundamenta labefactaui,* Atheorum, *contra diuinam prouidentiam, argumenta confutaui, nonnulla præcepta, tùm ad* Politicam *tùm ad* Ethicam *spectantia tradidi, nouatorum huius temporis hæreses obiter quandoque perstrinxi, diuinam denique prouidentiam in Regnis, rebusq. publicis tam conseruandis, quam euertendis, plurimis exemplis, & rationibus confirma-*

Quæ scripsit autor contra Macchiauellum & politicos

firmaui; alteram eiusdem operis partem, quæ iam sub prælo est, breui (fauente Deo) editurus; in qua, verum reip. finem, & felicitatem in sola Religione Catholica *constituo, & non modò* Paganismum, Mahometismum, *&* Iudaismum, *verum etiam pleraq.* Lutheranorum, *ac* Caluinistarum *dogmata, tàm a vera politicæ ratione, quàm a christianæ Religionis sacræque scripturæ veritate alienissima esse, luculenter ostendo.*

Dum autem ea, quæ nunc Anglicè peruulgantur, latinè scriberem, incidi fortassis in quæstionem quandam, partim Politicam, *partim* Ethicam, *nimirum,* An sit vtilitas in tyrannide, vel quouis alio scelere, *quam quidem quæstionem, cum studiosius, pauloq. fusius persequerer, opusculum hoc, quasi aliud agens, confeci; quod tamen tanquam intempestiuum fœtum supprimendum, terraque, vt Crocodili oua, obruendum censui, donec amici,* Huius Opusculi scribêdi & dedicandi occasio.

cum quibus illud forte nuper communicaui, haud indignum luce iudicauerunt; quorum iudicio fretus, ſtatui, Illuſtriſſime Princeps, *hoc qualicumque munuſculo, meam erga te obſeruantiam, & amorem teſtificari, non quòd tam exile & puſillum donum te dignum exiſtimem, ſed quòd ea te eſſe humanitate ſciam, vt ne minimum quidem grati animi mei, vel officium, vel teſtimonium aſpernari velis.*

Quod enim ad tuam claritatem, & amplitudinem ſpectat, eam talem, tantamque eſſe, non ignoro, vt mea tenuitas illam, ne oratione quidem complecti, nedum muneris alicuius dignitate exæquare poſſit. Si enim vel generis tui ſplendorem, vel nominis celebritatem conſideremus, nihil tibi ad ſummum gloriæ decus deeſſe facilè videbimus. Hoc autem quàm vere dixerim, luce clarius efficerem, ſi coràm laudari tua ferre poſſet modeſtia; aliquid tamen di-

cendum est, vt alijs satisfaciam, sed parcius æquo, ne tibi molestus sim. Si autem aliquis, longiorem me fortaßis existimauerit, quàm epistolæ nuncupatoriæ breuitas, & angustia ferat, is intelligat velim, mihi quidem iure optimo videri, in ijs rebus dicendis, quæ modo & termino carent (quales sunt tuæ, Ornatiss. Princeps, *tui q. generis meritißimæ laudes) certum orationis modum, & terminum præfiniri nec posse, nec debere.*

prolixioris epistolæ ratio redditur.

Attamen dicam de te, quàm potero paucis, si pauca dixero priùs de genere tuo, quo nihil clarius, nihil illustrius esse potest; quandoquidem ab ea es familia ortus, quæ non solum antiquissimis florentissimisq. Hispaniæ *Regibus prognata est, sed etiam quam plurimos ex se reges, Monarchasq. potentissimos felici propagine effudit. Nam cum præstantissimus ille Princeps* Ferdinandus *Serenissimi* Veremũdi *Regis Legionẽsis filius, amplissimis*

Comitis de Castro, paternum genus ex antiquissimis Hispaniæ Regibus

ſimis a patre ditatus patrimonijs in Galæcia, *(præſertim in* Monforte *de* Lemos *) inclytæ familiæ tuæ fundamenta ieciſſet, ea ſtatim fuit maiorum tuorum, apud cæteros* Hiſpaniç *Heroas autoritas, ea dignitas, & gloria, vt omnes vndique non modò regij ſanguinis principes, ſed & ipſi Reges, eorum affinitatem, ac neceſsitudinem expeterent; quod re ipſa compertum eſt.*

Nam aliquot pòſt annis, Garcias Legionis *Rex,* Nunij Ferdinandi *Comitis de* Lemos *filiam vxorem duxit; & poſtea etiam* Petrus Alfonſi *vndecimi* Caſtellç *Regis nepos,* Iſabellam Ferdinandi Ruizij *Comitis de* Lemos *filiam, & heredem in matrimonio habuit, atque in tuam familiam cooptatus, eam Caſtellanorum Regum cognatione, & cõſanguinitate decorauit. Et deficiente, iterum, ſubſequentibus ſeculis, Comitum de* Lemos *maſcula prole,* Dioniſius *Ducis*

Brigan-

Brigantini filius, Ioannis *primi* Lusitanię *Regis abnepos, Comitissæ* Beatricis *coniugio, & Comitis de* Lemos *titulo cohonestatus est. Hic autem regius, vt ita dicam, surculus, in tua nobilissima stirpe insitus, tàm felicibus creuit auspicijs, vt deinceps, Comitibus de* Lemos *virilis soboles minimè defuerit; imò dicam quod maius est, in te nempe,* (Princeps ornatissime) *tuaq. præclarissima familia, virilem Regum Lusitanorum stirpem, eamq. legitimam, ad te vsq. tuosq. præstantissimos fratres, continua principum serie deductam, huius coniugij beneficio, & fructu, sartam tectam conseruari. Et addam aliud, quod silentio præterire nefas ducerem, antiquissimum etiam* Anglorum *&* Gallorum *Regum sanguinem (quem a* Ioanne *Lancastrẽsi Duce,* Lusitanię *Reges hauserant) hac necessitudine in tuam familiam coaluisse. Ecquid igitur tuo genere nobilius? Ecquid clarius? cùm*

Ex Regibus Lusitaniȩ.

Ex Regibus Angliæ & Galliæ.

a perenni ipſius honoris,& nobilitatis fonte (a perpetua, inquam, tot tantorumq. regum ſerie) emanauerit?

Quid ergo mirũ,ſi familia tua, quæ tot regum feliciſſima filia eſt, plurimorum etiam Regum,& Imperatorũ fæcundiſsima mater fuerit? Hoc vel ex illo conſtabit connubio (vt cætera taceam) quod Agneti, Petri Ferdinandi *Comitis de* Lemos *filiæ, cum* Petro Luſitaniç *Rege interceſsit;quorum filia* Beatrix,Sancio *Comiti* Albuquerqui *nupta,* Eleonoram, *diuitis nomine celebrem (* rica hembra *vulgò nuncupatam) procreauit, quæ* Ferdinando *illi, cognomine I*uſti *celebratiſsimo,* Ioannis Caſtellę *Regis filio,(*Aragonię *poſtea Regi) collocata feraciſsimam Principum, Regum, & Imperatorum progeniem peperit. Nam ex eius liberis, & poſteris propſeminati ſunt, non ſolùm cęteri* Aragonię,*& alij nonnulli* Neapolis, Sicilię,Nauarrę, & Luſitanię, *verum etiam*

Familia Comitis plurimorum Imperatorum, & Regum mater; & qui nam illi fuerint.

De huius Ferdinandi iuſtitia & integritate vide inſigne exẽplum.ca. 9. nu. 10. & 11.

etiam quamplurimi Castellę *Reges, atque adeò potentissimus ille* Hispaniarum *Monarcha, qui hodie longè lateq. dominatur, necnon inuictissimi Cæsares, & Imperatores* Maximilianus *primus*, Carolus *quintus*, Ferdinandus, Maximilianus *secundus, &, qui nunc imperij clauum tenet*, Rodulphus, *cum autem clarissima, facundissimaq. horum omnium Imperatorum, & Regum soboles, iam per vniuersa* Europę *regna, mutuis coniugÿs propagata sit, dubitari non potest, quin vix vllus sit, (vel ne vix quidem) in christiano orbe Rex, aut quiuis alius supremæ potestatis princeps, qui a tua inclyta stirpe non sit exortus.*

Comes omnibus ferè Regibus, & principibus Christianis sanguine coniunctus.

Hæc de genere tuo paterno breuiter tetigi; Quid autem de materna necesse erit dicere? cùm constet Comitissam de Lemos *matrem tuam, fæminam spectatissimam, eiusque fratrem* Ducem Lermensem, *summa nobilitate prin-*

Maternũ Comitis genus, ex Hispanię etiam Regibus.

principem, (quem honoris causa nomino (antiquorum etiam Castellę *&* Legionis *Regum satu editos esse, atq. idcirco, quæ superiùs de auita paternæ stirpis tua dignitate dixerim, ea omnia; maternæ etiam familiæ iure deberi; ex quo liquet, maximam tibi honoris & dignitatis accessionem cùm matrem, tùm auunculum attulisse; præsertim cùm ea sit vtriusque virtus, ea prudentia, ea, cum potentissimo Rege catholico, gratia, ea deniq; apud omnes existimatio, & autoritas, vt nescio, an de maiorum tuorum aliquo magis gloriari vel possis, vel debeas. Cùm autem illorum meritis nulla mea par esse possit oratio, ea consultò prætereo, Ciceroniani, de deorum, heroumq. laudibus moniti, memor, nimirum, quia de illis satis multa dici non possunt, pauca cum reuerentia esse dicenda.*

Præclarissimi principes Dux Lermensis Comitis auunculus, & Comitissa de Lemos eiusdem mater.

Itaque his tu (Princeps ornatissime *) maioribus, & parentibus natus,*

ac tot

ac tot, tantisq. regibus sanguine coniunctus, tantum abest, vt ab eis degeneres, eorumue gloriam, vel leuissima dedecoris labecula commacules, vt tuis præclaris virtutibus illorum laudes plurimum ornes, & illustres; Cuius rei certissimum indicium est, quòd ab ineunte ætate, publicis, grauissimisq. potentissimi Regis tuì negotijs, munijsq. præclarissimis fueris occupatus, & districtus, perfunctis interim duabus amplissimis legationibus, vna quidem, temporibus turbulentissimis, periculosissimisq. apud venetos *obita,* (*qua, insigne prudentiæ tuæ specimen dedisti,*) *altera verò, qua nunc* Romę, *apud* Sanctiss. *D. N.* Paulum *V. summa cum laude fungeris; nec mirum; cùm eas tibi ingenij & iudicij vires, ea ornamenta ipsa natura concesserit, vt prudentiam, quam cæteri homines vix longo rerum vsu assequi solent, tu, cum ipso materno, vt ita dicam, lacte suxisse & hausisse videaris,*

Legatio Comitis apud venetos, & qua nunc fungitur Romæ.

dearis,

dearis, quandoquidem, in teneris propè annis, ad ſummos honores, & populorum regimen, non caſu, aut fortuna euectus, ſed prudentiſſimo Regis tui conſilio delectus es.

Vix enim ex ephæbis exceſſeras, cum Comiti de Lemos *patri tuo, Principi ornatiſſimo, immatura morte præerepto, in Regni Neapolitani adminiſtratione ſucceſſiſti; vbi regiam dignitatem, maieſtatemque, non dicam propè acceſſiſti, ſed attigiſti, guſtaſti, participaſti; cùm ad ipſa regni gubernacula ſederis, ſupremam vitæ, ac necis poteſtatem habueris, præſidijs, & claſsibus, terra, mariq. imperaueris, procerum, principumq. aſsiduo comitatu & obſequio, nec non ſatellitum vigilantia ſtipatus, & munitus, cæteriſq. honoribus regijs adeò cumulatus, vt hoc ſolùm a Rege diſcrepaueris, quòd pro Rege regnaueris; pro illo nimirum Rege, cui tu, qua es erga eum obſeruantia, parere, & obtem-*

Comes Regni Neapolitani prorex, cum vix ex Ephæbis exceſſerat.

obtemperare malles, quam regnare.

Nec immerito; cùm ipse sit princeps omnium potentissimus, fidei catholicæ propugnator acerrimus, pietate, & munificentia præclarissimus; cuius amplissimi imperij fines, ad Antipodas *propagati, regionibus cæli, & solis cursu terminantur; cuius immensa potentia pro Christi Ecclesia, contra omnes illius hostes assiduè propugnat; cuius summa pietas, est commune miserorum perfugium, bonorumq. omnium præsidium; cuius inexhausta liberalitas, non solùm suos populos, qui sunt penè infiniti, sed etiam plures fouet, sustentat, ornat alienigenas (in quibus etiam ipse sum) quàm plurimi principes habeant subditos; pro hoc, inquam Rege* (Heros Amplissime) *regnasti, tanta cum autoritate, & grauitate, tanta æquitate, & integritate, tanta industria, & felicitate, tanto totius Regni commodo, tanta denique subditorum beneuolentia*

Potentissimi Regis Hispaniarum Encomium.

Regnum Neapolitanum a Comite præclarissime administratum.

lentia, & amore, vt Neapolitanis *ſempiternam regiminis tui memoriam, ſummumq. tui deſiderium reliqueris.*

præclaræ Comitis virtutis.

Quis igitur dubitare poterit, quin ſis omnibus illis virtutibus excultus, quæ ad tam præclara munera gerenda, & in ſummis viris requiri ſolent, egregia ſcilicet pietate, eximia prudentia, ſingulari temperantia, ſumma humanitate, maxima deniq. communis boni cura, & amore? Sed cum has virtutes, quæ te plurimùm nobilitãt, & ornant, habeas cum plurimis alijs principibus communes, addam, (cum tua, quam ſupplex peto venia) alias, quibus pleroſque tui loci, & ordinis principes ſuperas, & excellis; litteras nimirum plurimas, nec eas quidem vulgares, ſed exquiſitas, ac ſi in illis omnem ætatem egiſſes, vel ab ipſis muſis fuiſſes enutritus; quò fit, vt non modò doctorum hominum, bonarumq. artium ſis ſingularis Mæ-

cenas.

cenas, & patronus, verùmetiam, quod tibi tempus a negotijs liberum, vacuumque tribuitur, illud totum in lectione, studio, & meditatione ponas, & non minùs præclarè sis in otio, quam in negotio occupatus, nec vnquam minùs solus, quam cum solus.

Et quamuis hæc omnia sint maxima, & summa laude digna, ea tamen ego non tanti estimo, quanti id, quòd tu, cùm talis ac tantus sis, te tamen tam parui estimes, eaque sis moderatione, & modestia, vt cæteris omnibus plurimùm tribuas, & tibi ipsi parum saluberrimum sapientis consilium secutus, Ne innitaris prudentię tuę. *Et hoc vnicum addo (quod mihi omnium maximum, & præstantissimum videtur) te optimè scire, a quo hæc omnia acceperis, & quò sint referenda; quapropter, ea omnia, quæ tibi Deus munificè elargitus est dona, omnemque tuam*

curam, operam, ſtudium, & cogitationem, non ad tua commoda, ſed ad dei gloriam, & regis tui, reiquepub. vtilitatem conferre ſoles, nullo laboris tædio, ab officio deterritus, & proinde, nominis, ſine dubio, immortalitate, & æternis in cælo præmijs compenſandus.

Plura dicerem, niſi me tuæ modeſtiæ recordatio cohiberet, & vt hæc dicerem, mihi (etſi non inuito, verenti tamen ne te offenderem) extorſit ipſa veritas, tua dignitas, lectoris expectatio, & ſumma mea erga te obſeruantia, quam cùm & tibi ipſi, & cæteris omnibus teſtatiſſimam eſſe cupiam, hoc opuſculum tibi offerre & dicare decreui, in quo, quædam contra Macchiauellum *&* Politicos *diſputaui, quod tibi haud ingratum fore ſpero, cùm optimè ſciam, te a toto iſto hominum genere, & ab execranda* Macchiauelli *diſciplina longiſſimè abhorrere; quod, non ſolùm*

ex

ex innato tibi animi candore, morum probitate, & vita laudatissimè acta, sed etiam ex prudeutissima tua æquissimaq. Regni Neapolitani *administratione satis est exploratum.*

Cùm autem maxima tyrannidis, quam docet Macchiauellus *illecebra, præcipuumque totius doctrinæ eius fundamentum sit vtilitas, vel saltem vtilitatis species, (qua incautos lectores allicit, & in fraudem impellit,) omnem hanc meam cum eo disputationem de tyrannidis, scelerisque vtilitate institui; Si enim eius præcepta principibus non modo inutilia, sed etiam pestifera, perniciosa, & monstrosa, (id est, tàm a natura, quàm a ratione aliena) esse ostendero, concidat omnis eius de tyrannide, & scelere doctrina, necesse est. Quid verò hac in re præstiterim, & qua via, rationeque vsus fuerim, non erit operæ precium hic dicere, cum partim ex duplici, qui hic subsequitur (capitum* Cur autor cum Macchiauello de vtilitate disputat.

libri,& Paradoxorum Macchiauellianorum*) indice,& partim ex proœmio, quod satis breue est, meum omne institutum, & totius operis summa facilè dignosci possit. Valeas precor,* Dux inclyte, *viuasque diu fælicissimus, & Deo atque hominibus charissimus.*

INDEX CAPITVM.

IMPIA,

IMPIA, ET ABSVRDA *MACCHIAVELLI* ac *politicorum* paradoxa, ET FVNDAMENTA in hoc opuſculo euerſa.

VTilitatem ab honeſtate ſecludi poſſe. Confutatum, cap. 1. per totum.

Remp. Principis gratia a natura inſtitutam eſſe, non principem gratia reipub. Confut. cap. 2. num. 3. 4. 5. & ſequent. item cap. 3. a num. 1. ad 17.

Princi-

Principem plus debere sibi, quàm reip. Confut. cap. 2. a num. 3. ad 17.

Quod reip. perniciosum sit, id principi vtile esse posse. Confutat. ibidem a numero 3. ad 7.

Potentiam a virtute disiunctam, vtilem, & firmam esse posse. Confut. cap. 4. a num. 2. ad 7.

Principem aut optimum, aut scelestissimum esse debere. Confut. cap. 6. num. 6. 7. 8. & sequent.

Tyrannum crudelitate, & scelere se conseruare posse. Confut. ibidem & cap. 10. a num. 6. ad finem cap. item cap. 11. & 12. per totum.

Mortui non mordent. Confut. cap. 6. num. 9. & sequent.

Oderint dum metuant. Confut. ibidem a nnm. 10. ad 19.

Diuide & impera. Confut. ibidem a num. 19. ad 28.

Tyrannum, si sanus esse cœperit, saluum esse non posse. Confutat. ibidem a numero 28. ad 36.

Tyran-

Tyrannidem in ipso regis iure fundatam esse, autoritate sacræ scripturæ. Confut.cap. 4. a num. 9. ad 14.

Felicem tyrannorum exitum non diuino iudicio, sed casui tribuendum esse. Confut. cap. 10. 11. & 12. per totum.

Moysen & Dauidem multis cædibus sua imperia firmasse. Confutan. *cap.* 13. *per totum.*

Quamplurimos tyrannidem impunè occupasse. Confut. cap. 15.

PROOEMIVM

MACCHIAVELLVS Summæ impudentiæ & impietatis arguitur

ATQVE AVCTORIS PROpositum declaratur.

1 CVM doctrinam *Macchiauelli*, in libro de Principe inscripto, traditam attẽtius considero, mirari, ac detestari satis hominis impietatem non queo, cum sub nomine principis truculentum & nefarium tyrannum informet, qui populum opprimat, leges conculcet, Remp. euertat, omnisq. diuini & humani Iuris repagula perfringat; Nam, quæ alij auctores scripserunt de tyrãnorum fraudibus, præstigijs, perfidia, crudelitate, sce-

scribus, quò illos omnibus exosos red derent, ea omnia ille in suum congessit Principem, quasi in publicam aliquam cloacam, & sentinam, non vt reip. sordes exhauriat, & euacuet, sed vt Respub. omnes contaminet, humanumq. genus, si fieri posset, deleat prorsus, & extinguat.

2 Quid enim aliud velle videtur, cum Reip. principem (qui pater patriæ, populi pastor, legum tutor & custos, omni deniq. iustitia, virtute, & pietate ornatus esse debet) ad omnem iniustitiam, impietatem, crudelitatem, Tyrannidem instituat, libro in lucem edito, vbi Imperij scelere adipiscendi, conseruandiq. viam & rationem docet, idq. inauditis, & stupendis paradoxis, statuens inter alia, principem, aut optimum aut scelestissimum esse debere, eumq. in virtutis vel sceleris mediocritate nullam sperare posse securitatē. In quo, nescio an eius mirer magis impuden-

tiam

tiam, an insaniam.

3 Quid enim impudẽtius quam summi sceleris magistrum se palàm profiteri, cum nemo fuerit vnquam tam perfricta fronte, qui sceleris nomen nõ erubuerit, & vt fuerit [redacted] pendi-tissimus, vir tamen bonus non voluerit haberi? Quid insanius, quam principi proponere vtilitatem in scelere quo nihil humano generi, nedum Principi perniciosius esse potest? quod cum hic contra *Macchiauellum* & politicos eius sectatores mihi docendum esse statuerim, eam certaminis rationem cum illis inibo, vt illorum de sceleris vtilitate doctrinam, ad philosophiæ, & ipsius naturæ regulam examinem, a qua si deflexisse deprehendatur, sequetur, illam monstrosam esse, & cum autoribus suis merito explodendam.

4 In qua tamen dimicatione, non solum philosophiæ & naturæ armis illos aggrediar, verũ etiam ex scrip-

turis ſacris, tanquam ex ſacro quodam armamentario, Chriſtianę veritatis tela depromam, tum vt Chriſtiano lectori ſatisfaciam, tum vt *Macchiauellum* ſuo iugulem gladio, quandoquidem ille etiam ipſius ſcripturæ auctoritate pro ſcelere pugnat, quam ſi admiſerit, in ipſo certaminis proludio cadat neceſſe eſt, ſin autē reiecerit, id conſtabit, illum ſcripturis ſacris, non tam ad ſuam confirmandam doctrinam, quam ad lectorem ſuum illudendum, abuti; ſiue autem hoc, ſiue illud, illius patefiet cęcitas, malitia, nequitia; Denique, cum liber eius innumeris ſcateat mendacijs, & impiorum dogmatum portentis, quę plurimi ijdemq. grauiſſimi auctores, alij alia detexerunt, & confutarunt, ego de ea ſolum modo, quam inſcelere eſſe ſomniat, vtilitate, & de tyrannorum commodis diſputabo.

NIHIL VTILE QVOD naturæ repugnet, ergo nec ſcelus.

CAP. I.

1 QVI ſcelus principi arbitratur aliquã: do vtile eſſe poſſe, is vtilitatem ſe, tam a natura, quã ab honeſtate, ſeiungere fateatur neceſſe eſt, cùm hę duę adeò inter ſe vnitę ſemper, & connexę ſint, vt ſeparari nullo modo poſſint; nihil enim naturę conſentaneum eſſe poteſt, quod non idem honeſtum ſit, nec honeſtum aliquid quod cum natura pugnet; quo circa *Cicero* expoſiturus quid ſit honeſte viuere, illud nihil eſſe aliud ait, niſi *naturæ conuenienter viuere*, & proinde teſtatur *Socratem* eos merito *exe-* *Cicero de fin. lib. 4.* *Idem de offic. lib. 3*

crari solere, qui primùm vtile & hone-stum natura cohærentia opinione di-straxerunt; *qua*, inquit, *nulla maior pernicies humano generi potuit afferri*.

2 Cum igitur *Macchiauellus* vtilitatem, quam in scelere ponit, ab honestate secludat, illum etiam a natura vtilitatē secludere manifestum est, quo, nihil absurdius, nihil magis ridiculum excogitari potest, cùm cōstet, omnem hominis vtilitatem naturę lege adeò cōtineri, vt nihil quod illa repudiet, vtile esse possit, Nam cum natura hoc habeat antiquissimum, vt ea, quę procreauit, foueat, & conseruet, certe, nihil quod illis vtile sit, poterit aspernari; quod negari non potest, nisi eam vel ignorantię arguamus vel malitiæ; ignorantię, si nesciat, quid suis prosit, malitię, si sciat, illudq. eis inuideat; Vtrumlibet autem dixerit *Macchiauellus*, merito erit explodendus, cum non tam naturę, quam ipsi Deo ma-

culam

culam inurat, Natura enim *nihil aliud est*, vt ait *Seneca*, *nisi Deus & diuina ratio toti mundo & partibus eius inserta*. *Seneca de benef. lib. 4. cap. 7.*

3 Quam ob rem *Zeno* Stoicorum Princeps censebat legem naturalem, *vim esse diuinam, imperantem recta, prohibentemq. contraria*, & *Cicero*, naturæ legem appellat, *diuinam, & humanam, Iuris fontem, ius gẽtium, humanæ vitæ ducem, quam siquis sequatur, errare nullo pacto poterit*, à quibus non dissentit Apostolus, cum dicit, *gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt facere.* *Cicero de nat. deo. Lib. 1.* *Idem de offic. lib. 3.* *Idem de leg. lib. 1.* *Rom. 2.*

4 Itaque cum natura, sapientissima atque optima rerum omnium parens sit, atq. eorum quæ genuerit, conseruationi, & vtilitati summopere consulat, nihil certe reijciet, quod proli suæ fructuosum, & salutare esse poterit; Sed quid? an aliquid est a quo natura magis abhorreat, quam scelus; cuius vis, in hoc pręcipue cõsistit,

vt naturæ legem violet? quod enim naturæ legi consonum est, id scelus esse non potest: nam omne *vitium* inquit *D. Augustinus, naturæ nocet, ac per hoc cõtra naturam est*, & S. Damascenus affirmat *homines fieri malos, declinando ad id quod est contra naturam*, & proinde, ab vniuersa Philosophorum schola statutum est, quid quid naturæ conueniat, id bonum esse, quidquid autem ab ea disentiat, malum, eòq. deteriorem, peioremq ue esse rem quamlibet, quò magis naturæ legi repugnet.

D. Aug. de ciuit. dei li. 12. cap. 1.
S. Ioan. Damasc. de orthod. fi. lib. 2. c. 30.
D. Tho. 1. 2. q. 94. 3. 2.

5 Cum igitur natura ea omnia quæ prosunt, libentissimè amplectatur, & scelus maxime respuat, & auersetur, profectò sequitur, nullam esse in scelere vtilitatem. Dequa re præclare Cicero. *Si nihil est*, inquit, *tam contra naturam quam turpitudo nihil tam secũdum naturam, quàm vtilitas, certe in eadem re vtili turpitudo esse nõ potest, quod qui parum perspiciunt, hi sæ*

Cicero de offic. lib. 3

pe

pe versutos homines, & callidos admirã tes, eorum malitiam sapientiã iudicãt.

6 Hoc vero cum *Macchiauellus* maxime faciat, infinita opinionum monstra parit; nam non modo sapientiam in calliditate, & prudentiam in dolo, fraudeq. constituit, sed etiam in scelere vtilitatem, in vmbra, solaq. opinione religionem, in tyrannide potentiam, & honorem, in crudelitate securitatem, in maxima deniq. miseria summam felicitatem, imo & totum naturæ ordinem inuertit, omnia miscet, omnia confundit, summa imis commutat, religionem politicæ, diuina humanis, ipsumq. deum mundo, vel, vt verius loquar, tum mundum, tum deum, suo principi subijcit, dum omnia ad illius commoda referat, perinde ac, si ipse totius orbis, ipsiusq. naturæ finis esset, Dominus, ac Deus. Quæ omnia quam absurda, fœda, & principi perniciosa sint, dilucide ostendam, si prius expe-

diuero

diuero ea, quæ de vtilitate, quam in ſcelere conſtituit, reſtant excutienda.

SCELVS NON MINVS Principi quam Reip. perniciosum. Item principem plus debere reip: quam ſibi lege naturæ

CAP. II.

1 HACTENVS docuimus vtilitatem cū ſcelere coniunctam eſſe non poſſe; reſtat, vt oſtendam, ſcelus Principi non ſolum non vtile eſſe, verum etiam exitioſum; quod duobus præſertim argumentis efficiam; vno, quia ea eſt ſceleris conditio, ea natura, vt omnem humanam ſocietatem labe-

factet

factet & tollat; altero, quòd iustum malorũ iudicem & vindicem Deum, in Principem concitat. Quòd autem ad primum attinet, *Macchiauellus*, non mihi multum facessit negotij, cùm, non inficietur remp. virtute stare, & scelere concidere, immo & Principi suo id conducere existimet, vt ciues boni sint, quo in officio facilius contineantur;

2 Quod cum ita sit, duo eum in hac re peccare manifestum est; vnum; quia id Principi suo salutare esse posse arbitratur, quod toti reip. exitiosum est; alterum; quia in ciuibus virtutem requirit, non vt princeps sit melior & probior, sed vt illorum virtus, eius impietati tum inseruiat, tum materiem suppeditet, vt dum cæteri omnes suauissimo virtutis (vt ita dicam) somno sopiti conquiescant & tum legibus, tum illi ad nutum obtemperent, ipse interim securius in omni bacchetur nequitia, atq. optimorum

morum ciuium bonis, fortunis, addo & ſanguine, ſatietur. Hæc enim ſunt præclara illa emolumenta quibus *Macchiauellus* Principem ſuum beat ſed quam ineptè & ridiculè nunc videbimus.

3 Hoc itaq. poſito fundamento, Reipub. pernicioſiſſimum eſſe ſcelus; quæro a *Macchiauello*, vtrum Princeps eius, erit pars Reipub. nec ne? pars, inquiet, ſed ea quæ in cæteras dominetur, caput ſcilicet. Illud quidem rectè; Ex quo ego conficio, Principem, nullam ex ſcelere vtilitatem capere poſſe. Si enim Reipub. caput ſit, illius commoda cum totius Reipub. commodis oportet eſſe coniuncta: quod ipſa Reip. & ciuilis ſocietatis ratio optime docet; nam, cum nihil naturæ ſanctius, nihil prius ſit, quam totũ genus humanum tueri & conſeruare, ita ſingulorum hominum ſaluti, & vtilitati conſulit, vt multò magis omnibus conſultum velit; atq.
vnum

vnum quemq. ad ciuilem societatem id circo generauit, vt cum plures in vnam coalescant communitatem, singuli in omnium conseruationem conspirent.

4 *Quemadmodum* enim *cunctis nautis*, inquit *Aristoteles, nauigationis salus proposita est, quam expetit eorum vnusquisq. eadem ratione ciuibus omnibus proposita est communitatis salus; communitas autem est resp.* hinc etiam ait *Cicero*: *vt leges, omnium salutem, singulorum saluti anteponunt, sic vir bonus, & sapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, vtilitati omnium plus quam vnius consulit.*

Arist. posit. lib. 3. cap. 3.

Cicero li. 3. de finib

5 Ex quo sequitur, cum ciuilis societatis plurima sint, tanquã vnius corporis, membra, nullum esse quod toti preponderet; nam non ad partes totum, sed ad totum partes referuntur, qua ratione, in ipso corpore humano, nullum est membrum, quòd pro totius salute, nõ exponet se sponte cui-

te cuilibet periculo; pręclare *Aristoteles*; *quisque ciuium se non suum, sed omnes se ciuitatis esse putare debent, est enim vnusquisq. ciuitatis pars, procuratio autem cuiusq. partis procurationem totius spectare debet lege naturæ, hæc ille*. Ad totius autem salutem maxime conducit, vt omnes Reip. partes bene se inter se habeant, nec alia alijs auferat quod sibi assumat, sed suum quęq. potius in commodum ferat, quam de alterius commodis detrahat, quo singulę suo fungẽtes munere, ad totius conseruationem concurrant;

Arist. lib. 8. polit. cap. 1.

6 Hoc autem *Cicero* pulchra similitudine declarat; *vt* inquit, *si vnum quoduis membrum hunc sensum haberet, vt posse putaret se valere, si aliorum membrorum valetudinem ad se traduxisset, debilitari, & interire totum corpus necesse esset, sic, si quis rapiat commoda aliorum emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas*

Cicero de offic. li. 3.

tas euertatur necesse est. hoc non solùm de reliquis ciuibus, sed etiam de ipso Principe, Reip. capite, dicendum est; quare, Neronem optime monet *Seneca*, vt ob oculos semper habeat, *non remp. suam esse, sed se reipub.* Natura enim principis potestatem, ad nullam alium finem instituit, nisi ad communitatem tuendam, conseruandãq. vt cum ipse pro ciuium suorum salute excubet, & vigilet, atq. ipsi vicissim illum diligant, & obseruent, eiq. obtemperent, tum resp. ab ipso, tum ipse vnà cum rep. conseruetur, qua pereunte, ipse saluus esse nõ poterit: nam simul cum corpore perit etiam caput vnà cum rep. princeps;

Sene. de clemen. lib, 1. cap. 19.

7 Quare confitendum est, non minorem principi habendam esse reip. curam, quam sui ipsius; quid dico non minorem? imo multo maiorem; nam sicut corpus non est capitis gratia, sed ipsum caput propter corpus, cuius est pars; ita non principis

cipis gratia resp. sed reip. gratia principis potestas à natura est instituta; & inter naturæ principia, nullum credo est notius, quam plus debere partem toti, quam sibi, vt supra ostendimus, qua propter *Cicero* docet, *patriam vnam, omnes omnium charitates complecti, charioremq. nobis esse debere, quam nosmetipsos, proqua*, inquit, *quis bonus dubitat mortem oppetere si ei sit profuturus*; quod adeò intellexerunt olim plurimi Reges solo naturæ lumine ducti, vt remp. non modo amicis, propinquis, liberis, sed etiam vitæ suæ prætulerint, quorum memoriam omnis posteritas immortalitati merito consecrauit, non vtar exemplorum copia; ex infinitis pauca seligam.

Cicero de offic. li. 1.

8 Meminit *Iustinus Pharnacis Parthorum* Regis, qui cum multos haberet filios, imperium tamen suum fratri suo *Mithridati*, insigni virtute viro, reliquit, *plus regio quam patrio nomini*

Iustim li. 41.

mini deberi ratus,potiusq.patriæ,quam liberis consulendum.

9 Meminit etiam idem auctor *Alexandri* magni,qui cum *Herculem* filium,fratrem *Arideum*,& *Roxanem* vxorem pręgnantem relinqueręt,sciscitãtibus ab eo iam morituro,quem Imperij faceret hæredem? respondit *dignissimum,nefas arbitratus,tanti regni opes alijs quam probatis relinquere.* *Idem,lib. 44.*

10 Nec minor fuit *Cæsaris Augusti* in Rempub. charitas, qui nunquam filios suos populo commendauit,quin adijceret,*si merebuntur*.Laudanda hæc, sed miranda sane sunt ea quæ de *Ericlheo Athenarum* Rege, alijsq. scribunt auctores. *Ericlheus*, inquit *Plutarchus*,*bellum cum Eumolpo faciens, accepit responsum se victorem futurum si filiam suam Dijs immolaret, qua re Praxithea vxori communicata, puellam occidit.* *Sueton.in Augusto.* *Plutar. in parallel.*

11 Huic addi possunt *Agamemnon Mycenarum* Rex, *Metellus*, &

Marius Imperatores Romani, qui similibus responsis, vel ab oraculo, vel in somno acceptis, filias suas *Iphigeniam* *Metellam*, & *Calphurniam* dijs suis immolandas tradiderunt, charitati erga patriam naturam postponentes;

Idem ibid

12 *Codrus* etiam Atheniensium Rex, cum cognouisset Doriẽsibus hostibus suis fuisse ab *Apolline* responsum, eos superiores fore, ni Regem *Atheniensium* occidissent, *permutato Regis habitu & sarmenta collo gerens, hostium castra ingressus est, atq. ibi à milite, quem falce vulnerauerat, interfectus*.

Iustin. li. 2.

13 Nonne etiam *Leonidas Lacedemoniorum* Rex, accepto ab *Apolline* respõso, aut sibi aut vrbi cadendum, summa cum alacritate in ipsa hostium castra irrupit? quo pacto, maxima strage facta, inter confertissimos hostes gloriose occubuit?

Ibidem.

14 Mitto hic duos *Decios* patrem & filium, consules, Imperatoresq. Romanos

Liuius Dec. 1. li. 8. & 10.

manos

manos, qui capita sua pro patriæ salute deuouentes, sibi mortem gloriosam, & patriæ duas insignes victorias pepererunt.

15 Mitto *Lycurgum*, & *Charondam*, *Lacedæmoniorum*, & *Thuriorum* Legislatores, quorum ille, simulata eundi *Delphos* occasione, in perpetuum exilium sponte profectus est, quia ciues sui iureiurãdo se obstrinxerant, se leges eius obseruaturos, donec reuerteretur; hic, cum legem a se latam (cui mortis pœnam constituerat) ipse imprudens violasset, sibi statim mortem consciuit, inspectante populo, ne sua impunitas in legum præiudicium, & patriç damnum verteretur.

plutar. in lycur. Iustin. lib. 1.

Diodor. Sicul. lib. 12.

16 Mitto deniq. alios quam plurimos Principes horum similes, cum cõstet illos reges qui primùm populorũ & gentium imperia tenuere, (cum adhuc auaritiç & ambitionis pestis in regna non irrepserat) ita erga pa-

triam fuisse affectos, vt suam salutem communi salute posteriorem ducerent; hoc enim regium esse munus, à natura non tam didicerunt, quam hauserunt;

17 Vt autem hoc liquidissimè constet, rem paulò altius repetam, & regiam dignitatem a suis deducam principijs, illamq. in purissimo naturę fonte inspiciendam proponam, vt lector, venenatas pestiferę tyrannidis aquas, quas *Macchiauellus* suo principi propinat, facilius discernat; caueat, & detestetur, de qua rę quędam tamen pręmonenda existimo:

18 Primum; potestatem regiam, quam dico naturalem, non ita intelligi debere, ac si reges illam proxime & immediate a Deo vel natura haberent (vt volunt huius temporis politici) cum luce clarius sit, eos humano iure (nimirum vel electione, vel donatione, vel iusto bello) omni illa, qua pollent, legitima potestate præditos esse:

esse: Ita enim iure gentium constitutum est, vt quicunq. quouis horum titulo regnum adeptus fuerit, is legitimus princeps habeatur, & sit;

19 Sed intelligēdum esse, regiam potestatem ab ipsis regibus ita esse distinctam, vt illam a Deo vel natura proxime institutam esse affirmem, ipsos autem reges minime. Quod D. *Chrysostomus* satis aperte docet, in hæc apostoli verba: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo*. Quid dicit, inquit, omnis ergo princeps a Deo constitutus est. istud, ait apostolus, non dico; neque enim de quouis principum sermo mihi nunc est, sed de re ipsa; quod enim principatus sunt, quod hi quidem imperant, isti vero subiecti sunt, quodq. non simpliciter & temere cuncta feruntur, nec fluctuum instar, populi huc atq. illuc circumaguntur, diuinæ sapientiæ opus esse dico; propterea, non dicit aposto- Rom. 13. *Chrysost. in ca. 13. ad Rom.*

 lus

lus non eſt princeps niſi a deo,ſed de
" re ipſa diſſerit, dicens, non eſt pote-
" ſtas niſi a deo.Hæcille præclariſſime.

20 Nam quamuis (vt ibidem etiam ipſe ſignificat) Deus res humanas,ad euitanda diſſidia inter æquales,ita ordinauerit, & diſpoſuerit, vt alij imperent, alij pareant, id tamen hominum arbitrio reliquit,quam gubernationis formam ipſi amplecti velint; quapropter aliqui populi, ſe vnius imperio,alij plurium, alij paucorum, aliqui denique penes ſe omnem poteſtatem retinent,vnde variæ gubernationũ ſpecies oriuntur, nempe *Monarchia, Ariſtocratia, Oligarchia*, & *Democratia*:

21 Præterea,ſciendũm eſt poteſtatem regiam mere naturalem, eam eſſe quæ in ſtatu Innocentiæ locum habuiſſet, ſi *Adam* non peccaſſet;nimirum poteſtatem,vt ita dicam,directiuam, qua patres filios, & prudentiores minus prudentes rexiſſent & guber-

D.Thom. 1.p.q.2. ar.1.ad 2 & q. 96. ar.3.cap.

gubernassent, propter obtemperantium bonum; Id enim certissimum est, omnem illam, quam nunc principes legitime exercent, coercendi & puniendi auctoritatem, post peccatum fuisse a iure positiuo introductam vt docet *D. Thomas*; quod etiam Iurisconsultis nō displicere videtur; Cum ipse *Iustinianus* affirmet omnes homines ab initio liberos esse natos, ideoque dominium temporale & seruitutem, non naturę lege, sed gentium iure esse fundata.

Idem.4.6 36.1.2. & 3. Instit. tit. de iure natura l.

22 Hinc etiam ait *S. Augustinus vnde quisq. possidet quod possidet? nonne iure humano? nam iure diuino domini est terra & plenitudo eius; pauperes & diuites de vno limo fecit, & pauperes & diuites vna terra supportat; iure tamen humano dicitur, hæc villa mea est, hæc domus mea, hic seruus meus est.* Hæc ille; cui suffragatur *D. Gregorius liquet* inquit, *quod omnes homines natura æquales, genuit, sed va-*

S. August. tract.6.in cap.1. Ioan.

riante meritorum ordine, alios alijs, culpa postponit. Hactenus ille.

23 Ex quibus duo possunt elici; vnum; illam quam nunc habent temporales principes potestatem, nō tam lege naturæ, quam iure gentium niti, & proinde quamuis iustissima sit, tamen non esse proxime a Deo, quemadmodum absurde docent politici. Alterum, eandem principum potestatem; ad eam quam dixi mere naturalem (& directiuam) eò propius accedere, & naturæ legi eò magis consonam esse, quò moderatior ac minus violenta sit, & quò magis subditorum bonum promoueat, tueatur, & conseruet; a qua potestate longissime abesse tyrannidem, imo cum illa maxime pugnare manifestum est.

S. Gregor. di cura pastor. p. 2. cap. 6. S. Ambros. de dignit. sacer. c. 3.

24 Postremo, id maxime aduertendum censeo, omnem temporalem potestatem, siue regiam, siue quamlibet aliam, spirituali & ecclesiastica potestate, ipsius naturæ lege, inferiorem

rem esse, eiq. in ijs, quæ ad animam vel spiritualia pertinent, subijci, eadem, inquam, naturæ lege, qua perfectioribus minus perfecta, superioribus inferiora, animæ corpus, rationi sensus, cælo terra, reip. familia, fini denique ea quæ sunt ad finem subijciuntur; Ita enim se habent temporalia ad spiritualia; & politicæ, ciuilesq. societates ad Christi Ecclesiam (quæ cæterarum omnium societatum est perfectissima, dignissima & nobilissima) vt inferiora ad superiora, minus perfecta ad perfectiora, & media ad finem, cum illæ ad hanc referantur, & haud aliter vltimum finem sibi a Deo prestitutum, nisi per eam, consequi possint;

S. Chrysos. de sacerd. lib. 3. S Gregor Nazianz in ocat. ad popul. timore percul. S. Grego. ep. lib. 2. ep. 61.

25 Hæc enim non solum in omnibus regnis, rebusquepublicis vna eademq. semper manet, & suum ius, suamq. tenet dignitatem, sed etiam eas omnes complexu, & sinu suo tanquam pia mater, continet, fouet, nobi-

nobilitat, absoluit, perficit, imò & felicissimas efficit; quandoquidem eas, cum deo conglutinat, in qua re tam omnium rerumpublicarũ quam vniuscuiusq. hominis consistit beatitudo, & finis, quod non modo nostri docent *a* Theologi, sed antiqui etiam *b* philosophi tradiderunt, vt alio opere, si deo placuerit, planissimum faciam; hic enim hæc tetigisse sufficiet, ne dum politicos ad naturam prouocem de ecclesiastica videar aliquid derogare dignitate & potestate, quam diuina lege tum constitutam, tum omni humanæ potestati prælatam esse, ex sacris litteris satis liquet. *Gens enim & regnum* inquit propheta, *quod non seruierit tibi*, id est ecclesię, *peribit*. Sed nunc reliqua prosequamur.

a *S. Aug. de vera reli. c. 1.* S. Ambro. *de offic. li. 2. c. 5. Lactant. lib 4. c. 9.*
b *Aristot. Eth. c. 10. plato in epinom. Mercur. Trism. ad Asclep. c.* 10. *Iamblic. de mist.*
Isay. 60. Matth. 18.

QVA-

QVALEM PRINCIPEM requirit natura & quędam de principis potestate & officio.

CAP. III.

1 CVM homines ad ciuilem societatē nati sint, & illius conseruationem summopere expetant, eam illius conseruandę, tuendęq. rationem optimam esse censuerunt, quam tum in rerum vniuersitate, ab vno moderatore gubernata, tum in rebus omnibus, quę in aliquam societatem, compactionemq. coalescunt, vigere animaduertebant, in quibus, vnum cęteris excellens, imperium quoddam tenet, sicut inter planetas sol, inter animæ potentias intellectus, in familia domi-

Arist. pol. li. 1. ca. 2.

Idem. Ibidem.

dominus, atq; inter ipsa animalia ratione carentia, fortissimum & pulcherrimum, quod cæterorum agmina ducit;

2 Itaque primi homines scientes ciuilem societatem, ad quam nati essent, corpus esse quoddam, & nec conseruari, nec esse quidem posse sine capite, quod ceteris membris non solum dignitate, sed etiam virtute antecelleret, se alicuius optimi & prestantissimi viri imperio subiecerunt, partim impellente natura, partim cogente etiam necessitate; de qua *Cicero*; *cum* inquit, *premeretur initio multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cum iniuria prohiberet tenuiores, æquitate constituta, summos cum infimis pari iure retinebat*. Hinc etiam Aristoteles; *regnum inquit in præsidium bonorum hominum, contra vim popularium est constitutum, & Rex ex numero proborum virorum creatus est,*

Cicero offic. li. 2.

Arist lib. 5 polit. c. 10.

est, quia virtute & rerum gestarum magnitudine præstaret. hæc illi de necessitate.

3 At *Seneca* naturæ vim in aurei seculi monarchijs agnoscens, primorumq. regum pulcherrimè depingens mores, præclare docet quodnam sit regis officium. Primi inquit *mortalium, atq. ex hijs geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habentes & ducem, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturæ est enim deteriora potioribus submittere; Ideoq. summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse nisi melior; tantum enim quantum vult potest, qui se nisi quod debet, non putat esse. Illo ergo seculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuit regnum, hi infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantq. utilia atq. inutilia monstrabant; horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat, fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatq.* Senec. ep. 91. ad Lucil.

subie-

subiectos; officium erat imperare non regnum: nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. hæc ille.

4 Ex quibus discant politici quę fuerit prima regiæ dignitatis institutio, quę auctoritas, quis finis; nēpe non aliunde orta esse regna, quam a populi voluntate, nec alios a populo creatos reges, nisi qui cęteris virtute prę stabant, nec alium ob finem, nisi vt reliquis ciuibus patrocinio & præsidio essent, deniq. imperare, & dominari, *officium esse* lege naturæ, *non regnum*; id est, imperatoriam siue regiam potestatem, nihil aliud esse, quam ciuilem magistratum; supremum illum quidem, suis tamen adeò circumscriptum finibus, & terminis, vt regi nō liceat quidquid libeat, sed id solummodo quod Reip. conducat. *Nam vt gubernatori* (inquit *Cicero*) *cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: Sic reip. moderatori, bea-*

Cicero ad Attil.

ta

ta ciuium vita proposita est, vt ea opibus firma copijs locuples; gloria ampla, & virtute honesta sit . Sed de hac re audiamus Beatũ *Gregorium*, qui de ipsis principatus potestatisq. Principijs differens, ex intimis tam scripturę sascræ, quam naturæ medullis pulcherrima depromit documenta, locus longus est, sed insignis, & ad rem quam tractamus, accommodatus.

5 *Liquet*, inquit, *quod omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine, alios alijs cul pa post ponit, ipsa autem diuersitas quę accessit ex vitio, diuino iudicio dispensatur, vt quia omnis homo æquè stare non valet, alter regatur ab altero, vnde cuncti qui præsunt, non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem pensare condicionis, nec præesse se hominibus gaudeant, sed prodesse, Antiqui enim Patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum fuisse memorantur, & cum Dominus Noe, filijsq. eius benediceret,* S. Greg. de cura pastor. p. 2. cap. 6.

ceret,

ceret, dicens, crescite & multiplicamini & replete terram, adiunxit & terror vester & tremor sit super cuncta animantia terræ, quorum videlicet terror & tremor (quia esse super animantia terræ præcipitur) profecto esse super homines probibetur. Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris natura prælatus est; & idcirco contra naturam superbire est, ab ęquali velle timeri; & tamen necesse est, vt Rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt; vt humana saltem formidine peccare metuant, qui diuina iudicia non formidant, nequaquam enim ex hoc quæsito timore prępositi superbiunt, qui nō suam gloriam, sed subditorum iustitiam quęrunt, in eo enim quod metum sibi à peruersè viuentibus exigunt, quasi non hominibus sed animalibus dominantur, quia ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea, debent formidini subiacere substrati.

Hæc

6 Hæc vtinam recordentur Reges, & dies noctesq. cogitent, non tam considerantes,in quo dignitatis gradu sint locati, quam qua condicione,& quorsum nati,vt intelligant, subditos suos quamuis ordine inferiores, natura tamen sibi esse æquales,cum homines sint vtriq. & iisdem infirmitatibus obnoxij; De qua re, ipse naturæ auctor futuros populi sui Reges satis aperte monuit, quando cum *Moyse* de Regis officio sermonem habuit; *Non eleuetur*,inquit,*cor eius super fratres suos*, ac si diceret, non ita se regem esse sciat,vt hominē se esse nesciat, nec gerat se pro seruorum domino,sed pro fratrum suorum gubernatore, vt quos homines communis boni ratio sibi subiecit,eos ipse homo tanquam fratres amet,& omnibus charitatis officijs prosequatur; Quamuis enim, (vt *D. Antonius* monachis suis dixisse perhibetur) princeps ceteris hominibus dignitate *Deut.17.*

antecellant, eandem tamen cum cæteris habent naſcendi, & moriendi condicionem; Quare etiam ipſe, perbenignis ab Imperatore *Conſtantino* eiuſq. filijs, litteris ſalutatus, reſcripſit, *id illis præcipuè cauendum, ne magnam exiſtimarent eſſe regiam poteſtatem, & ne carnis imperio tumentes, ſe homines eſſe, atque a chriſto, vno & ſempiterno ſæculorum omninm rege, iudicandos obliuiſcerentur.*

Athanaſ. in vita Anton. Baron. an 328.

7 Hæc ille; & præclare quidem; ſi enim principes hæc ob oculos ſemper habuerint, haud erunt, vel ad fortunæ lubidria æquanimiter ferenda imparati, vel erga homines in humani, vel regia poteſtate, rebuſue ſecundis nimis elati, ſed ſibi facile perſuadebunt, id quod res eſt, ſe homines, hominũ cauſa natos eſſe, nec æquum eſſe, vt ab ijs quorum ipſi naturam participant, propter crudelitatem timeantur, ſed propter iuſtitiam amentur, colantur, & obſeruentur; ab ijs, in-

quam,

quam, quibus præsunt vt prosint, non vt eos seruitute premant, quos regunt; vt ad virtutis & rationis normam illos dirigant, vt cadentes erigant, vt peccantes corrigant, & emendent, non vt eos crucient, lanient, dilacerent; a quibus denîq. timorem & obedientiam idcirco exigere debent vt ad Dei timorem & obsequium eos vel volentes ducant, vel nolentes cogant, & compellant, ad quod, omnis ille, qui Regibus debetur, timor, præcipue referendus est.

8 In quo etiam illud est animaduertendum, honores regios cæteraq. regum priuilegia, non tam dignitati regiæ, quam regnandi laboribus, vigilijs, & molestijs deberi. Sapientissime enim à natura comparatum est, & vbiuis gentium vsu receptum, vt in ciuilibus magistratibus, oneri honos, & virtuti laus respondeat, & quantò quis probior sit, maioreq. studio & labore in commune bonum in-

cumbat, tantò maiore honore & gloria decoretur; aliter enim nemo rēp. propter curas inde emergentes capesseret. huc alludit Socratiùs *Xenophon* apud *Ciceronem* cum dicit eosdem labores non æquè grandes esse Imperatori, ac militi, quod, ipse honos laborem Imperatoris leuiorem facit. Sed luculentius *Cicero* de senatoribus loquēs, *quàm multa sunt commoda* inquit, *quibus caremus, quàm multa molesta, ac difficilia quæ subimus? atq. hæc omnia tantùm honoris & amplitudinis commodis compensantur*.

Cicero Tuscul. quæst. lib. 2.

Idem pro A. Cluen.

9 Itaque hoc intelligant Reges, honores sibi delatos non tam regiæ potestatis ornamenta esse, quam virtutis & laboris præmia, quibus gubernandi curæ, Vigiliæ, & angores compensantur, & leniuntur. hoc testatur ipse apostolus qui rationē redditurus, cur tributa principibus a subditis soluenda sunt, *ministri*, inquit,

Dei

Dei sunt in hoc ipsum seruientes id est (vt hunc locum exponit *D. Thomas*) quia tum Deo tũ populo seruiũt, dũ iustitiam administrant & communi subditorum bono, paciq. consulunt; qua propter *tributa* inquit *eis debentur, quasi laboris stipendium*; nec aliter interpretatur *D. Chrysostomus* apostoli verba, quibus *ostendi* ait *laborem & miseriam principum, cum hæc sit illis vita, hoc studium, vt populus pace fruatur*, atque idcirco æquum esse, vt *curæ & sollicitudinis merces illis a populo persoluatur*.

D.Thom. in ep.ad Rom.

10 Hoc autem cum plurimi, vel non animaduertant, vel negligant, honores regios, & cetera regum commoda auide consectantur, eaq. consecuti, regnandi solicitudinem, laboremq. defugiunt, torpentes otio, libidine languentes, & liquescentes voluptate; quo pacto plurimi Reges ab honore & statu regio turpissime deciderunt, sicut in regno Assyriorum,

a Iustin. lib. 1. b Nauclet. chron an. 1400. c Iust. li. 34. d paul. Amil. in chil. der.

a Sardanaplus, in Imperio Romano *b Vuenceslaus*, in Aegypto *c Ptolomeus*, à Romanis postea regno restitutus, & in Gallia *d Childericus*, nuncupatus *faineant*, id est nihil agens, qui totius Populi consensu, propter ignauiam regno priuatus est, nec iniuria, Rex enim nihil agens, male agit, & quò ociosior, eò est Reip. perniciosior.

Plutar. in Apophtheh. Regum. Idē ibid. Plato

11 Quare, verè regium fuit illud *Alexandri* magni dictum, *quid refert si multa habeam, & agam nihil*; Nec minus egregiè *Dionisius* Senior Sicilię Tyrannus, percunctanti cuidam *esset ne ociosus*, respondit, *absit, vt vnquam hoc mihi contingat*. Itaq. *Plato*, regem rectè confert Gubernatori nauis, qui nec mentem nec manum vnquam à gubernaculo amouere debet, cuius vel leuissima negligentia, & incuria, semper periculosa est, & quandoq. tam sibi quam suis exitiosa.

12 Hæc veritas animis omnium

adeò

adeò a natura insita & impressa est, vt *Mexicani*, noui orbis incolæ, (gens omnino barbara & bonarum artium expers) quamuis regibus suis summam prę̈starent obedientiam, eos tamen recèns creatos, perpetui laboris & oneris in se suscepti ita admonere solebant, vt non dubitarent eos totius multitudinis seruos & mancipia appellare; quorum verba notatu dignissima, non literis (quarum nullam scientiam, nedum vsum habebant) sed memoriæ mandata, & filijs à Patribus, quasi per manus tradita, in medium afferrre non pigebit, vt in populo imperito penitus, & rudi, naturæ vis magis eluceat;

13 Cum itaq. *Gens Nauatlacana* sedibus suis relictis, nouas quæreret, atq. ad paludes tandem Mexicanas, (vnde postea nomen sumpsit) appelleret, ab *Azcapuzalcorum* rege, illis locis vicino, summis precibus cōtendit, vt nepotem suum sibi in regem *Acosta Hist. Indie occident.*

daret,

daret, qua re impetrata, & Iuuene domum deducto, vnus e senioribus in frequenti totius populi conuentu; nouum regem ita affatus est.

14 Feliciter aduenetis, ętate fili,
« potestate domine, & rex noster, ad
« hanc ciuitatem pauperrimam, inter
« carecta & cannas fabricatam; per-
« pendas, quæso, te huc venisse, vt sis
« clipeus, vmbraculum, & perfugium
« gentis Mexicanę; ad instar Dei nostri
« Vizilipuzli cuius imago nobis es, &
« cuius nomine, huius Reip. habenę tibi
« traduntur; nosti, aduenas nos esse, &
« proinde facile conijcies, non eò te
« huc aduenisse, vt otio & voluptatibus
« indulgeas, sed vt nouos, continuosq.
« labores subeas, factus mancipium, &
« seruus totius huius multitudinis, quę
« tibi sorte contigit &c. Hęc ille.

15 Item aliquot post annis, sic alteri Regi, alter orator; persuasum habeas, inquit, de te pendere omnes; An fortassis humerum oneri subtra-

Idē ibid.

hes,

nes, & cadere sines id, quod sustinere "
debeas? An senes, orphanos, & vidu- "
as ope tua destitues? moueat temi- "
seranda infantulorũ in cunis vagien- "
tium conditio, qui peribunt prorsus, "
si hostes nostri nos superauerint, ex- "
pandas sinum tuum, & explices pal- "
lium, eoq. excipias pauperes, vt illos "
tanquam filios humeris tuis gestes, "
ad te enim tanquam ad patrem con- "
fugiunt, sperantes se sub vmbra pal- "
lij & benignitatis tuæ tutissime fore "
conquieturos.

16 Hæc de officio Regis, senserunt homines illiterati prorsus, & in nullis versati ciuilibus studijs, nec liberalibus imbuti disciplinis, sed solo naturę lumine illustrati; qui tres pręsertim virtutes, quę ta men ceteras omnes continerent, in suo rege requisiuisse videntur, religionem, fortitudinem, & iustitiam; primam, vt a Deo communi omnium domino, tam reipub. quam sibi omnia bona impetrarent

rent,secundam, vt nō solum labores, angoresq. cum regia dignitate coniunctos fortiter perferre, sed etiam a suis ciuibus omnem hostium impetum propulsare posset;tertiam, vt iustitiam ad ministrando,communi omnium saluti,& paci consuleret.

17 De duabus vltimis, posita prima,expressam fecit mentionem populus Dei, cum a *Samuele* Propheta
1.Rey.8. regem peteret, *Rex* inquit *erit super nos,& erimus nos quoq.sicut omnes gentes,& iudicabit nos rex noster,& egredietur ante nos*,& *pugnabit bella nostra pro nobis.* Vnde etiam colligi potest, omnes illorum temporum Reges duo præcipuè munia obijsse,ducis, & Iudicis,& non perministros,& vicarios, vt nunc, sed per seipsos iudicia exercuisse,dicētes ius populo,Iudicumq. munere fungentes, quod itidem testantur profanæ historiæ de regibus *Aegyptiorum*, *Persarum*, & *Macedonum*,quapropter apposite respondisse fertur

fertur mulier quædam *Philippo Macedonum* regi, dicenti, se iudicio illius causę adesse non posse, *cur*, inqnit *Rex vocaris*, ac si diceret, *si Regis officio satisfacere nequeas, nec regio nomine dignus es.* Plutar. in Apoph. Reg.

18 Hinc Spiritus sanctus in scripturis sacris Reges appellat, non solum *Iudices finium terræ*, sed etiam *ministros regni Dei*. Hinc Regina *Sabæ Salomoni*; *constituit*, inquit, *te Deus regem, vt faceres Iudicium & Iustitiam*, Hinc ipse *Salomon*, iussus à Domino postulare quidquid vellet, *Dabis*, inquit, *seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit*; inquo nihil aliud petijt, nisi vt partes regis cumulatè posset explere; vbi etiam obseruari poterit, illum non dixisse, populum meum, sed tuum, idest, Dei, & suæ curæ fideiq. commissum; quod item, in suis populis, natura sola duce agnouerunt gentilium reges; cuius rei testis esse poterit, rex ille *Azcapuzal-*

Sap. 6. 3. Reg. 10 3. Reg. 3.

corum

corum in nouo orbe(de quo suprà)qui cum nepotem suum dimitteret, vt populo Mexicano imperaret, *Eas*, inquit *nepos charissime, & Deo tuo seruias, sisq. minister eius, vt regas, & gubernes populum illius, per quem viuimus, & qui est dominus noctis, diei, & ventorum*.

Acosta Host.

19 Eòdem etiam spectant, quæ oratorem Mexicanum, suum ad monuisse Regem suprà commemorauimus, nempe Dei sui nomine regni habenas illi traditas esse. Hoc etiam Persæ olim recte animaduertisse videntur; qnibus in more positum fuit, vt vnus e regis cubicularijs, regem quotidie summo mane, dum adhuc in lecto esset, ita salutaret, *Surge Domine, & ad ea te accinge munia, quibus Mesoromasdes* (idest Deus magnus) *te destimauit*.

plutar. quod princeps doctas esse debet.

20 Sed de regis ministerio, officioq. præclarissime *Plutarchus*, *Principes*, inquit, *ministri Dei sunt, ad curam*

Idem ibid

ram

ram & salutem hominum, vt bona quæ Deus illis largitur, partim distribuant, partim seruent. Hoc sacrę literę multo certius docent, & luculentius, dicentes, *non esse potestatem nisi a Deo*, & Rom. 13.
principibus regibusq. *datam esse a Domino potestatem, & virtutem, ab altissimo*, ac *per Deum reges regnare, principes imperare & potentes decernere iustitiam*; *omnemq. paternitatem in cælo & in terra ab eo nominari*. Sap. 6. prouer. 8. Ephes. 3.

21 De qua re nemo dubitare poterit, qui philosophiam, vel primoribus labris attigerit, in qua, nihil omnino notius, nihil certius, quam quid quid boni in vniuerso eluceat, illud totum a sua prima causa, idest a Deo creatore, tanquam a suo fonte manare, qui cum infinitæ sit bonitatis, suas excellentias cum creaturis suis communicat, *dona sua diuidens singulis prout vult*. Qua ratione *Plato* illum per se *bonum & pulchrum* appellat, docetq. rerum omnium creatarum bonita- 1. Cor. 12 Plato in Symposio & phædone.

nita-

nitatem, & pulchritudinem, nihil aliud esse, quam diuinæ bonitatis pulchritudinisq. radium quendam in illis fulgentem, & proinde nihil in vniuerso præter ipsum Deum propter se amandum esse, sed Deum in omnibus & propter Deum omnia.

22 Itaq. cum eadem sit ratio humani imperij, maiestatis, dignitatis, honoris, & gloriæ, quæ reliquarum rerum, confitendum est, illa, ab eodem fonte fluere, a quo cetera omnia, ab eo videlicet, qui ab *Aristotele* appellatur *prima causa*, a Trismegisto & Orpheo, *vniuersi principium, medium & finis*, a Platone, *mundi pater, & gubernator, causa pulchrorum omnium, & vniuersorum rex, cuius gratia omnia;* a scriptura deniq. sacra, *rex regum & Dominus Dominantium, qui Dominus nominatus est in signum æternum, & non auferetur ab eo.*

Arist. metaph. li. 1. & 12.
Trismeg. in pœmā. cap. 3.
Plato in Timæo. Sophis. phædro, & de rep. lib. 6.
Apoc. 19.
Isay. 55.

PLVRA DE PRINCIPIS poteſtate, de ſimilitudine principis & Dei, de potentia a virtute disiuncta

CAP. IV.

1 PRAETEREA reges non ſolum miniſtri, verum etiam imagines, & ſimulacra Dei vocantur, & ſunt; nam, ſicut Reſp. ex multis varijſq. hominum generibus concinnata, mundi ſtructuram & harmoniam imitatur, ita princeps nullius imperio obnoxius, Dei, totius vniuerſi moderatoris vice, & more, bonitatem ſuam ciuibus impartit, iuſtitiam ad miniſtrando, *Iuſtitia* (inquit *Plutarchus*) *finis eſt legis, lex autem principis opus; princeps verò Dei* *plutar. de doctrina princip.* *ſimu-*

ſimulacrum adminiſtrantis omnia, nihil egens Phidia ſtatuario, neq. Policleto, neq. Mirrhone, ſed ipſe ſe ipſum per virtutem ſimilem Deo reddit;

2 Hæc ille; quæ velim Principes animaduertant, vt cùm Deo ſimiles fieri geſtiunt, ſciant, qua in re illa conſiſtat ſimilitudo, quam pleriq. Principes, (toto aberrantes cælo) non in virtute & pietate ponunt, ſed in potentia quadam adeò abſoluta, vt quid quid velint poſſint, & *ſtet pro ratione voluntas*, exiſtimantes, ſe omnino impotentes fieri, duramq. ſeruire ſeruitutem, ſi rationis & virtutis imperio pareant; Cum tamen potentia a ratione & virtute diſiuncta, res fera ſit & immanis, homineq. prorſus indigna, qua non modo animalia rationis expertia, ſed etiam inanimata, naturam humanam longe ſuperant, vt ignis, terræmotus, venti, fulmina, flumina, quæ humana omnia ſternunt; & homines ſummæ impotentiæ, atq. imbec-

Iuuenal. Saty. 6.

imbecillitatis conuincunt. Quare, *Agesilaus Lacedæmoniæ* Rex, potentiam & magnitudinem Regiam, non regni finibus, sed virtute, iure optimo metiebatur, qui, cùm potentissimum *Persarum* regem, *magnum* appellari audiret, *cur*, inquit, *me maior habendus est, nisi sit iustior*. *plutar. in Agesilao.*

3 Itaque sciendum est potẽtiam & virtutem, quantum ad remp. spectant, eò esse vtiliores, quò magis sint in principe vnitæ, alteramque altera indigere, vt visum luce, & lucem visu; quocirca *Plato*, ostẽdit perpetuum sapientiæ, & potentiæ congressum, non solum in ipsa diuinitate; sed etiã in naturæ operibus, docetque neutram illarum, sine vtriusq. copula vtilem, nedum perfectam esse posse; sed potentiam sine sapientia, eò esse perniciosiorem, quò maiorem, sapientiam verò, absq. potentia mancam, & mutilam; quapropter, non modo principibus pręcipit, vt sapientes cir- *plato ep. 2. ad Dionisio vide etiã Marsil. Ficinũ in argumen. eius epist.*

cum se habeant & honorent, verum etiam sapientes hortatur, vt Principes comitentur,& consilio iuuent;felicem enim ait esse familiaritatem ex potente & sapiente conflatam;sed feliciorem multò sapientiæ & potentiæ in eodem homine copulam; & fælicissimam deniq. illam fore Rempublicam, vbi aut Philosophi regnent, aut Reges philosophentur; *potentium enim*, inquit, *ignorantia res est maxime hostilis & teterrima reiquepublicæ exitiosissima*.

plato. de rep. dialo.5. Idem in philibeo.

4 Sed vt ad Dei & Principis similitudinem redeam, *Plutarchus*, meritò irridet antiquorum Regum insaniam, qui ex viribus & potentia laudem quęrentes, nominarunt se *poliorcetas*, *ceraunos*, *niceratos*, & pingi, vel fingi, voluerunt tridentiferi, & fulminantes, diuinæ naturæ similitudinem stultè admodum affectantes in illis rebus, quas assequi nullo modo poterant, atq. interim iustitiæ & virtu-

plutar. in Aristide.

irtutis laudem comtemnentes, qui-
us non modo ceteris animantibus
rçstare, sed etiam Deo ipsi simillimi
eri potuissent. Quocirca *Plato*. *Deo*, inquit, *similes homines efficit iustitia um prudentia, & sanctitate coniuncta, Deus enim nusquam & nullo modo niustus est, sed iustissimus, nihilq. il- similius quam iustissimus homo.*

plato. in Theat.

5 Hoc etiam sacræ litteræ haud bscure innuunt, cum docent, deum d sui similitudinem hominem formasse, quod sancti patres ita dictum sse intelligunt, quia Deus hominem nocentia, iustitia & virtutibus ornauit; ad quam quidem Dei similitudinem, nos etiam allicit, & inuitat iuina bonitas dicens, *sancti estote uia ego sanctus sum Dominus Deus ester, & perfecti estote, sicut pater ver cælestis perfectus est.*

Gener. 5. Ciprian. Ser. de bono pahent Ambros. de dignit. condicio. hum. c. 2. Basil. Hexam. c. 10 Chrysost. Hom. 9. in Genes. August. cont. Adimant. c. 5. leuit 19. matth. 5.

6 Itaq. Princeps qui potentia irtute nuda, ceteris excellit, tantum diuina natura, & similitudine abest,

vt belluæ potius immanitatem gerat; nam cupiditatum suarum factus seruus, fit, vt ait Rex psalmista, *sicut equus & mulus quibus non est intellectus*, dequo etiã id dici poterit, quod de primo homine Spiritus sanctus; *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est eis*. Cuius rei Deus prçclarissimum dedit exemplum in potentissimo rege *Nabuchodonosore*, quem ex summa potestate, & dignitate, ad ferarum & pecudum pastum meritò deiecit, vt quarum feritatem moribus exprimebat, earum experiretur infelicitatem & consortio frueretur.

Psal. 31. *Psal. 38.* *Daniel. 4.*

7 Huiusmodi Principum vanitatem, & stultitiam, lepida similitudine depingit *Plutarchus*, dicens, eos similes esse statuarijs imperitis, qui colossos rectè seformare credunt, si eos fingant satis magnos, latè distentos, & hiantes, tibijsq. vehementer

Plutar. de doctrina princip.

didu-

diductis, quamuis, nullam proportionem seruent; sic enim illi, regio se muneri rectè satisfacere arbitrantur, si potentiæ opinionem nacti, grauitate vocis, seueritate vultus, & declinatione consuetudinis humanæ, maiestatem, & auctoritatem quādam regiam imitentur, nihil prorsus discrepantes ab ipsis colossis, (qui foris heroicam præ se speciem ferunt, & intus pleni sunt terra, lapide, plumbo) nisi quòd colossi suo pondere librati, stabiles, & immoti manent, & Principes scelerati, quum intus male librati sint, plerumque vacillant & subuertuntur; Etenim, cum, basi non rectè posita (id est, non iacto virtutis, sed sceleris fundamento) excelsas potentiæ turres fabricentur, necesse est, vt tota nutet fabrica, & quantò excelsior sit, tantò citius sua mole & pondere corruat.

8 Sed hic mihi obstrepet fortassis Politicus aliquis & obiectabit ea

quæ de iure regis *Samuel* propheta denunciauit iudæis regem petentibus. *Hoc*, inquit, *erit ius regis, qui imperaturus est vobis; filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarũ suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum, filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, focarias, & panificas, agros quoq. vestros & vineas & olueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, vt det eunuchis, & famulis suis, seruos etiam vestros & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo, greges quoq. vestros addecimabit, vosq. eritis ei serui. Hæc propheta.*

1.Reg.8.

9 Sed quis nescit prophetam hic prędixisse quales futuri essent Iudęorum reges, non quales esse deberent? innuit

innuit enim, ſimiles eos futuros cæteris illorum temporum tyrãnis;quocirca ius regis appellauit eam, quam ſibi ſumpturi eſſent,auctoritatem,vel illorum potius conſuetudinem, id enim ſignificat verbum *miſpat* in Hebræo, nempe diſpoſitionem, morem, conſuetudinem vel (vt in chaldaico legitur) ſtatutum;ex quo liquet prophetam haud ſignificaſſe, quodnam eſſet regiſius(id eſt iuſta auctoritas,) ſed quis futurus eſſet Iudæorum regum regendimos,quæ conſuetudo,& quales condituri eſſent leges;Eas autem iniuſtiſſimas fuiſſe,ex ipſis ſacris ſcripturis manifeſtum eſt;aliter enim non peccauiſſent *Dauid*, & *Achab* in- 2.Reg.11
cæde *vriæ*, & *Nabothi*, hic vt vinea, 16.& 17
ille, vt Berſabe potiretur (vſi enim 4.Reg.19 & 20.
fuiſſent iure ſuo) neq.facti pęnas dediſſent, quas tamen de illis ſumpſit Deus grauiſſimas, quod notius eſt quam vt hic neceſſe ſit illud pluribus perſequi.

regis ius

10 Sed optimus huius loci interpres & controuersiæ Iudex erit ipse Deus, qui prædicens *Moysi*, aliquot ante seculis, *Iudæos* regem aliquando petituros, docuit, qualis esse deberet, nempe tribus præcipue virtutibus ornatus, summo Dei timore, erga sacerdotes reuerentia, & erga subditos (quos fratres eius, non seruos appellat) mansuetudine, & clementia. Legant locum politici & aduertant, vt regis discant officium.

Deut. 17. 11 *Postquam sederit Rex in solio regni sui describet sibi deuteronomium legis huius in volumine accipiens exemplar a sacerdotibus leuiticæ tribus, & habebit secum, legetq. illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt, Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neq. declinet in partẽ dextrã vel sinistrã, vt lõgo tẽpore regnet ipse, & filij eius super Israel.*

Ecce

12 Ecce ius regis, diuino denunciatum, & prædicatum ore, ex quo liquet, *Samuelem* cum ius futuri, apud Dei populũ, regis describeret, ipsum *Macchiauelli* principem, tyrannum, inquam, (quales plurimi fuere *Iudæ* & *Israelis* reges) depinxisse; cuiusmodi etiam illi fuere de quibus postea *Michæas*, *comederunt*, inquit, *carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Et* Mich. 3.
Ezechiel (ipsos *Israelis* principes cæterosq. tyrannos sub pastorum metaphora alloquens) *lac*, inquit, *comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.* Ezech. 34

13 Hæc propheta; quid igitur? hoc qui faciunt principes, num ius regis prætendere Poterunt, quo minus tyrannidis pœnas luant? Audiamus

mus eosdem etiam prophetas diuinam illis comminantes vindictam; Mich 3. *clamabunt*, inquit, Michæas, *ad dominum & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis, in illo tempore, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus* Ezech. 34 *suis*, & Ezechiel, *væ* inquit *pastoribus Israel qui pascebant semeptipsos, nonne greges a pastoribus pascuntur? Ecce ego ipse super pastores meos requiram gregem meum de manu eorum, & cessare eos faciam, vt vltra non pascant gregem, &c.* Has autem haud inanes fuisse prophetarum minas, diuina tã in ipsos Iudaici populi principes, quam in plurimos, quos infra memorabo, tyrannos, vltio commonstrabit.

14 Hæc de potestate, & officio principis obiter, breuiterq. tetigisse sufficiat, cùm regem vel principem formare non mei sit instituti, sed regiam dignitatem, potestatemq. a suo fonte deriuare, ab ipsa, inquam, natura, vt quid Rex naturæ legi conso-

nus,

nus, *Macchiauelli* tyranno interſit, lector diiudicet; Qui autem de officio principis plura deſiderat, legat Patrem *Petrum Ribadeneiram*, ſocietatis Ieſu, quem honoris, & amoris cauſa nomino, cum neminem nouerim illo nec eruditiorem, nec prudentiorem, nec amantiorem mei, nec deniq. qui de Principe chriſtiano ſcripſerit, vel elegantius, vel vberius.

P. Ribadeneyra. de princi. Christ.

EX PRECEDENTIBVS concluditur aduerſus *Macchiauellum*, eius Principem à natura eſſe alieniſsimum, & non minus ſibi, quam Reip. exitioſum.

CAP. V.

1 HIS igitur ita ſtabilitis videamus quam affabrè *Macchiauellus* ſuũ Principem ad naturæ nor-

normam & regulam dirigit, & quam pulchrè illius consulit vtilitati, cum illum sceleratũ faciat; & flagitiosum Si enim ex naturæ præscripto omnia ad communitatem referri debeant, nullaq. sit Reip.pars,quę toti sit prę-ferenda; Si regis munus sit Iustitiam colere,& exercere,communi bono in cumbere,reip.tranquillitatem & pacem tueri; ciuium salutem sua habere chariorem; si Princeps non modo Dei minister sit, sed etiam simulacrum, qualem dicemus esse *Macchiauelli* Principem qui iniustissimus est, & sceleratissimus, qui sui solius commodi & voluptatis causa,rempub.exhaurit, dissipat, dilacerat, vel inmiseram redigit seruitutem, nonne is reip.inimicissimus,Deo dissimillimus alienissimus a natura,& proinde mõstrosissimus, atq. infelicissimus omnium est iudicandus?

2 Præterea cum Deus pro sua immensa bonitate Principem ex multis

tis hominum millibus, vnum elegerit, quem suo populo præficiat, & sua hic in terris participet maiestate, imperio, gloria; duo inde sequantur necesse est; vnum, in Principe magis requiri veram religionem, summamq. erga Deum pietatem, quam in ceteris hominibus; Alterum est, omnem illam, quam habet potestatem, esse delegatã, ipsumq. alienæ rei dispensatorem & (vt ita dicam) œconomum esse, non dominum, imo & totius administrationis suæ rationem, suo, & communi omnium Domino, redditurnm, eòq. grauiores luiturum pænas, quò ipse ceteris hominibus Deo ingratior quò potentior, & humanis legibus minus subiectus fuerit.

3 Hoc discat *Macchiauelli* princeps ab ipso Spiritu sancto, qui illum & ceteros illi consimiles ita alloquitur: *Audite*, inquit, *Reges, & intelligite, discite iudices finium terræ, præbete, aures, vos, qui continetis multitudines,* Sap. 6.

dines & placetis vobis, in turbis nationum, quoniam data est a domino potestas vobis, & virtus ab altissimo; qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur, quoniã cum essetis ministri Regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neq. secundum voluntatẽ Dei ambulastis; horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet, exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormentà patientur.

4 Sed nunc pergamus ad reliqua; si Princeps cum Reip. pars sit, eandem damni & vtilitatis communionem cum repub. participet, nonne insanit *Macchiauellus*, cum scelus, quod reipublicæ perniciosum esse non negabit, principi suo vtile esse posse arbitretur? Quid enim dicendum est, cum nobilissimæ reip. parti, ipsi scilicet capiti, non leuis contagio aspergitur, sed certissima reip. pestis, sce-

ſcelus? nonne inſummo periculo reſp. verſatur vniuerſa ? Recte profecto *Plinius; vt* inquit, *in corporibus, ſic in imperio grauiſsimus eſt morbus, qui a capite diffunditur; nec tantum mali eſt,* (inquit Cicero) *peccare principes,* (*quanquam eſt magnum per ſe ipſum malum*) *quantum illud eſt, quod permulti etiam imitatores principum exiſtunt, nec ſolum vitia concipiunt ipſi Principes, ſed ea infundunt in ciues, nec obſunt, quod ipſi ſolum corrumpuntur, ſed etiam quod corrumpunt alios & plus* [illegible] *exemplo, quam peccato nocent,* nam vt ait poeta, *totus componitur orbis* plin.li.4. ep. Cicero de leg.lib.3. Claudian paneger. in 4. conſulat. Honorij.

Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis;
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus,

5 Quamobrem prudenter *Plutarchus; quemadmodum,* inquit, *oportet* plutar.de doctrina principis:

tet, vt ipsa regula primùm recta sit, nihil habens obliquum deinde cetera sibi admota, quatenus sibi congruunt, exæquet, ita princeps, posteàquam ipse sibi imperare potuerit, vitamq. suam composuerit, tunc debet sibi applicare eos quibus imperat, non enim cadentis est, alium erigere, nec ignorantis, docere, nec incompositi, componere, nec ordinare inordinati, nec imperare, eius, qui rationis non pareat imperio.

6 Itaque, vt tandem hunc locum concludam; cum sceleratus fuerit princeps, necesse est tam tempub. quam ipsum periclitari, siue mali fuerint reliqui ciues, siue boni; si enim mali fuerint, cum iam non solum caput, sed etiam totum corpus læthali sceleris morbo laboret, tota simul resp. concidet; sin autem fuerint boni; quis dubitat eos vel sceleris odio inductos, vel iniurijs lacessitos, scelestissimum Principem e medio sublaturos, vt communi omnium saluti cõ-

sulant?

ſulant? quo pacto infinitos perijſſe tyrannos ſtatim *d* docebimus; Ita, certiſſimum principi nefario impendet exitium vndecunq. nam vel rempublicam ſuo ſcelere perdet,atq. vnà cum illa peribit,vel ipſe a ciuibus perdetur; vtroq. autem modo dignas ſceleris ſui pœnas dabit.

d *cap.16. nu.15.& ca.12.per totum.*

REMEDIA QVAE Macchiauellus Principis ſui incommodis,periculiſq.adhibet,nulla eſſe,imo malum augere rationibus & exemplis conuincitur?

CAP. VI.

1 SED hoc periculo, inquient politici, noſter princeps facile liberabitur, omnes enim quos ſibi aduerſari, &

E nego-

negocium, periculumue facessere posse suspicatus fuerit, per fas, vel nefas è medio tollet; & interim, quò ab insidijs tutus sit, immicitias & discordias inter optimates seret, muniet & stipabit se satellitum fidelissimorum custodia, & populum inermem, atq. exhaustum, ita coercebit præsidiorum metu, exploratorum multitudine, & diligentia, magistratuum vigilantia, multisq. alijs modis, vt contra se nihil moliri audeat, nec, si ausus fuerit, quidquam possit efficere.

2 Hoc autem docet *Macchiauellus*, sed ineptè; nam principi suo sceleris, tyrannidisq. venenum infundit, & postea antidotum parat; periculum illi creat, incertus, vtrum illum inde eripere poterit; quo, homini politico nihil turpius; cuius est, malorum principijs obstare, & efficere potius, vt non committatur error, quam vt curetur, qui præcluditur facilius, quam expellitur; ingressus enim statim suũ

virus

virus diffundit, & quò latius ſerpit, eò magis inficit, officitque; In noſtra poteſtate erit ignem ſtipulæ admouere, ſed illum reſtinguere, cum voluerimus, minime; atque vt ex parua ſcintilla maxima quandoque excitantur incendia, ita etiam ex minima data occaſione grauiſſima in repub. oriuntur mala.

3 Nonne igitur ſatius multò, & tutius Principi foret, ex naturæ & virtutis præſcripto imperare, ciuiumq. animos beneuolentia ſibi deuincire, quò metu & periculo vacet, quàm tantis ſe irretire difficultatibus, vt *Macchiauelli* egeat remedijs? Quis neſcit virtutis proprium eſſe amorem conciliare, amoris autem, ſeiuncta & ſeparata conglutinare? quamobrem amor recte à quodam definitur, *virtus vnitiua, commiſcens, & concretiua*; atq. amicitię vis in hoc pręcipuè ponitur, vt vnum faciat ex pluribus, quo pacto res quæq. conſeruantur.

S. Hierothe. apud Dionys. Areopag. de diuin. nomin. c. 4. par. 2.

Cicero de amicit.

4 Apposite quidem *Empedocles* dixisse fertur, *ea omnia quæ in rerum natura, totoq. mundo constent, quæque moueantur, contrahi, conseruariq. amicitia, & discordia dissipari.* hoc, in vniuerso, in rebusp. in ciuitatibus, in domibus, & in omni homnium societate perspicuum est; quid enim hominem magis cum homine consociat quam beneuolentia? quę quò latius patet, & quò plures eodem amoris vinculo constringit, eò tutiorem illorum vnumquemq. reddit. Quis enim adeò tutus sit, ac ille, quem omnes diligāt, & nō minus quàm se ipsos saluum esse expetant? hoc enim efficit amor, vt amans eandem amati habeat curam, ac sui.

5 Princeps igitur, qui ciues suos sibi amore deuincit, tot habet corporis sui custodes, quot habet ciues, & quamuis nec satellitibus nec pręsidijs munitus sit, in vtranq. (vt aiunt) aurem securus dormiet, *saluum regem*

(inquit

(inquit Seneca) *in aperto clementia præstabit, vnum enim est inexpugnabile munimentum, amor ciuium*; quamobrem, antiqui tragici, quoties tyrannum aliquem pereuntem inducebant, illi attribuere solebant huiusmodi voces, *heu, pereo nullis fultus amicis*. Seneca de clement. lib. 19. plato ep. I.

6 At dicet aliquis fortasse, *Macchiauellum* hoc non negare, imo velle principem suum virùm optimum esse, atq. a ciuibus summè amari; ita tamem statuere, summum scelus tunc illi vsui fore, cum non erit optimus, mediamq. illam, quam vocat, viam, inter summam virtutem, scelerisq. immanitatem, cuiuis principi esse perniciosissimam; qui enim verecundiæ, & honestatis fines semel transierit, eum cēset gnauiter impudentem, & sceleratum esse oportere; quod cum non censeat solum, sed etiam literis mandet, doceatq. gnauiter impudens est, scelestus, & absurdus, qui proposita

securitate in scelere, principes a regia, vt ita dicã, virtutis vía auocat, & abducit, atque per sceleris præcipitia ad exitium trahit;

7 Sed hæc excutiamus paululum. Itaque, quæro a *Macchiauello*, quare media via illi videtur perniciosa? quia princeps, inquiet, cum non solùm recto virtutis tramite incedat, sed etiam quãdoq. per deuias lubricasq. vitiorum & scelerum semitas prolabatur, in odij & periculi foueam cadat necesse est. Esto: ex scelere itaq. principi conflatur odiũ, ex odio periculum; huic autem malo quodnam adhibet remedium? scilicet, vt relicta prorsus virtute, in summo scelere omnem securitatis spem sitam habeat. os impudens. Hoccine est morbo męderi, morbi causam nutrire & augere?

8 Quis nisi omnino mente captus sit, hydropico aquam, vel febre æstuanti vinum dabit & aromata, vt

morbum

morbum depellat? vel, vt odij flamam ex scelere natam extinguat, sceleris oleum inijciet? sceleris aquam, inquiet, diceres potius; scelus enim flāmam restinguet; nam omnes eos à quibus sibi aliquid timebit princeps, perimet, atq. ita securus erit, *mortui enim non mordent*;

9 Sed nonne delirat, cum hoc dicit? nam quid necesse est, vt mordeant mortui, cùm, qui superfuerint viui, tyrannum mordere, immo occidere possint? mordebunt enim mortuorum vel filij, vel fratres, vel propinqui, vel serui, vel amici, quos omnes necare non poterit; mordebit ipsius Tyranni conscientia, sceleris sui furijs exagitata, quæ omnem eius vitam insuauem sibi & acerbam reddet, (vt suo loco *d* palam fiet) mordebit etiam suo tempore diuina iustitia (de qua *e* non est hic dicendi locus) mordebunt deniq. si cetera non curat, omnes eius ciues, & subditi

d *cap. 15. per totum.*

e *vide c. 10. 11. & 12. per totum.*

quos a se hac sceleris immanitate abalienabit, sibiq. efficiet infensissimos; nam *frequens vindicta*, inquit, *Seneca*, *paucorum odium reprimit, omnium irritat, & quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. hæc ille.*

Seneca de clemen. li. 1. cap. 8.

10 Quid igitur tyrannum ab vniuersorum ciuium odio vindicabit? *multorum enim odijs*, vt ait *Cicero*, *nullæ opes, nullæ vires poterunt resistere*, odijs autem omnium multò minus. *Oderint*, inquiunt politici, *dum metuant*, metu enim eorum tenebitur odium, & compescetur, ne in principis perniciem erumpat. Itane? nonne augebitur potius? quid enim aliud est metus in animo exulcerato, quam vt ita dicam, *vnguis in vlcere*? nam cum tyrannus metum incutit, odium auget, & suum tum metum, tum periculum duplicat.

Cicero offic. li. 2.

11 Hoc optimè docet Tragicus.

Qui

Qui sceptra duro sæuus imperio regit, *Seneca in Oedipo.*
Timet timentes, metus in autorem redit.

Hinc etiam ait *Seneca* de tyranno, *Inuisus est, quia timetur, & timeri vult, quia inuisus est, & illo execrabili versu, qui multos præcipites dedit, vtitur, Oderint dum metuant, ignarus, quanta rabies oriatur, quando supra modum odia creuerunt. temperatus enim timor cohibet animos, assiduus vero & acer, in audatiam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Relinquat oportet securi aliquid metus, multoq. plus spei, quam periculorum ostentet; Alioquin vbi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat.* Hucusq. *Seneca*, non minus eleganter quam vere; qui etiam alibi, id ipsius naturæ legi tribuit, *vt multos timeat quem multi timent*, *nam ita*, inquit, *natura constituit, vt, quod alieno metu magnum est, suo non vacet.* *Seneca de clemen. de li. 1. c. 12.*

12 Præclare item *Cicero*, vel *Cicero offic. li. 2.*

apud

pud *Ciceronem Ennius*,

Quem metuunt, oderunt, quẽ quisq. odit,
--- Periisse expetit.

Nulla autem vis imperij tanta est, quæ præmente metu possit esse diuturna, quapropter *Aristoteles* non immerito odium & metum numerat inter causas, quæ tum regnum, tum tyrannidem euertant; his enim impulsi ciues nullum non mouent lapidem, quò se metu ac periculo liberent; & domesticis destituti remedijs, quærunt externa; quo pacto plurimos tyrannos a ciuibus suis vel castigatos, vel regno pulsos, vel interfectos fuisse satis est compertum; nec mirum; cum constet, omnes tyrannide & seruitute oppressos, nihil ardentius cupere, nihil amplecti libentius, quam qualemcumq. sibi datam facultatem, vel sui vlciscendi vel se in libertatem vindicandi.

Aristot. lib. 5. polit.

13 Id igitur iure optimo dici poterit tyranno, quod *Diogenes* cuidam

dam ex discipulis, quem conspexit in interiores cauponæ partes se pro-ripientem, ne ab eo videretur, *quò magis*, inquit, *ibi te abdideris, eò magis eris in caupona*. Ita etiam tyrannus, quò magis his *Macchiauelli* vtetur remedijs, vt a se periculum propulsset, in eò maiora incurret pericula, seq. eò citius perdet. Quid ita? inquiet politicus, cùm tyrannus adeò munitus, & stipatus fuerit, vt, quàm volunt licet, illum oderint, nihil tamen contra illum efficere possint.

plutar. in li. quomodo quis suos in virtute profectus sentire possit.

14 At insanit certe qui ita censet. Quod.n. vi, & aperto marte fieri nequit, nõne id insidijs, & certiùs, & tutiùs fiet? atque, vt ea sit vel exploratorum diligentia, vel magistratuum vigilantia, vel tyranni potentia, vt multi id efficere nequeant, quod omnes fieri expetant, nonne a paucis, imo ab vno omnium desiderio satisfiet? *qui enim*, vt ait *Seneca*, *suam vitam contemnit, tuæ dominus erit*.

Seneca ep. 4.

Quid

15 Quid profuere opes, potentia, exploratores, stipatores, exercitus, præsidia, *Romulo, a Iulioq. Cæsari* à senatoribus in ipso senatu interemptis? quid *b Tiberio* Imperatori puluinari suffocato? Quid *c Claudio*, veneno sublato? Quid *d Neroni* per loca ignota fugienti, & aliquem quærenti qui sibi mortem daret, tandemq. sibi iugulum præcidenti, atq. exclamanti, *O quam serò, & hæc est fides?* Quid *e Domitiano* à cubicularijs suis occiso? *f Comodo* à sua concubina? *g Aureliano* à suo secretario? *h Phocæ*, ab eo quo vsus fuerat familiarissime?

Plutar in Romulo. a *Suet. in Iul. cæs.* b *Idem in Tiber.* c *Idem in Claud.* d *Idem in Neron.* e *Idem in Domit.* f *Aelius lamprid.* g *Flauius vopiscus.* h *Zonar. Tom. 3. Annal.*

16 Et vt ad recentiora veniam, quid profuere hæc *Macchiauelli* remedia, *Principi Auriaco*, & nuperrime *Henrico* tertio *Galliæ* Regi? quorum ille, in ciuitate munitissima, satellitumq. suorum medio, glande traiectus est; hic fortissimo stipatus exercitu, cultro suffossus occubuit; in quo

(quamuis

(quamuis non ſit tyrannis annumerandus) id tamen perſpicuum eſt, nullum omnino principem, nedum tyrannum,quibuſuis munitum præſidijs, viribuſq. humanis, ab hominum odio & vindicta ſatis tutum eſſe poſſe,cum *Henricum* occiderit armatum inermis, bellatorem imbellis, exercitu cinctum ſolus, virum ſagaciſſimum vir ſiimpliciſſimus, regem deniq. potentiſſimum pauper homunculus. An igitur in opibus, præſidijs,ſtipatoribus, cæteriſq. tyrannorum munimentis, ſecuritatis aliquid tyranno eſſe poterit?

17 Sed, vt ab omnibus alijs tutus ſit, quomodo ab ipſis ſatellitibus ſuis ſecurus erit? eos,inquiet politicus,largitione,humanitate,& beneficentia ſibi conciliabit & deuinciet. Itane? Quid igitur tyranno erit infelicius? Quid abiectius? nam vt cęteris iniuſtè dominetur, importunis leuiſſimorum hominum cupiditati-

bus

bus inseruire cogetur; de quo, id dici poterit quod *Plutarchus* de Rege *Persarum*, quem affirmat omnes pro seruis habuisse pręter vxorem, cuius ipse seruus erat, cum tamen illi maxime deberet dominari; sed cum etiam satellites blanditijs, promissis, & largitionibus corrumpi potuerint, nonne tyranni vita venalis erit?

Plutar. de doctrina princip.

18 Hinc ait *Seneca, armis vallatur tyrannus, vt magno timore magna compescat odia, nec tamen illas ipsas manus, quibus se commisit securus aspicit*. Hæc ille verissime; Cuius rei testes esse poterunt Romani Imperatores *Caius Caligula*, Pertinax, *Caracalla*, *Heliogabalus*, *Pupienus*; *Balbinus*, duo *Philippi*, *Emilianus*, & *Gallienus* à suis interfecti stipatoribus, vt nihil dicam de *Alexandro Seuero*, *Floriano*, *Tacito*, *Macrino*, duobus *Maximinis* Patre & filio, *Probo*, alijsq. a suis militibus interemptis. Itaq. nonne hinc liquet quam male

Seneca de clemen. li. 1. c. 12.

Sueton. Spartian. Lamprid. Trebel. pol. Fla. vopis. Iul. capitol. Sext. Aurel. Ioa. Bap. Egnatis.

Mac-

Macchiauellus suo Principi consulit, quem a virtute ad scelera, à charitate & amore ciuium, ad metum, vim, stipatores, & præsidia traducit?

19 Restat vt de alio Macchiauelli remedio politicis omnibus probatissimo, paucis dicam; nimirum, de dissidijs inter subditos, præsertim nobiliores, potentioresq. fouendis, ne mutua beneuolentia, & amicitia inter se coniuncti, facilius cõtra principem coniurent; hinc enim politicis nihil est familiarius, nihil in ore frequentius, quam illud tyrannicum axioma, vel præceptum *si vis regnare, diuide*, siue, vt loquuntur aliqui, *Diuide, & impera*.

20 Sed quis nescit, tyranni, (vt ita dicam) vlcus, hoc remedio potius recrudescere, quam vel sanari, vel leniri? nam cum amicitia (teste *Aristotele*) sit reip. vtilissima, & maximè necessaria, quia omnia eius membra inter se, quasi quodam vinculo, & nodo, *Arist. lib. 2. politic. cap. 2.*

nodo, copulat, & constringit (in quo totius corporis salus consistit) quemnam ex hoc remedio fructum percipiet princeps, qui reip. caput est, nisi vt, cum ciuium amicitiam dissuat, rempub. (id est, proprium corpus) dilaceret; quo pereunte, ipse saluus esse non poterit; nam (vt *d* supra monui) cum corpore caput, cum rep. pereat princeps necesse est; nonne enim ex dissidijs ciuium (præsertim potentiorum, vt rectè obseruat *Aristoteles*) seditiones grauissimæ, atque intestina bella oriuntur, quæ vel maximis, potentissimisque regnis, & imperijs perniciem afferre solent? *Non enim alius*, inquit *Cicero*, *discordiarũ solet esse exitus inter claros, & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus & regnum*; cuius rei veritatem, nos etiam docuit ipsa veritas (seruator, inquam, noster) cum diceret, *omne regnum in seipsum diuisum desolabitur*.

d *supra cap. 2. nu. 6.*

Idem ibidem li. 5.

Cicero de Arusp. Resp.

Luc. 11. Matt. 12.

Hoc

21 Hoc testantur omnes omnium gentium historiæ, ex quibus liquet, communcm ac præcipuam regnorum, & rerumpub. pestem esse, optimatum discordiam, cùm nulla sit omnino respub. nullum regnum, cui illa aliquoties grauissima vulnera non inflixerit; quamuis nullibi maiores strages ediderit, quam in rep. Romana, quæ continuis, per sexcentos ferè annos, dissidijs, & factionibus agitata, clarissimorum ciuium sanguine sæpe maduit, & tandem *Marij*, & *Syllæ*, *Octauij*, & *Cinnæ*, *Pompeij*, & *Cæsaris*, *Antonij*, deniq. *Lepidi* & *Augusti*, ciuilibus bellis dilacerara, penitus concidit. Sed quid vetera commemorem, cum recentia passim suppetant huius rei exempla, adeò nota omnibus, & peruagata, vt superuacaneum foret ea percensere, præsertim, cùm, hinc natus seditionum, tumultuum, & bellorum ciuilium ardor, quo hæc nostra ætas confla-

grauit, haud ſatis adhuc deferbuerit?

Ariſt. politic. li. 5. cap. 4.

22 Itaq. nõ immerito *Ariſtoteles* ipſis ſeditionũ principijs (quæ haud alia plerunq. quam ciuiũ diſſidia eſſe ſolent) omni ſtudio, & vigilantia obſiſtendum eſſe monet, ne inualeſcente malo, remedium nimis ſerò adhibeatur. *Et Plutarchus*, ciuilis ſcientię cardinem, ac ſummam in eo ponit, vt princeps, ſiue magiſtratus, non modo ſeditionem commotam ſtatim ſedare, ſed etiam vel minimas eius cauſas præuidere, & tollere ſciat; quam idcirco ſcintillæ aptiſſime comparat, quæ in aliquo fortaſſis domus angulo excuſſa, flammam excitat, qua tota poſteà domus, & deinde vniuerſa ciuitas ardet. Ita enim ſeditio, ex minima quandoq. occaſione (etiam inter priuatos homines) orta, totam tandem permeat, diſtrahit, & diſſipat remp. cuius rei teſtis eſſe poterit inſignis illa olim *Alborum*, & *Nigrorum* factio, quę totam *Italiam* ſanguine, & cæde

Plutar. de ciuili inſtitutione.

Nauder. chron generat. 44. an. 1300.

cæde contaminauit, cùm tamen non aliunde nata esset, quam ex leui duorum puerorum in *Pistoia* contentione quæ primùm ad eorum parentes, deinde ad amicos, tum demum ad totam ciuitatem dilatata, per vniuersam tandem *Italiam* propagata est, eamq. miserimis cladibus affecit.

Tarcagnot. hist. par. 2. l. 15.

23 Itaq. quid aliud *Macchiauellus* suum principem docet, quem nobiliorum, potentiorumq. diffidia fouere suadet, quàm, vt domum suam inflammet, cuius incendio, ipse etiam pereat; minimè, inquient politici, id enim præcipuè prouidebit, suaq. partim prudentia, partim auctoritate, & potētia efficiet, vt seditionis flamma, vel non omnino accendatur, vel accensa statim reprimatur. Sed quis non videt, quàm sit hoc infulsum, & ridiculum, (id quod c suprà etiam tetigi) nempe, occasionem mali præbere, eo animo, eaq. spe, vt malo postea medearis? cùm tamen quem-

c *Num. 2*

nam ex remedio fructum capies, prorsus ignores: vt enim princeps id sciat, sibiq. securitatem certò polliceatur, cùm se periculo exposuerit, non dicam humana, sed diuina oportet sapientia & potẽtia polleat, qua nõ modo ira tumẽtes hominum animos suo nutu temperet, & moderetur, verum etiam rerum euenta, quæ prorsus incerta sunt præuideat, & de illis, prout ipse voluerit, statuat, & disponat.

24 Quid? an sceleratissimus *Macchiauelli* tyrannus, qui vilissimus affectionum, & libidinum suarum seruus est, alienarum adeò dominus erit, vt eas, quò ipse velit impellere, & vnde velit deducere possit? vt eas, inquam, moueat, & sistat, acuat, & retundat, incendat & restinguat, cum ipsi libuerit? Quis nescit, iracundiam (id est vindictæ appetitum) in plærisq. hominum adeò effrænatum esse, vt ipsimet, eam nullo modo sine speciali gratia, & auxilio Dei compescere,

ſcere,& cohibere poſſint, quin ab ea, ad quęuis audenda præcipites ferantur?an eã igitur tyrannus,in ſubditis ſuis pro arbitratu coercebit ? imo,an eorum conſilijs, & machinationibus, tum modum,tum terminum præſcribet, tum demum quos ipſe velit ſucceſſus dabit?ni enim hoc efficere poſſit(quod illi quidem impoſſibile erit) à periculo, quod ipſe ſibi ex optimatum diſcordijs creabit,ſatis tutus, & ſecurus eſſe non poterit.

25 Quamobrem *Philippus Comineus* hiſtoricus grauiſſimus., prudentiſſimuſq. illos grauiſſimẽ redarguit principes, qui optimatum ſuorum diſſenſiones, & immicitias non ſtatim dirimunt, & componunt, ſed nutriunt potius, & augent, *quo nihil*, inquit, *principi pernicioſius eſſe poteſt:* cuius rei duo præclara ſui temporis exempla adducit, vnum ex *Anglia*, vbi diſcordiæ inter duces *ſomerſetenſem*,& *Vvaruicenſem* a regina *Marg*arita,

Philip. Comiu de reb geſt. Lodouici vndec.ca. 138.

garita, Regis *Henrici sexti* vxore, nutritæ, in eius tandem, atq. adeò ipsius Regis exitium redundarunt. Alterum ex *Gallia*, vbi *Aureliarum*, & *Burgungiæ* Ducum dissidia, Carolo regi, eius nominis 7. (qui ea aliquandiu fouerat) non minora incommoda pepererunt, quandoquidem *Angli* a *Burgundiæ* Duce, ad inferendum *Galliæ* bellum sollicitati, eius ope, *Carolum* nobiliori, & potiori regni parte spoliarunt, quam ipse *Carolus* postea, eiusq. filius, & posteri ægrè recuperauere.

Idē Ibid.

26 En igitur, qui sit discordiæ inter viros potentes seminandæ & alendæ fructus; En quàm pulchra, & salutifera tyranno præcepta tradit *Macchiauellus*: quæ, tametsi aliquando non nocuisse, vel fortassis profuisse videantur, sunt tamen semper periculi adeò plena, vt viro politico probari nullo modo possint, vel debeant; Cum veræ politicæ ratio, in omni

delibe-

deliberatione securitatem maxime respiciat, atque ideo a consilijs periculosis, & minus securis prorsus abhorreat; nec iniuria; Nam *qui amat periculum*, vt ait sapiens, *peribit in illo*, idq. iustissimo dei iudicio, cùm quis sibi, sua culpa, & scelere periculum conflat, tunc enim æquissimum est, vt *incidat in foueam quam fecit*, & suo scelere pereat. Eccles. 3. Psal. 7.

27 Quid igitur de *Macchiauelli* tyranno dicendum est, qui, cùm periculum subit, grauissimo se scelere obstringere non veretur, qui, inquam sanctissimum charitatis vinculum (quo homines, tam cum Deo, quàm inter se colligantur) perrumpere non dubitat; quo scelere, vix vllum grauius, vel detestabilius est? *sex enim sunt*, inquit, sapiens, *quæ odit dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem cor machinans cogitationes* Pro. 6.

pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. Cùm autem nefarius *Macchiauelli* tyrannus, sit his omnibus sceleribus contaminatus, atque idcirco Deo summè odiosus, quis dubitet, quin diuinę iustitię maximè cõsentaneum sit, vt (quẽadmodum de impio ait Rex psalmista) *comprehendatur in consilijs, quibus cogitat & in laqueum cadat, quem abscondit*, id est, vt in periculo, cui se libens obtulit, inuitus pereat de his hactenus; alibi enim de diuina in tyrannorum sceleribus vindicandis, iustitia, dicam fusius.

psalm. 9.

28 Sed hic iterum mihi obstrepet fortasse aliquis, (*Ciceronis* & *Solonis* auctoritate nixus, quorum ille dicere videtur, tyrannis non esse liberum ad virtutem & iustitiam remigrare, nec saluos eos esse posse, si sani esse cœperint; hic, ab amicis obnixe

Cicero Tusc. quæst. li. 5

rogatus

rogatus vt tyrannidem *Atheniensium* occuparet, nec alium tamen ob finem nisi vt rerum potitus rectè & iustè gubernaret, respondit, *Tyrannidem esse labyrintho similem, cuius nullus reperiatur exitus*; innuens (vt alicui politico videri poterit) principi, qui dominatum iniustè occupauerit, nullum ad virtutem patere reditum, sed scelera sceleribus tutanda esse, tyrannidemque mordicus retinendam, cum lupum, vt vulgò dicitur, auribus teneat, quem si dimiserit, in se quodammodo immittere videtur. **Plutar. in Solone.**

29 Vt ad hęc respondeam, hęc dixerunt *Cicero*, & *Solon*, non quòd ipsi senserint omnem tyrannis ad virtutem intercludi viam, sed quòd tyrannis ita plerunq. videtur, qui etiam cùm sint, vt plurimùm, omnium hominum pessimi, & vera vitiorum omnisq. sceleris mancipia, adeo ægrè & difficulter a sua natura, & sibi insita morum feritate recedunt, vt è mille

vix

vix vnus, ad ſaniorem mentem redeat, qua re, in tyrannorum conditione nihil *Ciceroni* videtur infelicius nihil miſerius.

30 Præterea *Solonem*, ſumma prudentia virum, non latuit, honores, præſertim male partos, mutare mores ſolere; quamobrem meritò timebat, ne ſi regnandi cupiditati ita laxaret habenas, vt tyrannidem occuparet, haud integrum ſibi foret deinceps, iuſtitiam ſemel a ſe violatam, pro vt deberet, colere, & adminiſtrare; qui enim amiſſa integritatis, & innocentiæ, vt ita dicam, anchora, conſcientię nauem ad tyrannidis ſcopulos ſemel impingit, is non miretur, ſi ambitionis vento in altum delatus, iuſtitiæ, omniſq. virtutis naufragium faciat; ſi tamen Princeps aliquis, dominatu iniuſtè occupato, virtutis curſum ita tenuerit, vt tyrannidem in regnum conuertat, tum ratio, tum exempla docent, eum malę parto regno; ſi non

legiti-

legitimè, saltem minore cum periculo possessurum.

31 *Aristoteles* omnes *Grætiæ* tyrannides cito concidisse testatur, & illarum nullam stetisse vltra centum annos, eò tamen fuisse diuturniores, quò moderatiores, & regno propiores. *Plato*, vtrumq. *Dionysium* Siciliæ tyrannos, maxime hortatus est, vt virtutem iustitiamq. amplexantes, ex tyrannis reges fierent, existimans, eos nulla alia ratione securos esse posse; quod postea, tam miserrima *a* senioris vita, quam infelicissimus iunioris *b* exitus re ipsa comprobauit.

Aristot. polit. lib. 5. cap. 11.

Plutar in Dione.

a vide infrà ca. 9. nu. 4. & cap. 55. nu 6.

b cap. 14. nu. 7.

32 Cum contrà, *Anaxilaus* ex *Siciliæ* tyranno rex factus, nescio, securior ne vixerit, an gloriosior; dequo ita *Iustinus*; *Ex tyrannorum*, inquit, *numero, Anaxilaus, iustitia, cum ceterorum crudelitate certabat; cuius moderatio haud mediocrem fructum tulit, quippe decedens, cum paruulos filios reliquisset, tutelamq. eorum Micitho,*

Iustin. lib. 4.

specta-

spectatæ fidei seruo, commisisset, tantus amor memoriæ eius apud omnes fuit, vt parere seruo, quam deserere regios filios mallent, principesq. ciuitatis obliti dignitatis suæ, regni maiestatem administrari per seruum paterentur. Hæc *Iustinus*.

plutar. de sera numi' vindicta.

33 Quibus addam id quod testatur *Plutarchus* de *Hierone Geloneq.* siculis, & *Pisistrato Hippocratis* filio, quos ait per summum nefas tyrannide potitos, ad virtutem tamen eandem vsurpasse, moderatosq. & populares admodum principes euasisse, necnon *Lidiadem* tyrannum, ciuibus leges restituisse, ac pro patria contra hostes dimicãtem gloriose occidisse.

34 Ex quibus liquet, non modo facile, sed etiam tutissimum esse Principi tyranno, a vi ad mansuetudinem à sæuitia ad clementiam, à scelere ad virtutem remeare, quod etiam in *Augusto* Cæsare, manifestum est, qui, cum Rempub. armis oppressisset, se-

Dion. in Augusto. Seneca de clemen. li. 1?. 9.

que-

que tantis deuinxisset sceleribus, flagitijs, crudelitate, vt ab omnibus odio haberetur, & præ metu insidiarum, nec cibum, nec somnum capere posset, salutari vxoris suæ *Liuiæ* consilio acquiescens, virtuti se totum dedit; tandemq. effecit, vt ab omnibus summe amatus, Pater patriæ haberetur; quo pacto, reliquam vitam non minore cum fœlicitate, & gloria, quam securitate transegit; cum tamen ex successoribus eius quã plurimi, ijsdem quibus ille munimẽtis, præsidijsque, sed non virtutibus freti, tam vitam, quam imperium legitimè acquisitum, sæuitia, & scelere perdiderint, vt infrà patebit; *Cap. 12. nu. 6.* nunc enim exemplorum multitudine consultò supersedeo, vt quædam alia prius expediam. Interim vides, Lector, non immeritò id in prouerbij consuetudinem venisse, *Numquam seram esse ad bonos mores viam, meliusq. tardè sapere, quam nunquam.*

Quid?

35 Quid? inquiet politicus, hoccine eſt ſapere, virtute, & iuſtitia à deò niti, vt fidas ijs, quos graui aliqua affeceris iniuria? nec illud quidem ego dixerim; libenter enim Tyranno concedam, vt ſemper eos caueat, quos ſemel læſerit, hoc tamen ſi ſe conſeruare velit, ab eo requiro, vt ſceleri, atque inde naſcenti odio, modum conſtituat, curetque, infeſtos inimicorum animos non tam verbis, quam re placare, iniurias factas beneficijs compenſare, iuſtitiamq. adminiſtrãdo efficere, vt intelligãt omnes ipſum non iam tyrãnum eſſe, ſed Regem, nec tam Regem, quam primum Reipub. magiſtratum, legum cuſtodem, bonorum præſidium, malorum vindicem, perfugium miſerorum, communem denique omnium Patrem, quò fiet, vt inimicorum ſuorum odium, vel omnino reſtinguatur, vel mitigetur, vel ſaltem adeò comprimatur, vt ſibi à ceteris omnibus

ama-

amato nihil nocere possit; plus enim potest ad principis securitatem, & salutem amor omnium, quam ad eius perniciem paucorum odium; Quomodocunque autem illud sit, negari non poterit, minus obesse vnius odium, quam plurium, paucorum, quam multorum, multorum denique, quam omnium, & qui ab odio vnius, vel paucorum tutus esse nequeat, eum à cunctorum odio, (quod cædibus, & summo scelere comparatur) minus tutum fore.

36 Quantum enim ad ea attinet regiæ dignitatis propugnacula, quibus non modo *Macchiauellus* Tyrannum suum, sed ego etiam optimũ principem muniendum esse censeo, (stipatores, exploratores, exercitus, præsidia, classes, prudentium consilium, magistratuum vigilantiam) illa quidem, regum firmamenta haberi possunt, & sunt, dummodo illis non ad tyrannidem, sed ad iustitiam

exer-

exercendam, non ad bonos opprimendos, ſed ad malorum reprimendos conatus vti velint, intelligantq. ea omnia niſi ſua virtute, & ciuium amore corroborentur, ſibi ad ſecuritatem parum valitura, vt ex infelici
Num. 19. tyrannorum, quos ſupra commemoraui, exitu, ſatis liquet.

37 Sed quamuis hæc, de regni male parti conſeruandi ratione, diſputandi gratia, dixerim (tum vt *Macchiauelli* inſcitiam, malitiamq. patefaciam, tum vt oſtendam, omnem eam, quam princeps habere poterit, ſalutis ſpem, in virtute ſola poſitam eſſe) Lector tamen velim intelligat, id mihi ratum, fixumq. eſſe, nullum omnino principem, quacumque vel potentia, vel prudentia, vel ciuili virtute cõfidat, ſecurum eſſe poſſe, quoad male parta iniuſtè poſſederit, propterea quòd ſeueriſſimum iniuſtitiæ vltorem Deum (ex quo, tum Regnorũ ſtabilitas, tum regum ſecuritas, feli-

licitasq. pendet) sibi habebit infensum; hoc autem planissimum fiet infra, vbi de diuinæ iustitiæ, in sceleratis principibus vlciscendis, seueritate tractabo. Hic enim extra Ciuitatis, vt ita dicam, muros (ciuilis, inquam, prudentiæ cancellos) non egredior; quos etiam adhuc parumper mihi terminos circundare libet, dum pauca de ea, quæ in scelere videtur inesse, vtilitate disputauero. *Cap. 10. 11. & 12. per totum*

RESPONSIO AD OBIEctionem de vtilitate sceleris, qua *Macchiauelli*, & Politicorum stultitia, bonorum fortunæ mobilitas, vanitasque, & virtutis præstantia, suauitas, atque vtilitas demonstratur.

CAP. VII.

1 QVID? (inquiet politicus) cum diuitię, honores, & imperia, (quæ humana natura summopere expetit, resq. vtilissimę, & existimantur, & sunt) sæpissimè acquirantur scelere, nonne scelus quãdoque vtile esse poterit? minimè verò: quod, qui mentis compos est, non potest non videre. Sed verissime philosophantur ij, qui stultitiam dicunt periculosissimum, & pessimum animi morbum, quæ ita, à stupore dicta est, teste *Isidoro*, quia rationem stupefacit adeò, & obcæcat, vt suo munere fungi non possit, quò fit, vt quamuis in corporis morbis, ratio, cum sana sit, de morbi cuiusque cõditione, & remedio rectè iudicet, de morbis tamen animi, cum ipsa ęgrotet iudicare nequeat; quamobrem

Isidor. de Etymol.

Cic Tusc. q. lib. 3.

rem qui aliquo corporis morbo laborat, is se male habere sciens, vel medicum accersit, vel ab amicis adductum admittit, atque ita plerumque facillimè sanatur; Initium enim sanitatis est, sentire sibi opus esse remedio; sed qui animo ægrotant, cum suum, ipsi non sentiant malum, imò, vt plurimùm, sibi, bellè habere videantur, non modo remedium, sed etiam omne consilium repudiant.

2 Ita fit, vt in quamplurimis hominibus insanabiles sint animi morbi, qui, quamuis varij sint, & diuersis vocentur nominibus, vno tamen stultitiæ nomine, possunt omnes appellari; quocirca, in scripturis sacris, impij stultorum fatuorum, & insipientium nomine frequenter designantur; vt in parabola de virginibus fatuis, & prudentibus, & in regio propheta, *dixit insipiens in corde suo non est Deus*, Item alibi, *simul insipiens & stultus peribunt*, &

Matt.25. *Psal.52. & 48*

ſtultus vt Luna mutatur.

3 Itaque non iniuria omnes boni à ſtoicis habiti ſunt ſapiẽtes, Omnes autem mali ſtulti, & à *Platone* omnis *incontinens ignorãs appellatur*, atq. (vt ad *Macchiauellũ*, & politicos redeam, eorũq. ſtultitiã, patefaciam) *Ariſtoteles*, & *Seneca* non immeritò eos eorumq. ſimiles (qui ſpreta honeſtate, ſummam vtilitatem, fęlicitatemque in honoribus, diuitijs, imperio, corporiſq. voluptatibus ponunt) adeò ſtultos exiſtimant, vt eos pueris comparent, qui crepundia ſua præferunt auro; imò *Seneca* pueros illis ſapientiores eſſe cenſet, propterea quòd pueri circa res viles, minimiq. prætij, & nullius omninò periculi, hi autem circa res cariſſimas, & ſummo cum periculo coniunctas, inepti ſunt, atque idcirco *carius*, inquit ille, *veriuſq. inſaniunt*, dum voluptatum, & vitiorum illecebris capti, atque abducti, omnia iudicant

Plato. de leg. 3.

Ariſt. Ethic. lib. 10 c. 6. Senec. lib. ep. ad Lucil.

Ibidem

ſen-

sensu, & non ratione, specie, non veritate, præsenti denique delectatione, & non vltimo fine: quapropter cum falsa veris finitima sint, virtutemq. vitia quandoque imitentur, illi, nec à falsis vera, neque à bonis mala, nec ab exitiosis vtilia discernunt; Et cum tria sint bonorum genera, in quibus omnis consistit vtilitas (videlicet bona animi, corporis, & fortunę) ea quę ad animum pertinent, & verè bona sunt, vel nihili faciūt, vel inuerso naturæ ordine, postponunt corporis, & fortunæ bonis, dicentes cum Satyrico:

O ciues, ciues, quærenda pecunia primùm; *Horat.ep. lib.1.ep.1*
Virtus post nummos.

4 Cum tamen fortunę bona virtute nuda, ne bona quidem dicenda sint: de qua re pulcherrime *Cicero; Nunquam mehercle ego, neque isto-* *Cic.paradox.1.*

 rum

rum pecunias, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque quibus maxime astricti sunt, voluptates, in bonis rebus esse numerandas duxi, cum viderem homines his rebus circumfluentes, ea tamen desiderare maximè, quibus abundarent: neque enim umquam satiatur, nec expletur cupiditatis sitis; neque ea solùm quæ habent, libidine augendi cruciantur sed etiam amittendi metu. nec minus appositè *Valerius*, *Caduca*, inquit, *& fragilia, puerilibusq. consentanea crepundijs sunt ista quæ vires opesq. vocantur humanæ, affluunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona, stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo statu fortunæ, huc atque illuc acta, quos in sublimè extulerunt, improuiso recursu destitutos, in profundo cladium miserabiliter demergunt; Itaque, neque debent existimari neque dici bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem, desiderio,*

Valerius Max. lib. 6. c. 11. in fine.

rio, & cupiditate sui duplicant; hactenus ille, & verissime.

5 Sed, quid, quòd etiam naturam humanam deprauant, & corrumpunt? hoc grauissimè monet *Seneca*; *multum est*, inquit, *diuitiarum vsu non corrumpi, atque ille magnus est, qui in diuitijs pauper est, sed tutior ille, qui nullas habet*. Quamobrem, *Plato* non aliter fortunæ bona ciuibus suis cõmendat, nisi vt animi & corporis bonis, vt ita dicam, famulentur; nec iniuria; nã sicut corpus animo subijcitur naturæ lege, cæteraque omnia mundana ipsi homini, ex animo, & corpore constituto, ita sine dubio, eadem naturæ lege comparatum est, vt corporis bona sint animi bonis postponenda, & vt bona fortunæ, ex hijs conflata rebus, quæ homini sunt subiectæ, vtrisq. subseruiant; præsertim, cũ quantùm præstat animus corpori, atque ipse homo ceteris rebus quæ illi subdũtur, tantùm animi bo-

Senec. ep. 20.

Epist. 8. ad Dionys.

na, corporis, & fortunæ bonis antecellant, non solum dignitate; verum etiã firmitate, suauitate, vtilitate; cum adeò firma, & stabilia sint, vt *nec eripi, nec surripi possint, neque incendio, neque naufragio amitti, neque vllo aduersæ fortunæ flatu labefactari*, imò in ipsis rebus maximè aduersis summè elucescant.

Cic. paradox. vlt.

6 At fortunæ bona adeò incerta, fluxa, & caduca sunt, vt infinitis casibus sint obnoxia, & omni fortunæ vento dispergantur, & tantum abest, vt humanam mentem expleãt & satient, vt illam etiam multis exagitent, crucientque curis, & nouis in dies cupiditatis ardoribus incendãt; Hoc, in diuitijs, honoribus, & cæteris fortunę bonis cernitur; ibi enim diuitiarum cupido est, vbi & vsus; & cùm aliarum rerum, quas humana appetit natura, sit quædam satietas, diuitiarum tamen, nulla est; potus sitim sedat, & cibus famem pellit, at diui-

tia-

tiarum cupidinem, diuitiæ non extinguunt, ſed inflãmant; nam *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit*. nec minus effrænatus eſt honoris, & imperij appetitus, quæ vt ampliſſima ſint, ſui tamen ſitim non compeſcunt; quò fit, vt humanus animus in illis quieſcere non poſſit.

Iuuenal: 13.

7 *Xerxes*, inquit *Cicero*, *refertus omnibus præmijs, doniſq. fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri, contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam voluptatem, qua ipſe inuenta, non fuit contentus: neque enim vnquam finem inuenit libido*; at virtus, ſeipſa contenta, cum libidinem coerceat, iram reprimat, cupiditatũ reſtinguat ardores, pellat meſtitiam, inanes timores adimat, hominemq. vitiorum ſeruitute ereptum, ſui iuris, & poteſtatis faciat, atque in veram vindicet libertatem, cum denique ſuauiſſimo, quẽ

Tuſcul. q. lib. 5.

ſem-

ſemper ſpirat, bonarum actionum odore, vitam hominis perfundat, nonne animum humanum vera afficit voluptate?

8 Quapropter nobiliſſimi Philoſophi, hominis felicitatem, quæ in hac vita haberi poſſit, in virtute, iure collocarunt, quam etiam cenſuerunt eſſe proprium hominis bonum, quod *Seneca* non minus luculenter, quam ſuccinctè ſtoicorum more docet. *Id*, inquit, *in vnoquoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur; In homine autem quid eſt optimum? ratio; hac antecedit animalia, Deum ſequitur; cætera illi cum animalibus ſatiſq. communia ſunt; recta autem, & perfecta ratio virtus eſt; virtus itaque eſt proprium, & ſummum hominis bonum.*

Senec. ep. 76.

9 Hinc Philoſophi, cetera omnia quæ vocantur bona, & extra hominem ſunt, non ſua, ſed externa, aduentitia, aſcititia, imò & fortunę ludibria,

dibria, ac mendacia solebant appellare; hinc omnium ore celebratur illud *Biantis; omnia mea mecum porto.* & *Stilponis* Philosophi Megarensis, qui quum *Demetrius* Vrbem solo ęquasset, ipsumq. percontaretur, an suorum quidquam fuisset direptum, *Minime*, inquit, *bellum enim ex virtute nulla ducit spolia*; & recte. *Virtus enim*, vt ait *Cicero*, *omnia quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaq. despiciens, casus contemnit humanos, culpaq. omni carens, præter seipsam nihil censet ad se pertinere.*

Plutar. de educand. liberis.

Cic. Tusc. q. lib. 5.

10 Quis igitur satis mirari potest politicorum insaniam, qui cum vtilitatem auidissime consectentur, illam non in virtute indagandã censent (in qua est omnis vera vtilitas, summa suauitas, atque huius vitę felicitas) sed in fortunæ bonis, iisque scelere comparatis, quę honestati, & virtuti longe anteponunt; iniquissimi certè rerum ęstimatores, atque *homi-*

1.Cor.2. *homines*, vt ait Apoſtolus; *animales*, inſulſiores ęſopico gallo, qui granum
Gen.25. ordei gemmę prętulit, vel *Eſau*, qui primogenituram ſuam iuſculi ferculo vendidit; vel *Lyſimacho*, qui vno aquę hauſtu, florentiſſimum commutauit regnum; nam cum à *Getis* obſideretur, & ſitim ferre non poſſet, ſe, vireſque ſuas vniuerſas hoſtibus tradidit, & poſtquam biberat, exclamauit, *Heu mihi, qui ob voluptatem tam exiguam, breuemq. tanto excidi regno*.

Plutar.in Apophthegma. reg. & princ.

11 Hoc, politici verius dicere poſſunt, qui non terrena commutant terrenis, non caduca caducis, ſicut ille, ſed cęleſtia terreſtribus, diuina humanis, perituris ęterna, dum emolumẽta rerum fallacibus iudicijs intuentur, & non aliter ſtatuunt de vtilitate, quàm beſtię rationis expertes, quę ad ea ſolummodo, quę adſunt, & ſenſus vehementer mouent, quodam impetu feruntur, nihil de futuris cogitan-

gitantes, quę in omni actione sunt homini maxime perpendenda; cui idcirco natura rationem dedit, non solum, vt præsentia cernat, & pręterita, sed multò magis, vt præuideat consequentia,& finem pręcipuè,*qui*, vt vulgò dicitur,*acta probat*,&ostendit, quę, quantaq. sit vniuscuiusque rei vtilitas. Hunc autem finem, cum politici prorsus negligant, operam perdunt, & oleum, vt aiunt; nam veram,quam tam sedulò perquirunt, vtilitatem nusquam inueniunt. Et interim illarum,quas tanti estimant, rerum fructum amittunt, quem tamen ex illis vberrimum percipere possent, si illis vellent potius ad virtutem vti, quam ad voluptates, & vitia abuti; vt autem hoc magis liqueat,de recto bonorum fortunę vsu pauca addere lubet. Ouid.ep.2

VTILITATEM BONORUM FORTUNÆ IN BONO EORUM VSU CONSISTERE OSTENDITUR EX GLORIA, DIUITIJS, & IMPERIJS.

VTILITATEM BO-
norum fortunę in bono eo-
rum vſu conſiſtere oſtendi-
tur ex gloria, diuitijs, & im-
perijs.

CAP. VIII.

Terent. 1 BONA *fortunæ* (inquit Comicus poeta) *perinde ſunt, vt illius animus, qui illa poſſidet; qui vti ſcit, illi bona; illi, qui non vtitur rectè, mala*: hæc ille, & veriſſime; nam, vt ait *Seneca in rebus non* Sen. ep. 17 *eſt vitium, ſed in animo ipſo*. Itaque cum omnis bonorum fortunę vtilitas, non in eorum poſſeſſione, ſed in bono vſu conſiſtat; id eſt, non in hoc vt illa habeas, ſed vt illis bene vtaris, cùmque bonus eorum vſus, ex

vir-

virtute pendeat, profectò eorum vtilitas etiam ex virtute pendebit; sed vt hoc manifestum fiat, inspiciamus ea, quæ inter cętera habentur pręcipua, gloriam, opes, imperia.

2 Quis nescit gloriam (quæ inter fortunę bona primas tenet) non modò non vtilem esse sine virtute, sed ne esse quidem posse? cum gloria nihil aliud sit, quam *consentiens laus bonorum, atque incorrupta vox benè iudicantium de excellenti virtute*, vt eam rectè definit *Cicero*, qui etiam tria ad eam adipiscēdam pręcipuè requiri docet, nempe, *vt diligat multitudo, vt fidem habeat, & vt cum admiratione quadam honore aliquem dignum putet*: hęc autem omnia virtus maximè suppeditat; Quod autem ad primū attinet, nonne manifestum est, eam esse virtutis vim, vt ipsa per se placeat, animosq. omnium ad sui amorem alliciat adeò & commoueat, vt in quibus illam es-

Cic. Tusc. q. lib. 3.

Idem de offic. lib. 2

se

ſe exiſtimemus, eos à natura ipſa diligere cogamur? quò fit, vt cum aliæ ſint leuiores diligendi cauſæ, grauiſſima, & maxima ſit, vel virtus, vel virtutis ſaltem opinio.

3 Præterea, quid eſt, quod ad fidem faciendam magis conducat, quam prudentia, cum iuſtitia coniuncta? prudentibus enim fidis & iuſtis hominibus, tum fortunas, tum liberos, tum ipſam ſalutem noſtram libenter committimus; cum nemo ſit tam imprudens, vt perfidis, iniuſtis, improbiſue vllam habeat fidem.

4 Denique, an aliquid eſt, quod admirationem hominum magis excitet, quam virtus? quæ quò maior, & excellentior eſt, eò maiore afficit admiratione. Ita fit, vt eos homines maximè, ſuſpiciamus, atque admiremur, in quibus excellentes quaſdam, & ſingulares virtutes perſpiciamus; eos autem in quibus nihil videamus virtutis, aſpernemur; improbos vero

ro,& ſceleratos proſequamur odio,& deteſtemur.

5 Itaque, ſola virtus veram parit gloriam, verumq; honorem, quod Romani præclarè ſignificarunt, cùm virtutis & honoris templa coniunctiſſima eſſe voluerint; nec iniuria, nam, *tanquam vmbra corpus, ita gloria virtutem ſequitur*, & nullam poteſt ſocietatem inire cum ſcelere, quo vt primum aſperſa eſt, obſcuratur, ſordeſcit, euaneſcit. Teſtis *Alexander magnus*, qui ab ipſo gloriæ culmine, quò virtute prouectus eſt, ad tantam infamiam & hominum odium per vitiorum præcipitia decidit, vt ex ſuorum inſidijs, interierit: gloria igitur ſine virtute nulla eſt, ergo nec vtilis eſſe, vel dici poteſt.

S. Aug. li. 5. de ciui. Dei. c. 12. Valerius lib. 1. c. 1. Cic. Tuſc. quæſt. lib. 1.

Plutar. in vita Alexand. Iuſtin. li. 12.

6 Sed qd de diuitijs dicã? in quibus aſſequendis, conſeruandis, augendiſq. maximè requiritur prudentia, temperãtia, iuſtitia, fortitudo; niſi enim in illis adipiſcendis adſit iu-

H ſtitia,

ſtitia, in diſpenſandis moderatio, & temperantia; in conſeruandis & augendis prudentia, in tuendis deniq. fortitudo, vel non comparantur vel ſtatim amittuntur, vel ſaltem non plus poſſeſſoribus proſunt, quam corpori cibus, qui à ſtomacho malè affecto, vel mox reijcitur, vel non concoquitur retentus, ſed ibi putreſcens, non alit corpus, ſed inquinat, imò & quãdoq. perimit. Hoc verò in dies vſu venit illis, qui vel diuitias iniuſtè accumulãt, vel benè acquiſitas malè adminiſtrant; nam qui rapiunt, vel ſurripiunt aliena, aliorumq; diteſcũt bonis, ij tùm legum pœnis, tùm iuſto hominum odio, tùm vindicta diuina & humana, tùm ſceleris ſui conſciẽtia obſtricti, neſcio, quàm indẽ capiant, vel voluptatem, vel vtilitatem, niſi quæ ſit maxima acerbitate permixta, & exitum habeat plerumq. infeliciſſimum; nam malè *parta*, vt eſt in prouerbio, *malè dilabuntur*, & *qui*

iniu-

iniustè aceruat (teste Ecclesiastico) *in alijs congregat, & in bonis eius alius luxuriabitur.* Eccl. 14.

7 Præterea prodigus & insipiēs, quamuis sint ditissimi, quem quæso ex immensis opibus fructum percipient, nisi vt ipsi in egestate, & miseria consenescant? Quid? an ingentes Thesauri prosunt auaro? *qui*, vt rectè ait *Valerius*, *non possidens diuitias; sed ab ipsis possessus, nec habendi fructu felix, & quærendi cupiditate miserrimus, pecuniæ est miserabile mancipium;* cui maius malum optari non potest, quā vt viuat diu; nam vt prodigo desūt plurima, ita auaro omnia. Valer. max. li. 9. c. 4.

8 Quid verò de ignauo & timido dicam? qui diuitias, & fortunas suas, (quas præ timiditate & ignauia tueri nequit) ad prædam omnibus proponit; Quid deniq. de infinitis alijs loquar, quibus diuitiæ non modo non vtiles, sed etiam exitiosæ sunt? qui luxus occasionem, & mate-

riam inde sumentes, in omne vitiorum genus se profundunt, & cum in diuitiarum inopia salui esse possent, earum copia, saturitate, &, vt ita dicam, crapula pereunt; de qua re *Ecclesiastes*; *Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole, diuitiæ conseruatæ in malum domini*. Patet igitur omnem, quæ in diuitijs haberi poterit, vel firmitatem, vel veram vtilitatem ex virtute promanare.

Ecclef. c. 5

9 Idem etiam de Imperijs, regnis, & rebusp. sentiendum est; quæ virtute, vel maximè nituntur; si enim ab illis tollas prudentiam, statim dissipantur; si fortitudinem, ab hostibus prosternuntur; si iustitiam, intestinis dissidijs, iniurijsq. distrahuntur, & lacerantur; cuius iustitiæ, ea vis est, vt absque illa nullus hominum cætus (ne latronum quidem, vt ait *Cicero*) conseruari, nulla respublica nec stare, nec esse quidem possit, cuius rei rationem luculenter explicat *S. Augu-*

Offit. li. 2.

stinus

stinus Ciceronis auctoritate nixus.

10 *Rempub.* inquit, *definit Cicero, rem populi, populum autem, esse cætũ multitudinis iuris consensu, & vtilitatis communione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum, disputando explicat, ostendẽs geri sine iustitia non posse rempub. vbi enim iustitia non est, nec ius potest esse; quocirca, vbi non est vera iustitia, iuris consensu sociatus cætus hominum esse non potest, & ideo nec populus, & si non populus, nec res populi, sed qualiscumq. multitudinis, quæ populi nomine digna non est; & per hoc, si respub. res populi est, & populus non est, qui consensu non sociatus est iuris, non est autem ius, vbi nulla iustitia, procul dubio colligitur, vbi iustitia non est, non esse rempub.* Hactenus *S. Augustinus*.

S. *August.* Lib. 19. *de ciuit. Dei c.* 21.

11 Hoc in Romana repub. scelere deformata fatetur, & deplorat *Cicero. Nostris, inquit, vitijs, non casu aliquo, remp. verbo retinemus, re autem*

Cicer. de rep. Vide S. August. de ciuit. Dei lib. 2. *c.* 21.

tem amisimus. Quare non immeritò veteres solebãt dicere, teste *a Plutarcho, ne Iouem quidem ipsum posse sine iustitia rectè gerere principatum*. Itaque si Imperia sine virtute, nec stare, nec esse quidem possunt, certè sine illa nec prodesse poterunt.

a Plut. de doctrina Principũ.

12 Sed dicent politici, ni fallor, (id quod *b* suprà etiã tetigi) tantùm abesse, vt hoc negent, vt censeant potius rempub. quò meliorem, eò magis Tyranno profuturam. Quid? inquiết; non ne *Dionysio* illi, Tyranni nomine celebratissimo, profuit florentissimum, & opulentissimum *Siciliæ* regnum, quod scelere non solùm comparauit, sed etiam duodequadraginta annos, summa cum dignitate conseruauit, & filio tandem reliquit? minimè verò; quòd hic luce clarius efficiam, vt nunc tandem absoluam ea, quæ de hac re supra inchoata reliqui.

b Supra c. 2. n. 1.

Cic. de natura deorum li. 3.

Supra c. 6. n. 37.

Nul-

Nullam esse in Tyrannide vtilitatem, propter summum periculum, & pœnam, quæ illi imminet, diuinam & humanam.

CAP. IX.

1 QVæ omninò vtilitas excogitari poterit in Tyrannide, quæ nec affectatur, nec occupatur, nec retinetur sine summo capitis periculo? vt nihil dicam hic, neque de animi cruciatibus, angoribusq. nec de certa quã plerunq. affert, pernicie, de qua dicetur [a] post. Quis nescit eos, q̃ nouis rebus studẽt, Tyrãnidemq. affectant, adeò periclitari, vt pleriq. omnes, temeritatis, & sceleris sui pænas dent, priusquam voti cõpotes fiant?

[a] c. 10. 11. 12. & 15.

2 In tota Imperatorum Romanorum serie, à *Iulio Cæsare* in hunc vsque diem, vix viginti numerari possunt, qui imperium scelere consecuti sint (quos etiam ferè omnes infelicissimè perijsse ostendam, *b* suo loco) cum tamèn centum plus minus Tyrannidem affectantes, imperij spẽ vnà cum vita amiserint; e quibus *Saturninus* à quibusdam legionibus, quibus præfuit, imperator salutatus, satis declarauit quæ sit Tyrannidis, vel affectatæ, vel occupatæ vtilitas, securitasq. qui milites ita est allocutus.

b c. 12. n. 6.

3 *Nunc*, inquit, *commilitones, mihi videor armis gladijsq. minacibus vndiq. circumseptus, nunc incipio ipsos corporis mei custodes timere, amicos suspicari, omnibus diffidere, posthac nec cibum, nec somnum, cum voluptate capiam, nec vsquam me tutum existimabo; neque ex duce exercitus factum Imperatorem, sed ex libero ser-*

Flauius Vopiscus improbo.

uum, cum deinceps, non quod mihi libuerit, fuerit faciendum, sed quod voluerint alij, quibus tamen satisfacturum me ne sperare quidem potero; Denique, credite mihi, Commilitones, non tam Imperatorem me à vobis salutatum, quàm capite damnatum, certæq. destinatum morti existimo. Hæc *Saturninus*. quæ *Vopiscus* testatur accepisse se ab auo, qui ipsi sermoni interfuit. Nec *Saturninum* quidem fefellit opinio; nam Imperatoris nomine, potius quàm dignitate, paucos menses potitus (idque apud suos solummodò) à *Probo* Imperatore prælio superatus est, atque à militibus interfectus. *Idem ibi.*

4 Sed huius rei locupletissimus testis erit ipse *Dionysius* Siciliæ Tyrannus (cuius in præcedenti *c* capitulo facta est mentio) qui *Damoclem* felicitatem eius admirantem, collocari iussit in aureo lecto, regijs insignibus decorari, lautissimasq. illi apponi *n. 12.* *Cic. Tusc. q. lib. 5.*

poni

poni epulas, atque dum accumberet, fulgentem gladium, equina seta appensum, è lacunari demitti, vt illius impenderet ceruicibus, quem vt primùm conspexit *Damocles*, adeò exterritus fuit, animoq. consternatus, vt manum in mensam porrigere non auderet, nec oculos à gladio amouere; quare, exorauit tyrannum, vt abire liceret, quia ita beatus esse nollet.

5 Hoc pacto ostendit *Dionysius*, florentissimum illud vtilissimumq. *Siciliæ* regnum, cum tanto terrore & periculo possessum, sibi vtile non fuisse; Sed de huius *Dionysij* eiusque filij infelicitate dicetur *d* alibi; Interim, hic statuimus; à vera regni vtilitate, omne ingens periculum esse semouendum, *qui enim amat periculum*, vt ait sapiens, *peribit in illo.*

d cap.14. n.7.

Eccl.3.

6 Itaque prudenter *Theopompus Lacedemonum* Rex, vtilitatem regni æstimauit securitate, & firmitate,

cum

cùm regiam potestatem (electis quinque Ephoris, qui regum quasi censores essent) minuit, & eleuauit, atque vxori conquerenti quòd liberis suis regnũ relinqueret minus quàm illud à Patre acceperat, respondit, imo maius, quia firmius; nec immeritò; nàm cum acerbitatem & sęuitiam imperij remisisset, vnà cũ odio & inuidia vitauit periculum, cum quo ne legitimum quidem regnum vtile esse posse existimauit. *Plutar. de doctrina princ.*

7 Quid itaq. de Tyrannide censuisset, qua nihil periculosius, nihil detestabilius, nihil quod Dei & hominum odium magis acuat & accendat, quod optime, nouit *Lycurgus*, qui mortuo *Polydecte* fratre suo, *Lacædemoniorum* rege, cùm ab illius vxore prægnante, atque abortum se facturam pollicẽte, tàm matrimonij quàm regni spe sollicitaretur, nullo modo adduci potuit, vt nefariæ mulieris precibus acquiesceret, aut crederet, *Plutar. in vita Lycurgi.*

re-

regnum patricidio, & perfidia acquisitum, sibi fore vtilitati.

8 Nec aliter censuit *Sextus Pompeius Cnei* filius, qui cum *Antonium* Triumvirum hostem suum in triremem, pace facta, dataq. fide ad cænam vocasset, atque à *Metrodoro* pirata, inter cenandum, ad aurem interrogaretur, num anchoras vellet succisas, vt totius orbis dominus fieret, respōdit, non esse suum peierare, ratus imperium totius orbis, periurio partum sibi prodesse non posse.

Idem in vita Antonij.

9 Idem etiam iudicauit, *Populus Atheniensis* de totius *Græciæ* imperio, cum consilium *Themistoclis*, de incendenda clam *Lacædemoniorum* classe, repudiaret, quia ab *Aristide* intellexisset, id minimè esse honestū; populus certè dignus suo legislatore *Solone*, qui cùm, orta *Athenis* seditione, inter diuites & pauperes, non solùm controuersiarum arbiter, sed etiam legislator electus esset, non

Cicero offic. lib. 3.

Plutar. in Solone.

po-

potuit ab amicis persuaderi, vt Tyrannidem occuparet, existimans se nullum ex re, tàm turpi & inhonesta, commodum percipere posse.

10 Itaq. si isti, hoc de Tyrannidis fructu, natura sola duce, senserunt, quid Christianis, diuino ductis atque edoctis spiritu, sentiēdum est? Ceteros omittam, vt vnicum *Ferdinandum, Henrici* tertij *Castellæ* Regis fratrem, principem, præclarissimum, *Macchiauelli* principi scelestissimo opponam. Ille enim tutor nepoti suo *Ioanni* secundo, octo menses nato, à fratre institutus, atq. in publicis Regni comitijs, à *Castellæ* proceribus, populoq. obnixè Rogatus, vt relicta nepotis tutela, ipse regnare vellet, arbitratus est omnia regum commoda, perfidiæ nota labeq. maculata, nihil sibi commodi allatura; quapropter oblatum sibi regium, cum ipso regno, titulum, renuit, spreuit, reiecit, vnde cognomine iusti me-

Luc. Marin. Sicul. de reb. Hisp. lib. 11.

ritò

Reusner. in opere Genealo. in stirpe Legionensi.

ritò cohonestatus est; *Ferdinandus* enim *iustus & honestus* postea semper est appellatus.

11 Hanc autem huius iustissimi Principis integritatem, Deus, post aliquot annos, regnis *Aragoniæ* & *Siciliæ* compensauit, & liberos, nepotesq. eius summa etiam felicitate cumulauit; nam nō solùm plurimorū regnorum accessione eos auxit (nempè *Neapolis, Nauarræ, Castellæ,* & *Legionis, Lusitaniæ* deniq. atque adeò totius *Hispaniæ*) verum etiam eorum imperium ad nouum orbem, & *Antipodas* vsque propagauit. Potentissimus enim Rex Catholicus *Philippus* tertius, qui hodie amplissimæ *Hispaniarum,* & *Indiarum* Monarchiæ habenas moderatur, trinepos est huius iustissimi, & integerrimi Principis *Ferdinandi*, quibus idcirco, illud, quod de iusto & semine eius cecinit psalmista, aptissimè conuenit, *potens*

Psal. 111 *in terra erit: semen eius, generatio re-*

ctorum

ctorum benedicetur; gloria, & diuitiæ in domo eius, iustitia eius manet in sæculum sæculi.

12 Sed quæ sunt, inquiet politicus, illa ingentia pericula, quæ isti adeò religiosi tantopere timuerunt? Illa quidem sunt, (vt omnia paucis complectar) pœna diuina, & humana, tyrannorum sceleri debita; de vtraque pauca diximus supra; sed iam plura dicẽda sunt; & primùm de diuina; de qua pendet, & fluit altera.

AR-

ARGVMENTIS A NATVra ductis, & exemplis conuincitur Deum hominum scelera vindicare, & præcipuè regum.

CAP. X.

Rom. 1. SI ex scripturis sacris non constaret, aliquos homines, propter peccata in reprobum sensum esse traditos, adeòque excæcatos, vt in rebus ad animæ salutem pertinentibus, ipsius naturę lumine priuentur (dicente *Iob, ab impijs auferetur lux sua*) incredibile fortasse videretur, hominem aliquem inueniri posse adeò cæcum, & stupidum, vt dubitet, vtrum Deus sit iustissimus sceleris iudex, & vindex,

Iob. 38.

cum

cum non solùm lex diuina illud passim apertissimè prædicet, ipsius naturæ instinctus moneat, ratio suadeat, communis experientia doceat, Philosophorum consensus confirmet, sed etiam ipsa vniuscuiusque hominis conscientia rei veritatem attestetur; quandoquidē nemo est adeò profligatus & perditus, quin cōscientiæ stimulos, aculeosq. quādoq. sentiat; Illi autem, quid aliud sunt, nisi quidam, vt ita dicam, præcones diuinæ iustitię, qui hominem sceleris reum citant? quorum vocem, cum audit mens sceleris conscia, angitur, cruciatur, timet, horret.

2 Hinc *sapiens* appellat nequitiam *timidam*; hinc ait Iob de scelerato, *vndiq. terrebunt eum formidines, & inuoluent pedes eius, & sonitus terroris semper in auribus eius*; hinc exclamat Poeta, *O cæca nocētum consilia! O semper timidum scelus!* Sed quid timet scelestus? nonne pœnam scelere-

Sap. 17. *Iob 16. et 15.* *Statius 2.*

sceleri suo debitam? Qui enim timet, malum aliquod timeat necesse est; nam *metus*, vt ait *Cicero*, *est opinio impendentis mali*, vel, vt ait *Plato*, *mali futuri expectatio*; Illud autem malũ, rationem pœnæ peccati habere, vel hinc liquet, quòd timor ille, & ceteræ perturbationes, quæ illum comitantur, ex culpæ conscientia oriuntur, tùm ratione, tùm natura docente, omnem culpam suam mereri pœnam, quam naturæ author à quouis impio suo tempore repetet.

Cic. Tusc. 9. lib. 2. Plato in Sophista & Lachete.

D. Tho. 4. d. 36. ar. 2. ad 2. & 3.

3 Huius rei non leue argumentum est, quod potentissimi & flagitiosissimi Tyranni, qui ab omni humana vltione immunes se existimauerint, propriç tamen conscientiæ testimonio cõuicti, diuinam vindictam naturæ impulsu adeò timuerunt, vt vel ad minimum cœli murmur trepidarent; quod de *Tiberio* & *Caio Caligula* testantur authores. *De* hoc hominum genere ait *Satiricus*.

Sueton. in Tiberio & Caligula.

Hi sunt qui trepidant, & ad omnia *fulgura pallent.* *Iuuenal. Satyr. 13.*

Cum tonat, exanimes, primo quoq. murmure cæli;

Non quasi fortuitò, nec ventorum rabie; sed

Iratus cadat in terras, & vindicet ignis.

4 Vnde autem hoc? hinc nempè, vt testatur S. *Chrysostomus,* quòd in ipsa mēte humana tribunal quoddam à natura constitutum est, vbi vnusquisq. sui sceleris est index, testis, & iudex, vt cū ipse propriç culpæ conscius, se ipsum capitis condemnet, pœnam sibi posteà à naturæ authore inflictam iustissimam esse agnoscat. *S. Chrysost. concio 4. de Lazaro.*

5 Quid? nonne etiam constans populorum omnium consensus (qui teste *Cicerone vox est ipsius naturæ*) *Romanorum, Græcorumq.* sacra, expiationes, fulminum procurationes, & *Cic. Tusc. quæst. lib. 1.*

omnium gentium (quacunq. fuerint religione imbutæ) sacrificia? quorsum, inquã; vel instituta, vel vsurpata sunt? nonne inter cætera, ad diuinum numem placandum, ne ab hominibus scelerum pænas sumeret? vnde verò in omnium vbiq. populorum animos, hæc fluere & illabi potuit opinio, nisi ab ipso veritatis fonte, natura? quod enim omnibus est commune, id à natura proficisci perspicuum est; si autem à natura; nec falsum nec inane esse poterit.

6 Huc accedat exploratissima diuinæ in sceleratos vindictæ experientia, non à ridiculis poetarum, vel anicularum fabulis orta, nec à futili leuis vulgi opinione nata, nec ab ambiguis fallacibusq. Sophistarum argumẽtis ducta, sed grauissimo sapientissimorum Philosophorum nixa iudicio, fidelissimorum historicorum comprobata testimonio, & quotidianis denique confirmata exemplis,

quæ omnia, certiſſimè docent, Deum iuſtiſſimum eſſe humani ſceleris, tum iudicem, tum vltorem; in qua re illius prouidentia, rerumq. humanarum cura maximè perſpicitur, vt rectè obſeruat *Ioſephus* in calamitoſa morte *Catulli Libyæ* Præſidis, nequiſſimi Tyranni. Cum autem ea ſit diuinæ iuſtitiæ ratio, ea ſeueritas, vt nullum omninò peccatum, ne verbū quidem ociosum, impunitum relinquat, nunquam magis elucere ſolet, quam cum ſceleratos Reges Principeſq. caſtigat, ſiue pænæ genus, ſiue nouitas, ſiue acerbitas, ſiue omnium de ea ſpectetur iudicium. *Ioſeph. de bello Iudaico. lib. 7. c. 31.*

7 Huius rei teſtis eſt *Pharao Aegypti* rex, qui Dei populum fugientem perſequens, vnà cum vniuerſo exercitu maris fluctibus obrutus eſt. *Exod. 14.*

8 Teſtis eſt *Nabuchodonoſor* à regali ſede, ſummaq. potentia, ad ferarum paſtum & cōuictum deiectus; qui priſtinæ dignitati tandem reſti- *Dan. 4.*

tutus, diuinum quod in se senserat, iudicium agnoscens, *glorifico* inquit, *regem cæli, quia omnes viæ eius, iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare*.

Paralip. c. 26. 9 Testes *Ozias* & *Ioram* Reges *Iudæ*, ille fœdissima lepra, hic insanabili alui languore à Domino percussus; è quibus hic, visceribus paulatim

4. Reg. 9. effusis, *mortuus est* (inquit historia sacra) *infirmitate pessima*.

2. Mach. 9. 10 Testis *Antiochus* Tyrannus, qui inuisibili plaga à Deo accepta, & scaturientibus è corpore suo vermibus, cũ carnis suę vndiq. diffluentis fœtorem ferre non posset, confessus est *iustum esse Deo subijci, & mortalem paria Deo non sentire*.

11 Testis Her*odes Agrippa*, de

Act 12. quo ait scriptura, *confestim percussit eum Angelus Domini, eò quòd non dedisset honorem Deo, & consumptus vermibus expirauit*.

Socr. hist. li. 3. c. 17. 12 Testis *Iulianus Imperator* ne-

nequissimus Apostata,. qui transfixus telo, vel ab angelo, vel, vt alij sentiunt, à Sancto *Mercurio*, diuinam in se vindictam agnouit, exclamans, *vicisti Galilaee*, ita enim Christum Saluatorem nostrum appellare solebat.

Theodor. lib. 3. c. 20. Paul. Diac. lib. 23.

13 Testis *Leo* quartus Imperator I*conomachus*, qui cum coronam auream pretiosissimo carbunculo ornatam, ex Sanctæ *Sophiæ* altari sustulisset, eamq. per totam *Costantinopolim*, triumphantis more, capite gessisset, dignas sacrilegij pęnas dedit, nascente subitò in capite eius vlcere teterrimo, carbũculo dicto, cuius vehementi dolore in febrem primùm, & deinde in furorem coniectus, post paucos dies, sacrilegam animam exhalauit.

Zonar. Annal. to. 3. Egnat. in Epitome. Baron ex Theophane an. 780.

14 Testis *Popielus Poloniæ* Rex, dilaniatus à muribus, vnà cum vxore sua sceleris consorte, qui mures prodierunt è sepulchris fratrum ne-

Hist. prodigiosa parte 1. cap. 3.

potumque eius quos nefariè occiderat.

Dubrauius Hist. Boem. 15 Testis *Boleslaus* etiam *Poloniæ* Rex; qui sanctum *Stanislaum* Episcopum, propria manu interfecit; hic enim à suis subditis regno eiectus, & paulò post furore correptus, dum per siluas vagus erraret, à canibus discerptus est.

Idem ibi. 16 Testis *Drahomira Vratislai Boemiæ* ducis vxor, quæ, *Ludimillæ*, sanctissimę fęminę, plurimorumq. sacerdotum sanguine contaminata, dehiscente terra, vnà cum curru quo vehebatur absorpta est; cuius rei apud *Boemos*, iuxta Ciuitatem Pragēsem, visenda adhuc extant monumēta; multos deniq. prętereo, vt, vnam solummodò historiam, sempiternam memoria dignam, ex *Petro Cluniacensi*, authore grauissimo, ipsius verbis referam.

Petrus Cluniac. lib. 2. mirac. c. 1. 17 *Cum Comes Matisconensis (insignis sacrilegus) solemni die,*

Ma-

Matisconi, in palatio proprio resideret, cumq. multitudo, tàm militum, quàm diuersi ordinis circumstarēt, repente ignotus homo, equo insidens, per palatij ostium ingressus, omnibus conspicientibus, & admirantibus, vsq. ad ipsum equitando peruenit, cumq. ei astaret, se ei velle colloqui dicens, vt surgeret, & sequeretur, non tàm monuit, quàm imperanit. Ille *verò inuisibili potentia constrictus, nec iam resistere valens surrexit, atque vsq. ad ostium domus processit; vbi equum paratum inueniens, eumq. ab eo conscendere iussus, ascendit; cuius stantis habenas ille arripiens, statim cum velocissimo cursu per aera ferri cunctis conspicientibus cæpit; cùmq. immenso eius clamore, & miserabili eiulatu, tota ciuitas commota, ad tàm inuisum spectaculum concurrisset, tamdiu per aera currentem attoniti conspexerunt, quamdiu naturali oculorum acie eum subsequi potuerunt; qui, cum eum diu, succurrite*

te

te ciues, succurrite, vociferantem audirent, nec iuuare valerent, subtractus tandem visibus hominum, æternus, quemadmodum meruerat, est factus socius Demoniorum; Hactenus ille.

18 Quid plura? huius rei testes esse poterunt, insigniores quiq. Tyranni, qui cum fuerint sceleratissimi, iusto Dei iudicio ferè omnes infelicissimè perierunt, quod diuina prouidentia iustitiaq. effectũ esse, & non fortuitò, aut casu accidisse, vel hinc liquet, quod quę casu fiant, ea rárius eueniunt, & causam habent adeò incertam, & incognitam, vt experientiam gignere non possint; at infelix tyrannorum exitus adeò frequens, & communis est, et causa illius (quę est diuina iustitia) adeò certa, & explorata, vt ad eas res, quę in usu, et experientia versantur, iure optimo referri debeat.

19 Quare verissimè de tyrannis Tragicus.

Quo-

Quota pars moritur tempore fati?
Quos felices Cinthia vidit?
Vidit miseros abitura dies
Rarum est felix idemq. senex.

Seneca in Hercule Oeteo.

Item alius non insuauis Poeta.

Ad generum cereris sine cæde, & sanguine pauci
Descendunt reges, & sicca morte Tyranni.

Iuuenal. Saty. 10.

Vt autem clarius fiat, hoc Dei prouidentiæ & iudicio tribuendum esse, ostendam, non homines solùm, sed etiã omnes alias creaturas, in peccatis hominum vindicandis, esse diuinæ iustitiæ ministros.

Deum

Deum habere tot iuſtitiæ ſuæ miniſtros, ſceleriſq. vltores quot habet creaturas.

CAP. XI.

1 CVM Deus, vniuerſi non ſolùm conditor, & effector, ſed etiam monarcha, legislator, iudexque ſupremus

Pſal. 96. ſit, (cuius *ſedis correctio eſt iuſtitia, & iudicium*) eam iuris & æqui rationem habet, vt, ſi quando iuſtitia humana in re aliqua deficiat (vel quia homines illam adminiſtrare nolint, vel quia non poſſint) ipſe ſuam exerceat.

2 Attamen, cum illius magis ſit proprium dona, & beneficia elargiri, miſereriq. & parcere, quam ſupplicia ſumere, non conuenit, nec immenſæ

eius

eius bonitati (vt ait *Philo*:) neque maiestati, vt supplicij sententiam, quam in impios tulerit, ipse etiam per se exequatur (quod ne minimo quidem inter homines principi, vel Iudici conuenire videtur) quapropter, creaturarum suarum opera ad illud vti solet, non angelorum solummodò & hominum, sed animalium, etiam ratione carentium, eorumq. aliquando vilissimorum, imò & rerũ inanimarum, ignis, aeris, aquæ, terræ, vel cuiuscunq. alius creaturæ.

Philo. de plãtatione Noe. Idem de sacrificio Abelis et Caim.

3 Quod autem ad homines spectat, hij varijs modis, diuinæ iustitiæ ministri sunt; Aliqui, publica potestate præditi, vt principes & magistratus, de quibus dicit Apostolus, *sunt ministri Dei vindices ad iram, ei qui malum agit*; Aliqui vero, ijdemq. priuati, diuinæ gloriæ studio commoti, vt *Phinees*, qui occidit Israelitam, stuprum cum scorto madianitide faciẽtem; Alij autẽ, quamuis

Rom. 13. *Num. 25*

Baron. an. 451. Paul. Diac. lib. 15 Naucler. chron. an. 1400. uis nulla erga Deum pietate ducti, volentes tamen, & existimantes se à Deo ad illud moueri & impelli, vt *Attilas*, & *Tamorlanus* quorum alter se *iram Dei*, alter se *Dei flagellum* nominauit.

4 Alij etiam aliquando non volentes & fortuitò, quod docet scriptura sacra, in lege de homicidis nō voluntarijs, dicens; *quòd si non volēs fecit, sed Deus eum in manus eius tradidit, dabo tibi locum quò homicida fugiat*; His etiam asscribendi sunt alij, qui suis intenti negotijs, & de diuina nec cogitantes, nec omninò laborantes voluntate, eam tamen inscij exequuntur, vt *Nabuchodonosor* in expugnatione *a Hierusalem*, & *b Tyri*, qua ratione Deus non solùm appellauit illum *c seruum suum* (cum tamen Idololatra esset) sed etiā tàm illum, quàm milites eius *Aegypti* spolijs remunerauit; *Dabo*, inquit Deus per *d* Prophetā, *Nabuchodonosor regem*

Exod. 21.

a 2. Paral. 36. b Ezech. 29. c Ierem. 25. d Ezech. 29.

gem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui eius, & operi quo seruiuit aduersus Tyrum, & paulò post, *dedi ei terram Aegypti pro eo quod laborauerit mihi*.

5 O immensam bonitatem Dei, qui operam sibi à rege impio, nec opinante quidem, datam adeò munificè compensauit! Quid ergo faciet Regi pio sibi verè, & ex animo seruienti? qua illum honoris, glorię, opum, regnorum accessione cumulabit? Sed reliqua persequamur.

6 Eadem etiam ratione Deus nuncupauit Regem Assyriorũ *a virgam furoris sui*, ac *baculum suum*, & *b* Cyrum *Christum, ac pastorem suũ*, cũ tamē de hoc dicat, *vocaui te nomine tuo, & non cognouisti me*; de illo autem, *in manu eius indignatio mea est, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei; ipse autem non sic arbitrabitur, et cor eius non ita*

a Esa. 10
b 44. & 45.

esti-

Ibid.c.10 *æstimabit*, & alibi dicit se illum in ignem proiecturum; quia cum virga sua esset, *eleuaretur contra eleuantem se*.

7 Sed cum homines sceleratissimi alios sceleratos interimunt, vel sibi factas iniurias vindicantes, vel aliena appetentes imperia, seque summo inquinantes scelere, nonne etiam diuinæ iustitiae ministri sunt? quid ni? nam, quemadmodum prudens pater familias, sæuissimi canis ferocitate & fame, ad familiæ vtilitatem, & medicus hirudinis siti, ad ægri salutem vtitur, (quamuis illa animalia nihil aliud in animo habeant, nisi vt famē, & sitim expleāt) Ita sāpientissimus ille mundi moderator, & rector, (cuius prouidentia *c attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter*, qui qua est bonitate, *d non fineret malum nisi ex malo sciret elicere bonum*, qui *Iosephi* fratrum inuidiam, malitiam-

c Sap. 8.
d Augu. de correptione, et gratia c. 10. & 12 & in Enchiridio c. 27.
e Genes. 37. & 46

litiamq. ad maximum, tùm illius, tum ipsorum commodum conuertit, & per execrandam *Iudæ* proditoris perfidiam, humano generi salutem impertijt) ille, inquam, iustissimns scelerum iudex, & vindex Deus, impiorum hominum malitia, ad sua iudicia in impios exequenda vti solet, vt, dum illi suę effrenatę cupiditati libidiniq. satisfacere satagant, ab alijs impijs debitas exigant pęnas; nec iniuria; cum ęquitati maximè consonum sit, vt sicut peccatũ quandoq. peccati pęna est, (*teste D. Gregorio*) ita per peccatorem peccator, & per nequissimum nequissimus puniatur; Sed hoc illustremus exemplis.

D Greg. in Ezechiel lib. 1. Ho. 11.

8 Cum *Sennacherib Assyriorum* rex *Iudæis* bellum inferret, & ingẽti fretus exercitu, diuinam non modò contemneret, sed etiam blasphemo ore læderet maiestatem, *Ecce*, inquit Dominus *Ezechiæ*, per Prophetam,

4. Reg. c. 19 & Ioseph. Antiq. l. 10 & Berosus a Iosepho allegatus.

reuertetur in terram suam, & *deijciam eum gladio in terra sua*; hanc autem, quam illi Deus comminatus est, pœnam, ab eo postea, nefando parricidio repetierunt ipsius filij, dum in templo *Nesrac* Deum suum adoraret.

Ibid.

Dan. 5.

3. Reg. 15. & 16.

9 Mitto hic *Balthasarem* Chaldæorum regem, sacra templi Hierosolymitani vasa profanãtem, & *Nadabum*, *Helamum*, atq. alios *Israelis* reges schismaticos, à Deo, vt ita dicam, capite condemnatos, & à pessimis hominibus, qui eorum regnis inhiabant, supplicio affectos; hæc, inquam, atque alia plurima huius rei exempla, quæ sacra historia suppeditat, prætereo, vt ex profana vnum, vel alterum ponam.

10 Imperante Constantinopoli *Mauricio* schismatico (qui *Ioannem* Patriarcham Constãtinopolitanum, à Romanæ Ecclesiæ obedientia deficientem, sua auctoritate fulciuit) apparuit ipsa meridie, & frequente fo-

ro,vir quidam monachali habitu indutus, qui gladium quem manu tenebat,vibrans ,*hoc*, inquit,*ferietur* *Mauritius*,quo dicto disparuit. Præterea, ipse *Mauritius* in somnis vidit se,& *Constantinam* vxorem , cum filijs,& filiabus,atq. omni cognatione sua,tradi *Phocæ* militi gladio percutiendum, cumq. euigilaret, & neminem *Phocam* dictum cognosceret,interrogauit *Philippicum* generum suum, numquid aliquem in exercitu *Phocam* audiuerat vocitari; qui respondit, vnum se *Phocam* nosse,qui nuper in exercitu esset constitutus procurator, ætate quidem iuuenem, & temerarium, sed timidum; Si timidus est,inquit *Mauritius*,profectò & homicida; Non ita multò post,iste *Phocas* sollicitato,& corrupto milite, tyrannidem occupauit,ac captum, vnà cum vxore & liberis, *Mauritium* capite plecti iussit, quòd ipse iusto Dei iudicio sibi contigisse agnouit,

Blondus dec. 1 *lib.* 8. *Sabellic Aenead.* 8. *lib.* 5. *an.* 605. *Zonar. to.* 3. *annal.*

moriturus, magno cum merore animi
Ps. 118. & pænitentia dicens, *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*

11 Sed aliud habemus huius rei exemplum, non minus præclarum, in *Alphonso Neapolis* Rege, ad quem castigandum Deus opera, & potentia *Caroli viij.* Regis Galliæ, vsus esse videtur, quandoquidem Rex ille iuuenis, tàm consilij, quam pecuniæ inops, bellum maximum, & periculosissimum suscepit, reclamantibus prudentioribus suis consiliarjs, illudq. ita feliciter confecit, vt cum Cæsare dicere posset, *veni, vidi, vici,* inimicis suis, vel vltrò se dedentibus, vel fugientibus præ timore, ipso præsertim *Alphonso* Regé, cuius cõsciẽtia satis manifestum sibi dedit testimonium, gallos ad suam impietatem vindicandam, à Deo missos esse; cum ipse, sceleris sui conscientia perterritus, non solùm plurimorum procerum, quos iniustè occidi fecerat, spectra

Philip Comin. in Carol. 8. c. 18. Guicciard. li. 1

videre

videre sibi visus sit, sed etiam audire, homines, domos, arbores, saxa, cæteraq. omnia *Galliam, Gallosq.* clamitantia; quamobrem, cum *Carolus* regni Neapolitani fines vix dum attigisset, in *Siciliam* aufugit, vbi monasticam degens vitam, paucis post mensibus, luctu; angoribusq. confectus, misere contabuit.

12 Itaque nonne ex his liquet, Deum esse sceleratorum Principum iustum iudicem, pænarum verò exactores, ipsos homines, vel nescientes quandoq. vel non aduertentes; nec mirum; cùm cætere omnes creaturæ sint etiam impiorum vltrices, & vindices. *Sunt* enim, teste ecclesiastico, *Spiritus ad vindictam creati, ignis, grando, fames, mors, bestiarum dentes, & scorpij, & serpentes, & Romphæa vindicans in exterminium impios.* *Eccl.39.*

13 De *Pharaone* populoq. Aegyptiaco supplicium sumpserunt ranæ, muscæ, locustæ. De *Iesabele* canes; *Exod.7.8. 9 10.* *4. Reg.9.*

c act. 12. *d 2. Mach. 9.* *e Plutar. in vita Syllæ.* *f Polidor. lib. 1. hist. Angl.* *g Zonar. Annal. 10. 3.* *h Marian. Scot & Genebrar. chronic. anno 970.*

de regibus *c Herode* & *d Antiocho* vermes; de *Sylla* Tyranno pediculi; de *f Memprício* Britannorum rege, lupi; de *g Basilio* Imperatore Constantinopolitano hæretico ceruus; de *h Hatone* Episcopo Moguntino, mures & sorices, idq. iustissimo Dei iudicio, quia ingrauescente fame, plurimos pauperes domo inclusos combussit, dicens, eos in annonæ caritate non magis vtiles fore reip. quam mures, ac sorices, qui frumentum absumerent.

Leuit. 10. Paul. Diac. lib. 12. b Exod. 14. Sext. Aurel. vict. pero mexia in Federico. c nu. 16. d Zonar. Annal. 10. 3.

14 Quid? an à rebus inanimis immunes esse poteruut scelerati, quin & ipsæ ab eis pœnas repetant? ex infinitis pauca tangam. Igne perierunt, *Nadab*, *Abiu*, *valensq.* Imperator Arrianus; aqua *b Pharao*, *Maxentius* tyrannus, & *Fredericus* primus schismaticus; terra dehiscente, *c Core*, *Dathan*, & *Abiron*; fulmine, *d Anastasius* Imperator hæreticus, Imbribus denique, vento, grandine, &

tem-

tempestáte *4000. sacrilegorũ Xerxis militum*; de qua re pulchre *Iustinus*, Iustin. lib. 2.
qui illam refert historiam, *quãtò grauior*, inquit, *offensa Dei est, tantò nullæ sunt aduersus Deum vires*.

15 His addi possent infinita incendia, diluuia, terræ hiatus, motusque, pestis, fames, serpentum feritas, immanitasq. & alia huiusmodi scelerũ flagella, quibus vniuersas quandoq. vrbes, addo prouincias, ob hominum peccata deletas legimus, vt verè cum Propheta dicere possimus, *væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis.* Isa. 1.

16 Sed hæc breuiter percucurri, vt non sim multus in re manifesta, & tamen *Macchiauellum* summæ dementiæ conuincam, cum censeat suo Principi flagitioso vtile esse posse scelus, cuius seuerissimus sit iudex Deus, vindices verò, non solùm homines, verum etiam animalia, & elementa, imò cuius tot sint punitores,

tot vltores, quot sunt Dei creaturæ.

17 Ex quo sequitur, insanire eũ cum confidat, se, suum Principem, non cum hominibus, sed cum ipso Deo bellum gerentem, tutum & securum reddere posse; quamuis enim potentissimus fuerit, ditissimusq. & fortissimis præsidijs, infinitis stipatoribus, & exploratoribus, omni deniq. consilio, vigilantia, & prudentia humana, vndecumq. munitus & vallatus, ille tamen *dominator omnium Deus, qui non veretur magnitudinem cuiusquam, qui balteum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum, qui effundit despectionem super Principes, & errare facit eos quasi ebrios*, ille, ille inquam Deus, *maxillas eius freno constringet, & ponet circulum in naribus eius, atq. in labijs eius chamum*, efficietq. vt pediculus, vel vermiculus aliquis, omnem eius potentiam, & superbiam prosternat.

Iob.12.

4.Reg.19. Isa.37.

18 Itaque minimè mirum est,

omnes

omnes ferè principes, qui imperia scelere vel consecuti sunt, vel retinere voluerunt, pessimè interijsse; Cuius rei, tanta in omni historia occurrunt exempla, vt si illa non viderit *Macchiauellus*, summa fuerit cæcitate, si autem viderit, & dissimulauerit inaudita malitia. Quamuis igitur singula percensere, nec instituti mei, nec propositæ breuitatis ratio sinat, ex innumeris tamen aliqua ponã, vt quę sit imperij malè parti, scelerisq. vtilitas, perspicuum fiat.

Exem-

Exempla diuinæ vltionis in eos qui iniuſtè rerum potiti ſunt, vel tyrannicè imperarunt.

CAP. XII.

1 POST *Romam* conditam, ſeptem fuere *Romanorum* Reges, quorum primus, *Romulus*, fratris ſui parricidio, virginum raptu, & regis *Tatij* ſoceri ſui ſanguine, fundamenta Romani Imperij contaminauit; hic à Senatoribus in ipſo Senatu interfectus ſceleris pœnas luit.

Tit. Liu. Dec. 1. lib. 1.

Idē ibid.

2 Huic ſucceſſit *Numa Pompilius*, Numę, *Tullus Hoſtilius*, Tullo, *Ancus Martius*, ſuffragijs Senatus populiq. legitimè electi, qui cum prȩclarè ſe & bello, & pace gererent, vitam tranſegerunt ab inſidijs tuti, & mo-

morientes summum sui desiderium ciuibus reliquerunt.

3 Quintus deinde fuit *Lucius Tarquinius* Priscus, ab *Anco Martio* liberis suis tutor testamento institutus, qui, cum eos paterno regno fraudauisset, in perfidię pęnam, à pastoribus est occisus.

4 Sextus fuit *Seruius Tullus*, qui dissimulara per aliquot dies *Lucij Tarquinij* morte, imperium sibi assumpsit, & post aliquot annos, à *Tarquinio* genero suo trucidatus est. *Ibidem.*

5 Hic autem *Tarquinius*, cognomento *superbus*, septimus fuit & vltimus *Romanorum* Rex, qui cum soceri sui parricidio regnum comparasset, nihil spei in charitate ciuium reposuit, sed peregrinos sibi conciliauit, metu suorum, ciues optimos indicta causa neci dedit, legesq. omnes diuinas, & humanas violauit; quamobrem vnà cum liberis, & vxore sua, regno eiectus est; Cuius filius *sextus Tarqui-*

nius,

nius, qui *Lucretiæ* ſtuprum intulit, *Gabijſq.* dolo circumuentis, ciuitatis primores interfecit, *ab vltoribus ſimultatum* (inquit *Liuius*) *quas ipſe ſibi cædibus, rapiniſq. conſciuerat, eſt peremptus.* Horum autem Tyrannide effectum eſt, vt regia auctoritate prorſus ſublata, ſumma reipub. poteſtas deinceps ad conſules, annuoſq. magiſtratus deferretur.

Ibidem.

6 Et quingentis pòſt annis, cum Reſp. *Iulij Cæſaris* armis oppreſſa, ad vnius poteſtatem eſſet reuoluta; an imperatoribus profuit imperium, vel malè partum, vel ſcelere retentum? Supra cõmemoraui *Iulium Cæſarem*, *Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem, Domitianum, Commodum, Caracallam, Heliogabalum*, alioſq. crudeliſſimos, nequiſſimoſq. Tyrannos, partim à ſuis ſtipatoribus, partim à militibus, concubinis, amicis, ſeruis occiſos; quibus addi poſſunt *Otho, Vitellius, Macrinus, Aurelianus, Maximinus*,

Sueton. Spartian. Lamprid.

Plutar. in Othone.

minus, *Decius*, *Gallus*, *Valerianus*, *Maxentius*, *Licinius*, *Valens*, duo *Valentiniani*, ſecundus & tertius, *Maximus*, *Anaſtaſius*, *Mauritius*, Phocas, *Martina* cum filio *Heracleona*, *Conſtans* ſecundus, *Iuſtinianus* ſecundus *Leontius*, *Tiberius* tertius, *Philippicus*, *Conſtantinus* ſextus, *Nicephorus*, *Leo* quartus, *Michael ſecundus*, *Baſilius*, *Andronicus*, *Iſaacius*, *Alexius*, *Mirtillus*, alijq. tàm Gręci, quàm Latini, (quos breuitatis gratia omitto) qui, cùm dominatum occupauiſſent iniuſtè, aut ſaltem ſceleratiſſimè imperaſſent (vel parricidijs, vel alijs cędibus, & ſceleribus contaminati) alij ab hoſtibus capti, & occiſi, alij ſubmerſi, aliqui fulmine, & diuina manu percuſſi, nonnulli in exilium pulſi, aliqui pręciſis naribus, linguiſq. deformati, cęteri vel ſuo, vel ciuium ſuorum gladio confoſſi, omnes deniq. bonis omnibus exoſi miſerrimè perierunt.

Spartian. Iulius Capitol. lamprid. Trebell. pollio. Sext. Aurel. vict. paul. Diacon. Flaui. Vopiſc. Pompon. læt. Ioan. Baptiſta Egnat. Zonar. Nicetas Choniates.

7 Ex altera verò parte, Imperatores illi, qui legitimè rerum potiti, virtuti & religioni studuerunt, tàm diuino pręsidio, quam populi amore muniti, vixerunt securè, prosperè, gloriosè, & vita excedentes nomina consecrauerunt immortalitati; quales fuerunt *Vespasianus*, *Titus*, *Nerua*, *Traianus*, *Adrianus*, *Antoninus* Pius, *Marcus Aurelius*, *Cōstantinus magnus*, *Iouianus*, *Valentinianus* primus, *Theodosius*, *Iustinianus* primus, *Iustinus*, *Tiberius* secundus, *Carolus magnus*, *Henricus* primus, *Otho* secundus, *Lotharius* secundus, *Rodulphus* primus, *Carolus* quartus, *Sigismundus*, *Fredericus* tertius, *Maximilianus*, & nostra ętate *Carolus* quintus, *virtute*, *pietate*, *religione*, *rerumq. gestarum gloria praeclarissimus*.

Sueton. Sext. Aurel. vict. Ioa. Bap. Egnat. Pe romexia in vitis imperat.

8 Hactenus de sceleratis regibus, atque imperatoribus Romanis, & Gręcis, quibus adiungi possent infiniti alij, per reliquum orbem, ab historistori-

ſtoricis notati, quorum infelices exitus, conſentienſq, hiſtoricorum de illis iudicium, quemuis hominem, vel ipſius atheiſmi (vt ita dicam) ſomno ſtertentem, excitare poſſet, ad diuinę iuſtitię conſiderationem, & timorem.

9 Sed breuitatis cauſa prętereo innumeros, & illos ſolummodò perçenſebo qui in breui vnius *Trogi Pōpeij* Epitome, Lectori ſe offerunt, & deinde, quid ipſe author de illis ſenſerit paucis explicabo; Hi ſunt *Aſtyages* medorum rex, *b Cambiſes*, *c Oropaſtes*, & *d Ochus* Perſarum reges, *Hippias* & *f* 40. alij Tyranni Atheniēſes, *Cyrus* iunior *Artaxerxis* frater *g Philippus Macedoniæ rex* (Machiauelliani Principis ſpecimen) *h Alexander magnus*, *i Olympias Alexandri* mater, *k Antipader Caſſandri Macedoniæ* regis filius, totaq. *Caſſandri* progenies, *l Lyſimachus*, m *Ptolomæus*, & *n Perſeus* etiam *Macedoniæ* Reges, *o Clearchus* Heraclienſis

Iuſtin. li. 1.
b Idē ibi.
c Ibidem.
d Idem lib. 10.
e lib. 2.
f lib. 5.
g lib 9.
h lib. 11.
i lib. 14.
K lib. 16.
l lib. 17.
m lib. 24
n lib. 33.
o lib. 16.

Ma-

p lib. 18. p *Machæus*, & *Hanno* Carthaginen-
q lib. 21. ses, r *Dionysius & s Agathocles*, Si-
r lib. 20. ciliç tyranni, t *Nabis* in Grçcia ty-
s lib. 22. & 23. rannus, u *Aristotimus Epiri* Tyran-
t lib. 31. nus u duo *Seleuci*, x *Antiochus*, *De-*
v lib. 26. *metrius*, z *Alexander* & *Trypho Siriæ*
u lib. 27. & 39. reges b *Attalus* in *Asia* Rex, c *Lao*
x lib. 27. *dice* Capadociæ, & d *Cleopatra Aegy-*
y lib. 35. *pti Reginæ*, *Mithridates Artabani* fi-
z ibid. lib. 36: lius, & f *Horodes* reges *Parthorum*,
b lib. 36. g *Amulius* denique à *Romulo* & *Re-*
c lib. 37. *mo* occisus.
d lib. 39.
e lib. 42.
f ibidem.

g lib. 43.

10 Hos omnes imperia fraudibus, periurijs, cçdibus, parricidijs, vel comparasse, vel aliquãdiu tenuisse, atque idcirco debitas sui sceleris pçnas Deo, hominibusq. persoluisse testatur *Iustinus* Trogi Pompeij Cõpilator, qui in plurimis illorum diuinã luculenter indicat vltionem, quam in cçteris tacet, breuitati studens; nec enim necesse erat idem in singulis repetere.

11 De *Ptolomeo Macedoniæ* rege

ge, periuro, & parricida nequissimo, ita ait. *Sed nec Ptolomæo inulta scelera fuerunt, quippe Dijs immortalibus tot periuria, & tam cruenta parricidia vindicantibus, à Gallis spoliatus regno, captusq. vitam ferro, vt meruerat, amisit.* *Iustin. lib. 14.*

12 De *Seleuco* Syriæ rege, nouercæ, & fratris ex ea suscepti parricida, *Seleucus*, inquit, *cum ad versus ciuitates quæ desecerant, ingentem classem comparasset, repentè Dijs ipsis parricidium vindicantibus, orta tempestate, classem naufragio amisit.* Et pòst, de eodem *Seleuco*, fratreq. eius *Antiocho*, Asiæ rege, à latronibus interfecto, *Seleucus quoq. ijsdem diebus, amisso regno, equo præcipitatus finitur. Sic fratres, & quasi germanis casibus exules ambo, post regna, scelerum suorum pœnas luerunt.* *Iust. ibid.*

13 Eandem etiam diuinæ iustitiæ vindictæq. rationem obseruat idē Auctor in *Cambyse*, b *Hippia*, c *Machæo*, *a Iustin. lib. 1. b lib. 2. c lib. 18.*

d lib. 35. e lib. 16. f lib. 39. g lib. 25. *chæo*, d *Alexandro*, *Syriæ* rege, e in tota *Cassandri Macedoniæ* regis progenie, in f *Cleopatra Ptolomæi* vxore, in g *Brenno Gallorum* Duce, & alijs: quid multa? an de grauioribus historicis, siue antiquis, siue neotericis, vllus omnino fuerit, in quo idem animaduerti non poterit? Legat, qui vult, *Thucididem*, *Herodotum*, *Diodorum*, *Dionysium*, *Dionem*, *Valerium maximum*, aliosq. gentilium historicos (vt de Christianis nihil dicam) & obstupescet, nisallor, *Macchiauelli* insaniam, atque incredibilem malitiam, qui, cum in omni historia versatus fuerit, hæc aut non viderit, aut neglexerit, anteponens sua fanatica somnia, & commenta, totius orbis iudicio.

14 Sed vt hunc tandem locum concludam; mitto hic *Baiazetem* primum, *Moysem*, *Selymum Turcarum* Imperatores, b *Vitizam*, *Rodericum*, & *Petrum* (dictum *crudelem*) *Hispa-*

a Paul. Iou. b Ioan. Vassæ. in Chron.

niæ, c *Christiernum Daniæ*, d *Ioannem*, ac duos *Richardos Angliæ* reges, denique *Lodouicum Sfortiam Mediolani* ducem; hos, inquam, & infinitos alios, qui sceleris sui insignes dederunt pænas, missos facio, vt, de Principis Macchiauelliani speculo, pauca addam, de *Duce* nempe *Valentino*, homine omnium nequissimo, cuius prudentiam, & summam in rebus agendis sólertiam, *Macchiauellus* miris effert laudibus, cũ tamen nemo luculentior illo, diuinæ in sceleratos principes vltionis, testis esse possit.

c *Surius in Cõmen. an.* 1517. *& Olaus mag. lib.* 8 *c.* 39.
d *Polid. Virg hist. Angl.*
e *Guicc. lib.* 4.

15 *Cæsar* dux Valentinus, *Alexandri* sexti filius, primùm Episcopus Pampalunensis, & deinde Cardinalis factus, fratris sui parricidio ad maiora sibi viam muniuit, atque abdicata tum Episcopi, tum Cardinalis dignitate, impetratoq. à *Ludouico*. 12. *Franciæ* rege, Ducis Valentini titulo, partim patris sui ope, & auctoritate, partim propria frau-

Idem lib. 1. 2. 3. 4. *&* 5.

de, sceelereq. totam *Romaniam* sibi subiecit, & tantas vndecunque breui corrasit opes, vt toti Italiæ terrori esset; sed cum *Ascanium Cornettum* Cardinalem, aliosq. simulata amicitia, ad conuiuium inuitasset, vt illos venenatis poculis necaret, in plagas, quas alijs tendebat, ipse incidit; iusto enim Dei iudicio effectum est, vt ministri à poculis errore, venenatum vinum non illis, quibus erat paratum, sed ipsi duci, patriq. eius *Alexandro* exhiberetur, quo, pater, iam etate prouectus, fractusq. subito extinctus est; ipse vero dux, adhuc iuuenis, & ad vires veneni reprimendas fortior, adeò ægrotauit, vt adhibitis plurimis remedijs, vix tandem longo pòst tempore conualuerit.

Idem li. 6

16 Interea tamen, nouo creato Pontifice, illi adeò inimico, vt ei manus, & vincula inijceret, res eius paulatim inclinata, tandem prorsus concidit; deficiente enim ab eo tota *Ro-*

mania

mania (exceptis tribus ciuitatibus quas Pontifici pro libertate dare coactus est) ad *Consaluum Neapolis* Proregem, tanquam ad asylum confugit, à quo captus, atque in *Hispaniam* missus est, & cum inde, deceptis custodibus, *Nauarram* se recepisset, ad summam tandem redactus paupertatem, in ignobilis arcis propugnatione, inter gregarios milites vulneratus, occubuit.

17 Quis igitur est adeò mente captus, vt non animaduertat, in hoc Principis Macchiauelliani speculo, qui sit Tyrannidis fructus, quæ sceleris vtilitas, & quemadmodum Deus *sapientiam sapientium perdit, & prudentiam prudentium reprobat, consilia Achitophelis infatuat*, impiorum eludit conatus, frangit vires, potentiam euertit, scelera punit? quod quidem *Macchiauellus*, ni in reprobum sensum traditus fuisset, non potuisset non videre. 1. Cor. 1. 2. Reg. 17.

Detegitur *Macchiauelli* nequitia in ſacris Scripturis *de Moyſe* & *Dauide* ad ſuum propoſitum detorquendis, quæ in eum retorquentur; doceturq. *Dauidem* eſſe præclariſſimum optimi Principis exemplar.

CAP. XIII.

1 CVM de Principis Macchiauelliani ſpeculo, hæc mihi oblata ſit loquendi occaſio, non poſſum ſummam *Macchiauelli* nequitiam, & verſutiam ſilentio præterire, eò quòd non modo peſſimos, & ſceleratiſſimos tyrannos, verùm etiam optimos Principes (*Moyſen* ſcilicet, & *Dauidem*) ſceleri patronos conſtituit, vt eorum etiam

exem-

exemplo ſuum tyrannum inſtituiſſe videatur, atque vt incauto Lectori facilius imponat, ipſius ſacræ Scripturæ auctoritate ſua nefaria commenta confirmare conatur, quod omnem malitiam ſuperat; Dicit enim attentum, & ſagacem Scripturæ lectorem facilè percepturum, Moyſen infinitis cædibus ſuum ſtabiliuiſſe imperium, cum tamen Scriptura ſacra de ipſo affirmet, quòd *vir mitiſſimus erat ſuper omnes qui morabantur in terra*. Num. 12.

2 Huius rei tot in ſacra hiſtoria paſsim occurrunt teſtimonia, & exempla, vt eius lectores, non dicam ſagaciſſimi, ſed vel maximè hebetes, & tardi perſpicere poſſint, *Moyſen* tantùm à tyrannide, & omni ambitione abfuiſſe, quantùm abfuit *Macchiauellus* à pietate, & veritate; quandoquidem *Moyſes* non modò populi Principatum, ſibi ab ipſo Deo oblatum ter recuſauit, & tandem ægrè, ac non niſi coactus ſu- Exod. 3. & 4.

ſcepit, verùm etiam ſuſceptum ita tenuit, & adminiſtrauit, vt præclariſſima iuſtitiæ, prudentiæ, fortitudinis, clementiæ, religionis, & ſummæ ſuæ in populum charitatis indicia, atque experimenta dederit; qui, cum non Rex ſolùm, ſed etiam Sacerdos eſſet, vtrique officio cumulatè ſatisfecit, vitam contemplatiuam, cum actiua perfectiſſimè coniungendo; quod D. *Gregorius* in *Moyſe*, Principibus, & Rectoribus, tum obſeruandum, tum imitandum proponit. *Moyſes*, inquit, *crebrò tabernaculum intrat & exit, & qui intus in contemplationem rapitur; foris infirmantium negotijs vrgetur, intus Dei arcana conſiderat, foris onera carnalium portat; qui de rebus quoque dubijs ſemper ad tabernaculum recurrit, coram teſtamenti arca Dominum conſulit; exemplum procul dubio Rectoribus præbens, vt cum foris ambigunt quid diſponant, ad mentem quaſi ad tabernaculum redeant, & velut coram*

D. Greg. de paſtor. cura, par. 2. c. 5.

ram testamenti arca Dominum consulant, &c. Hactenus ille.

3 Sed vt cæteris, breuitatis caussa omissis, ea quæ ad *Macchiauelli* calumniam pertinent, excutiamus; quænam tandem fuere cædes, quibus *Moysen* suum firmasse imperium somniat *Macchiauellus?* an illæ, quæ ob adoratum vitulũ aureum factæ sunt, cum 23. millia hominum, *Moysis* iussu, à Tribu *Leui* sunt occisi? qua in re cùm *Moyses* non suam, sed Dei læsam maiestatem (horrendũ, inquam, Idolatriæ scelus) vindicaret, quid aliud, vir, non minus prudens, quam pius in animo habuit, nisi vt nefando totius populi crimine, quorundam morte, expiato, cæteros internecione, quam Deus illis comminatus fuerat, liberaret? quod etiam partim, illis, quas de eis sumpsit, pænis, partim precibus & lacrimis præstitit; precibus, inquam, sed cuiusmodi? aduerte lector, & obstupesce. *Domine*, inquit, Exod. 32

quit,

Ibidem. quit, *aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.*

4 O preces admirandas! ò stupendam Principis in subditos charitatem! Cùm non aliter, nisi illis saluis, ipse saluus esse voluerit, & pereuntibus illis, perire etiam perpetuò petierit; Quare verissimè D. *Chrysostomus*; *Moyses*, inquit, *tot millia hominum plusquam filios amauit, nullus enim pater vnà cum filijs perire cupit, præsertim cum nihil ipse peccauerit.* Hæc ille. Sed de vtroq. *Moysis* facto, (id est tum de misericordia, quam illis à Deo impetrauit, tum de supplicio quo eos affecit) egregiè disserit D. *Gregorius*. *Moyses*, inquit, *Sic amauit eos, quibus præfuit, vt pro eis, nec sibi parceret, & tamen delinquentes sic persecutus est quos amauit, vt eos etiam, Domino parcente, prosterneret, vtrobiq. legatus fortis, vtrobiq. mediator admirabilis, caussam*

Chrysost. de diuina prouidentia lib. 3.

Greg. in c. 30. Iob. lib. 20. c. 8

populi

populi apud Deum precibus, causam Dei apud populum gladijs allegauit; intus amans, diuinæ iræ supplicando obstitit, foris sæuiens, culpam feriendo consumsit; Et idcircò omnipotens Deus fidelem famulum suum, citius exaudiuit agentem pro Populo, quia vidit quid super Populum acturus esset pro ipso Deo. In regimine ergo Populi *vtrumq. Moyses miscuit, vt nec disciplina deesset misericordiæ, nec misericordia disciplinæ*. Huc vsque D. *Gregorius*.

5 Sed quanta, & quam incredibilis fuit *Moysis*, tum erga subditos charitas, tum apud Deum auctoritas, vel hinc liquet, quod diuinam iustitiam, iramq. quodammodo constrictam tenuit, ne in populum grauissimè delinquentem sæuiret, & quamuis ipse Deus ab eo peteret, vt sineret se eos penitus delere, imò etiam maiores illi dignitates, & honores pollice retur, ille tamen, nec eorum erga se ingratitudine, nec maioris imperij

spe,

ſpe, nec diuini poſtulati auctoritate flecti & adduci potuit, vt eos deſereret. *Dimitte me*, inquit Dominus, *vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, & faciam te in gentem magnam*; Sed quid ad hæc *Moyſes? orabat*, inquit ſacra hiſtoria, *Dominum Deum ſuum*, nec deſtitit, donec tandem *placatus eſt Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat contra populum ſuum*.

Exod. 32. Ibidem.

6 Nec hoc fecit *Moyſes* ſolùm, cùm populus in Deum peccabat, ſed tum maximè cum in ſe coniurabat. Nam quanquam facinora in Deum commiſſa haud inulta patiebatur, iniurias tamen ſibi ipſi factas, tum patientiſſimè ferebat, tum Deum eas vlciſcentem, quacunque poterat ratione, placabat. Cum enim, (reuerſis de terra *Chanaan* exploratoribus) leuis, ignauus, & ingratus populus, diuinis diffiſus oraculis, & promiſſis, tam de reditu in *Aegyptum*, quam de alio ſibi

duce

duce cõstituendo deliberaret, Deusq. *Num. 14.*
Moysi diceret, *feriam eos pestilentia, & consumam, te autem faciam Principem super gentem maiorem, & fortiorem quam hæc est*, *Moyses* misericordiam pro eis, & peccati veniam efflagitare non desijt, donec ei demum dominus responderet, *Dimisi iuxta verbum tuum*.

7 Præterea, cum *Core*, & socij eius, res nouas molientes, populum in *Moysen*, & *Aaronem* concitarent, imò *Num. 16.*
& eos contumelijs, & conuicijs exagitarent, quid fecit *Moyses*? an vindictam de eis sumere, vel quempiam illorum interficere statuit? minimè. Quamuis enim eorum erga se ingratitudinem, iniquissimasq. calumnias adeò ægrè ferebat, vt grauissimè de eis cum Deo quæreretur, ipsumq. testem adhiberet, *se nec asellum quidem ab eis accepisse, nec illorum aliquem afflixisse*, rem tamen totam Dei iudicio reliquit; *mane*, inquit, *notum fa-* *Ibid.*

ciet Dominus, qui ad se pertineant, & quemcumque elegerit, ipse sanctus erit; Et, cùm ipsi coniuratores, eorumq; socij (diuina iustitia ab eis pœnas repetente) partim terra dehiscente absorpti, partim igne diuinitùs immisso absumpti essent, & nihilominùs tumultus, & seditio adeò cresceret, vt *Moyses*, & *Aaron* ad tabernaculum fæderis confugere coacti essent; Cum denique vltrix flamma, (diuina iubente iustitia) iam in populum grassari, & iniuriam fratribus illatam persequi cæpisset, an ipsi de vindicta, & populi ingratissimi cęde lętati sunt? nihil minus: Nam *Aaron*, ipsius *Moysis* iussu, ad altare cucurrit, thuribulum, & ignem accepit, *thymiama obtulit, & stans inter viuos, & mortuos* (*Moyse* interim in terra prostrato, & orante) *deprecatus est pro populo, & plaga cessauit.*

Ibidem.

8 Quid? populo etiam ignitis serpentibus percusso (quia in Deum, & Moy-

Num. 21.

& *Moysen* murmurabat) nonne *Moyses* diuinam implorans misericordiã, tum peccati veniam, tum mali remedium illis impetrauit? *Orauit Moyses*, inquit Scriptura, *pro populo, & locutus est dominus ad eum, fac serpentem æneum, & pone eum pro signo, & qui percussus aspexerit, viuet*. *Ibid.*

9 Plurima alia mosaicę charitatis, & pietatis exempla missa facio, cum ex his satis perspicuum sit, quam absurdè, & impiè *Macchiauellus*, *Moysen* ad tyrannidis, & sceleris patrocinium asciuerit, quo nemo hominum (præter seruatorem nostrum, cuius etiam verus typus, & figura erat) vel clementior, vel mitior, vel iustior fuit, vel pluribus à Deo dotibus, & priuilegijs ditatus, & decoratus; Cum Rex fuerit pijssimus, & prudentissimus, Pontifex maximus, legislator præclarissimus, dux belli fortissimus, & inuictissimus, miraculorum effector insignissimus, theologus, teste Di- *Hebr. 3.* *Aug. ser. 49. de verbo dom.*

Aug. de ciuit. Dei lib. 18. c. 37. ste Diuo *Augustino*, eximius, Philosophus summus, Poeta omnium antiquissimus, Historicus grauissimus, ac verissimus, &, vt ait philo, peritissimus, atque optimus animarum medicus, vir denique diuinissimus, Num. 12. cui ipse *Deus ore ad os loqui, palàmq. se, & non per ænigmata ostendere solebat*; de quo, etiam Ecclesiasticus; Ecclef. ca. 45. *Dilectus Deo, & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est, similem eum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit eum in conspectu Regum, & iussit illi coràm populò suo, & ostendit illi gloriam suam; in fide, & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.*

10 Hæc de *Moyse* Spiritus sanctus in *Ecclesiastico*. Quis igitur non videt quam sagaci, & emuncta nare *Macchiauello* opus sit, vt eam, quam *Moysi* affingit, tyrannidem, in Scri-

pturis

pturis sacris odoretur, ex quibus suauissimi diuinarum virtutum eius odores passim afflantur, qui lectores non solùm summa voluptate perfundunt, sed etiam maxima exempli vtilitate afficiunt? Sed de *Moyse* hactenus.

11 Nunc de sanctissimo Rege *Dauide* pauca addenda sunt, de quo *Macchiauellus* non minus absurdè, & turpiter, quàm de *Moyse* blaterat, quandoquidem affirmat, tàm illum, quàm *Philippum Macedoniæ* regem, (hominem reuera nequissimum) regni firmandi, & commodi sui gratia omnia turbasse, inuertisse, cælumq. & terram, vt ita dicam, miscuisse; atque vt absurdum illud mendacium, aliquo Scripturæ fuco illinat, dicit *Dauidem esurientes impleuisse bonis, & diuites dimisisse inanes*, ac si illud, *Luc. 1.* quod de ipso Deo Beatissima Virgo cecinit, de *Dauide* fuisset dictum, in quem quadrare nullo modo potest.

12 Sed quis nescit *Dauidem* fuisse ve-

se verum, pietatis, religionis, iustitiæ, omnisq. virtutis specimen, *Dauidem*, inquam, de quo *Samuel* propheta, *Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum*, qui, vt ipse de se testatur *prouidebat* b *Dominum in conspectu suo semper*, c qui *Dei mandata diligebat super aurum, & topazium*, d qui *media nocte surgebat ad confitendum nomini Dei*, qui *septies in die laudem dicebat Deo*, g qui *vanam salutem hominũ arbitratus*, *Deum vocitabat cornu salutis suæ*, *spem suam*, *petram*, *firmamentum*, *robur*, *scutum*, *clypeum*, *refugium suum*, qui prudentiam serpentis cum simplicitate columbæ, ita copulabat, vt, neque incuria, aut negligentia Deum tentaret, nec sui fiducia offenderet; nam *k* per Prophetas, & Sacerdotes de rebus suis Deum consulebat, & cum de illius voluntate nihil certi habere poterat, tunc, & sua prudentia, & aliorum consilio vtebatur, ita tamen, vt omnes rerum euen-

a 1.Reg. 13. b Ps. 15. c Ps. 127. d Ps. 118. e Ibid. f Ps. 59. g Ps. 17. & 143. k 1.Reg. 21. & 22

tus

tus è sola Dei volũtate pendere existimaret; qui Prophetas Dei summè obseruabat, & colebat, *l* quibus se præbebat admonentibus benignum, & facilem, increpantibus mitem, & modestum, iubentibus ad nutum obsequentem; qui, si quid ipse fortè delinqueret, peccatum, statim agnoscebat suum, *lacrymis rigabat stratum, cinerem tanquam panem manducabat, & potum miscebat cùm fletu*; qui *faciebat iudicium, & iustitiam omni populo suo*, nec à maiestate secludens humanitatem, nec à grauitate lenitatem, nec à iustitia misericordiam; qui verus pater patriæ, in pace erat prudentissimus, in bello fortissimus, inuictissimusq. in rebus aduersis constans, & magnanimus, in prosperis comis, & mansuetus, in vtraque fortunà moderatissimus, præclarissimus Propheta, Psalmista celeberrimus, rex denique iustissimus, sanctissimus, optimus; qui, cùm regnasset 40. an-

l 2. Reg. 12. 3. Reg. 1.

Psal. 6. & 101.

2. Reg. 8.

nos, imperij finibus vndique dilatatis, rebusq. omnibus, ad Dei cultum pertinentibus, optimè constitutis, *mortuus est*, inquit sacra Historia, *in senectute bona, plenus dierum, & diuitijs, & gloria*.

1. Paral. 29.

13 Itaque nimis execranda est, tùm nequitia, tùm impudentia *Macchiauelli*, qui ausus est *Dauidem* cùm *Philippo Macedoniæ* rege parricida, perfido, periuro, Deo, & hominibus exoso, atque à suis tandem occiso, consociare; an sanctissimus rex Propheta, verum optimi Principis exemplar, cùm sceleratissimo tyranno, aliquid commune habere potuit, vt nequissimo *Macchiauelli* Principi, sceleris exemplo esse posset?

Iust. li. 8. & 9.

14 Si autē aliquis adeò sit ineptus, vt mihi obiectet *Dauidis* cùm *Bersabe* adulterium, & *Vriæ* cædem, sciat eo exemplo nullum aliud esse in tota sacra Historia, ad malitiam *Macchiauelli* detegendam aptius, nullum ad

2. Reg. 11

Prin-

Principes à ſcelere deterrendos acom modatius, nullum denique in quo infelix ſceleſti Principis conditio, pœna ſceleri debita, & diuina iuſtitia magis eluceat.

15 Quis enim Hiſtoriam ſacram adeò oſcitanter legerit, quin vnà cũ *Dauidis* peccato, peccati etiam pœnas viderit? nempè ipſius infantem *a* filium, ex *Berſabe* ſuſceptum, in cunis morientem, *b Abſalonem* alium eius filium in patrem coniurantem, regnũ occupantem, concubinas patris publicè *c* conſtuprantem, ipſum etiam *Dauidem* præ timore filij fugientem, nudis pedibus, operto capite, & cum populo ſe comitante collacrymãtem, *Semei* conuicia, & maledicta patientiſſimè ferentem, dicentemq. *dimittite eum, vt mihi maledicat iuxta præceptum Domini, ſi fortè Dominus reſpiciat afflictionem meam*; necnon cruentum prælium, & deplorandam ipſius *Abſalonis*, atque hominum vi-

a 2.Reg. 12.

b Ibidem cap. 15.

c Ibidem cap. 16.

cap. 15.

Ibid.

ginti millium stragem, ipsum denique
2.Reg.18 *Dauidem*, victoria parta, non exultantem, & triumphantem, sed ob mortem *Absalonis*, eiusdem & hostis, & filij, eiulantem, atque innumeras profundentem lacrymas, & miseriorem sibi visum victorem, amisso filio, quàm si à filio victus fuisset.

16 Nonne hæc omnia Dauidici
2.Reg.12 peccati fructus fuere, atque ipsi *Dauidi* à *Nathane* propheta prædicta, & denunciata? quorum acerbitatem, qui rectè perpenderit, is, nisi mentis inops fuerit, dicere non poterit, illum ex scelere aliquid percepisse emolumenti; Attamen, tantùm abest, vt hæc sanctissimi regis infirmitas, hic lapsus, reliquam eius vitam optimè actam commaculet, vt tanquam vmbra in pictura, vel paruulus aliquis næuus in pulcherrima facie, illam multò clariorem, & illustriorem reddat, eumq. efficiat perfectissimum regis, non exēplar solùm, sed etiam Ducem, & magistrum,

gistrum, quo Principes, in varijs huius vitæ erroribus, omniq. infirmitate humana, vti possint, tùm ad veram pietatem, virtutemq. perdiscendam, tùm ad errata, si quæ fortè commiserint, emendanda; vt non modò in infirmitate virtutem perficere studeant, sed etiam in virtute infirmitatem recordentur, & timeant.

17 Hunc, igitur, contemplentur reges, & Principes, siue illi boni fuerint, siue mali; boni, vt illius religionem, pietatem, iustitiam, cæterasq. virtutes imitantes, meliores euadant, atque infirmitatem considerantes, non ita se stare existiment, quin caueant ne cadant; mali autem, vt lapsi resurgant, & sicut cum illo peccauerint, cùm illo etiam peccata agnoscant, defleantq. Multi enim *Dauidem* imitantur peccando, sed pauci pœnitendo. Hinc præclarè D. *Ambrosius*; *peccauit Dauid, quod solent Reges, sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit,* *D. Ambr. 1. Apolog. cap. 4.*

quod non solent reges.

18 Præterea, discant Principes salutem populi sua habere chariorẽ, *Dauidis* exemplo, qui cum subditos
2. Reg. 24 suos, ob ipsius peccata, ab Angelo percussos conspiceret, exclamauit ad dominum, dicens, *Ego sum qui peccaui, isti, qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei.*

19 Discant etiam ex *Dauide* re-
a Ps. 32. gna, imperiaq. non tàm viribus, quàm virtutibus stare, non humano consi-
b Ps. 143. lio, sed diuino fulciri *b* patrocinio, non à regum libidine, & arbitrio, sed
c Ps. 75. à *c* Dei voluntate, & nutu pendere.

20 Discant, suam pietatem, iustitiamq. nõ sibi solùm, sed etiam filijs, & posteris ad regni stabilitatem profuturam, cùm propter *Dauidem*, Deus,
d 3. Reg. 11. tùm *d Salomoni* peccanti pepercerit;
e 2. Par. 21. tum multis pòst annis, regnantibus *Ioram*, & *f Ezechia*, vrbem *Hierusa-*
f 4. Reg. 19. *lem*, regnumq. *Iudæ* ab excidio, &

inte-

interitu vindicauerit.

21 Discant, scelus certissimam esse, & *g* regum,& regnorum pestem, ipsumq. miseriarum fontem, à quo fluant omnes omnium, non dicam regum, sed hominum *h* calamitates. *g* Psal. 2. & 75. *h* Ps. 10. & 36.

22 Discant, quàm sit impijs regibus pertimescenda, atque horrenda diuinæ iustitiæ seueritas, qua fit, vt pœna sceleri debita, non solum ad ipsos sceleris auctores, sed etiam ad eorum *i* liberos,& posteros redundet. *i* 1. Reg. 12.

23 Sciant prætereà, se ne sperare quidem posse, *k* suos, vel subditos, vel amicos,vel propinquos,vel etiam liberos, sibi fore fideles, cùm ipsi à suo, & communi omnium patre, rege, & domino desciuerint; Aequum enim est, vt pœna culpæ respondeat, & creaturæ erga creatorem infidelitas, suorum infidelitate subditorum puniatur; hinc, tot in aulis regum *Absalones*, tanta domesticorum per- *K* Ibidem ca. 15. 16. & 17.

fidia, tot, tantæq. coniurationes ciuium, & tàm frequentes populorum à suis regibus defectiones.

24 Denique cum *Dauidis*, Deo amicissimi, charissimiq. infirmitas, æquissima diuinæ iustitiæ lance ponderata, tantas meruerit pœnas, considerent reges, quid merebitur inimicorum Dei malitia, summus diuini nominis contemptus, infinitæ fraudes, horrenda periuria, quotidiana stupra, variæ multiplicesq. cædes, quibus tyrannorum vita abundat.

Psal. 10. *pluet*, ait rex Psalmista, *super peccatorem laqueos*; *ignis*, *sulphur*, *& spiritus procellarum pars calicis eius*. Sed de his hactenus; de quibus pro ea, quam mihi proposui breuitate, satis multa, pro rei verò, quam tractaui dignitate, nimis pauca, si aliquid omninò dixisse videar.

Obij-

Obijciunt *Macchiauelli* fautores, plurimos impunè tyrannidẽ occupasse; arguitur eorum ineptia; & docetur paterni peccati pœnam filios quan-doq. persoluere, & quàm se-uerè solet Deus homicidia vindicare, non solùm in sceleris auctoribus, eorumq. liberis, & nepotibus, verùm etiam in vniuersa republica.

CAP. XIV.

1 SED dicet fortasis fautor aliquis *Macchiauelli*, nõnullos, principatum cædibus, periurijs, parricidijs, omniq. scelere impunè comparauisse, amplissimaq. filijs suis reliquisse imperia, quorum

quorum exemplis inductus *Macchiauellus*, securitatem in scelere Principi suo promittere non dubitat; & tales
a 3. Reg. 15. & 16. fuisse, *Baasam*, & b *Manahen* reges Is-
b 4. Reg. 15. rael, c *Dionysium* seniorem *Siciliæ* ty-
c Cicero rannum (quamuis *Iustinus* aliter sen-
Tuscul. 9. lib. 5. tiat) duos d *Ptolomæos Philopatorem*,
d Iust. li. 39. & 41 & *Euergetem Aegypti*, & *Caßandrum* Macedoniæ reges; Item f *Heraclium*,
e Idem lib. 38. & *Constantinum* quartum Imperato-
f Zonar. annal. res Constantinopolitanos, g *Mahometem* eius nominis secundum *Tur-*
g Paul. Iouius in comment. *carum* Imperatorem, h *Ioannem Galeatium*, & i *Franciscum Sfortiam* Me
h Naucl. ann. 1400 diolanenses duces; quamuis enim hi
i Sabellic. Ennead. 10. lib. 7. omnes parentum, fratrum, nepotumue suorum parricidio, & alijs sceleribus dominatum, vel adepti sint, vel à parentibus acceptum stabilierint, nullum tamen insignem pœnam humanam, vel diuinam, (saltem in hac vita) subierunt.

2 Vt autem hoc ita sit, non possum certè non mirari ineptiam *Macchia-*

chiauelli, eiusq. diſcipulorum, qui non ex his rebus, quæ ſæpiùs, & plerumque eueniunt, ſed ex rarò contingentibus exempla petunt, documenta ducunt, præcepta formant, & inſtituunt; perinde ac ſi quis, neglecta regula generali, exceptione (ſine qua nulla regula eſt) vt regula vti vellet; quod cum faciant iſti, nullum rerum vſum habere conuincuntur; qui vſus, ſi à frequentioribus ad rariora, & à plurimarum rerum obſeruatione, & noticia, ad paucarum traducatur, anguſtus, incertus, fallax, nullus denique erit.

3 Quis mentis compos amicum hortari velit, vt magna imminente procella, parua, & lacera naue è portu ſoluat, quia quoſdam fortaſſe ipſe nouerit, tenui, & carioſa ſcapha vectos, infeſto mari, proſperè nauigaſſe, cum tamen vſus, & ratio doceat, omnes qui in mari, aduerſa iactantur tempeſtate (etiam ſi inſtructiſsimis vehan-

vehantur nauibus) periclitari, plurimosq. quotidie perire? Ita etiam, nōne isti insani dicendi sunt, qui spreta exemplorum multitudine, (quæ horrendos tyrannorū exitus demonstrant,) paucorum, qui è simili periculo euaserint, exemplis vti solent, vt Principes ad tyrannidem, & scelera instituant? nonne hoc est, incerta præponere certis, periculosa securis, casum, & fortunam consilio, vsui, & rationi? quo, nihil homini politico, (qui omnia consilio, ratione, & securitate metiri debet) turpius esse poterit. Prudenter igitur *Cæsar*; qui, cum se, neminem, nisi solùm *Syllam*, cognouisse affirmaret, qui diù se crudelitate conseruare posset, ait, se, in ea re, illum imitari nolle; nec iniuria; *vna* enim *hyrundo non facit ver*, vt est in prouerbio, nec pauca exempla communi experientiæ præponderare debent.

Cic. Epist. ad Attic.

4 Sed vt huic obiectioni plenius satis-

satisfaciam, sciendum est, Deum, cuius est misereri, & parcere, cum impijs aliquando mitius agere, ita tamen, vt impietatis pœnam, quàm pater non soluerit, à filio, (qui, vt ait D. *Thomas*, res *patris est*,) repetat; quòd præsertim obseruari potest in iis, qui se innocentium sanguine, aliquoue graui scelere obstringere non dubitant, vt tyrannidem, vel occupent, vel conseruent; nàm quanquam Deus (qua est in omnes misericordia) eiusmodi etiam Tyrannis quandoque parcit, & aliquam temporalis pœnæ partem tyrannidi debitam remittit, eam tamen iustitiæ rationem habere solet, vt si fortè insigne aliquod supplicium de patre non sumat in hac vita, illud posteà à filijs, & nepotibus exigat; Deus enim (inquit Iob) *seruabit filijs impij dolorem patris, & cum reddiderit, tunc sciet*; & *Euripides. crimina sæpè luunt nati scelerata parentum*; quod cùm in multis alijs,

D. Thom. 12. q. 87. ar. 8. c. & ad 1. Itē 22. q. 10. ar. 12. c. Tert. aduers. Marcion. lib. 2. S. Greg. in 21. c. Iob. cap. 31.

Iob 21.

Euripides

alijs,tùm in præfatis principibus manifestum est,de quibus dicam eodem ordine, quo suprà.

3. Reg. 15 5 *Baasa*, occiso *Nadabo* rege *Israel*, Tyrannidem occupauit, cuius filius *Ela* à *Zambrio* seruo suo interfectus est; *Zambrius* enim *percussit*, vt ait Scriptura sacra, *omnem domum Baasæ, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, propter vniuersa peccata Baasæ, & Elæ filij eius.*

4. Reg. 15 6 *Manahen*, tàm vitam, quàm regnum *Israelis* eripuit *Sellumo*; & *Manahenis* filius *Phaceia*, à *Phacee* occisus, paternum debitum suo sanguine soluit.

7 Quòd ad *Dionysium* seniorem *Siciliæ* Tyrannum attinet, non inficior plerosq. auctores à *Iustino* dissentire de illius morte, quem *Iustinus insidijs suorum interfectum* ait; cùm tamen cæteri ferè omnes, eum ad magnam senectutem vixisse affirment, & morientem regnum filio suo Diony-

Iust. li. 20

Dionyſio tradidiſſe; Sed de eo, ita *Valerius*; *tametſi*, inquit, *debita ſupplicia non exoluit, dedecore tamen filij, mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat; lento enim gradu, ad vindictam ſui procedit diuina ira, tarditatemq. ſupplicij grauitate compenſat*. Hæc ille: filius autem eius *Dionyſius* Iunior, regno pulſus, *Corinthi* ludum aperuit, & docendo pueros in triuio, vitam ęgrè, & miſerè ſuſtentauit.

Valerius lib 2. c. 2. de hoc Dionyſio vide ca. 9. n. 4. & ca. 15. num. 6.

Plut. in Dione. Cic. Tuſc. quæſt. li. 5

8 Ptolomæus *Aegypti* rex *Philopator* ironicè dictus, (quia, tàm patrem, quàm matrem occiderat) naturalem mortem obijt, relicto filio quinquenni *Epiphane*, qui etiam morbo, non vi interijt. Quod ſecreto Dei iudicio tribuendum eſt, & fundamentum, quod ſupra poſuimus, minime labefactat, tùm quia nulla regula exceptione vacat, tùm quia probabilis cauſa reddi poterit, cur tàm *Philopator*, quàm *Epiphanes* eius filius, violentę mortis pœnam tyran-

Iuſt. li. 29

nidi suę debitam non soluerunt; si enim huius rei causam conijcere liceat (nam de diuinis iudicijs nihil certi affirmare audeo) credibile est, non solùm hos duos (*Philopatorem*, nempe, & *Epiphanem*) sed etiam *Philometorem*, & *Euergetem* secundum, *Epiphanis* filios, speciali Dei priuilegio, propter *Ptolomæi Philadelphi* merita, ab infelici tyrannorum exitu exemptos fuisse.

Iosephus de antiq. li. 12. c. 2. 9 Nam *Philadelphus*, quamuis idololatra esset, centum viginti millia *Iudæorum*, quos pater eius in *Aegyptum* captiuos duxerat, libertate donauit, munera pretiosissima ad templum Hierosolymitanum misit, & legem *Moysis* à 70. interpretibus ex Hebræo idiomate in Græcum traducendam curauit; quā *Philadelphi* pietatem, Deo ita gratam fuisse existimandum est, vt paterni meriti præmium ad liberos, nepotesq. eius redundaret.

Huius

10 Huius rei exemplum Scriptura sacra nobis suppeditat in filijs, & nepotibus *Iehu* schismatici regis *Israel*, qui se diuinæ iustitiæ ministrum, in impij *Achabi* filijs, & scelerata *Iesabele*, plurimisq. falsis prophetis emedio tollendis, exhibuit. Quamobrem promisit illi Deus, eius filium, & nepotes, vsque ad quartam generationem, in regno successuros; quod ita euènit; nam quanquam Deus cæteros *Israelis* reges, (vel patrem, vel filium) propter idololatriã, & schisma, regno mulctare solebat, nepotibus tamen *Iehu*, vsque ad *Zachariam*, eius abnepotem, auitum regnum sartum tectum conseruauit. 4.Reg.10 & 15.

11 Vt igitur ad *Philadelphum* reuertar, simile priuilegium illi, propter suumam eius in templum Hierosolymitanum, gentemq. iudaicam, pietatem, à Deo concessum videtur; nepotes enim eius, vsque ad quartam generationem,(quamuis nequis-

ſimi eſſent tyranni,) violentæ tamen mortis ſupplicium minime tulerunt, nam non ſolum *Philopator*, & *Epiphanes* eius filius (de quibus hic præcipue agitur) verum etiam *Philometor*, & *Euergetes* ſecundus, *Epiphanis* filij, morte naturali vitam finierunt; ſed horum liberi, (præterita iam quarta à *Philadelpho* generatione) ſolitas tyrannidis pœnas pependerunt; nam *Philometoris* filius, tàm vita, quàm
Iuſt. li. 38 regno ab *Euergete* patruo ſuo priua-
Idē li. 39. tus eſt; & *Euergetis* vxor, & filij, filiæq. mutuis in ſe parricidijs, bellisq. ciuilibus ſæuientes, tàm parentum, quàm auorum ſcelera ſuo ſanguine, & calamitate luerunt; Sed iam pergamus.

12 De *Caſſandro Macedoniæ* rege, qui non ſolum *Alexandri* magni
Idē li. 16. cædis conſcius fuit, ſed etiam omnem illius prolem extinxit, nec vllas tamen dum viueret, ſceleris pœnas pependiſſe videtur, ita *Iuſtinus*. *Vni-*
Idē ibid. *uerſa*, inquit, *Caſſandri domus*, *Alexan-*

dro

dro magno, seu necis ipsius, seu stirpis, extinctæ pœnas, partim cæde, partim supplicio luit.

13 *Heraclius*, qui cæde *Phocæ* Imperatoris, imperatoriam dignitatem consecutus est, reliquit duos filios, qui sibi in imperio successerunt, nempe *Constantinum* tertium, & *Heracleonam*; quorum ille, à *Martina* matertera sua, matre *Heracleonæ* veneno sublatus est; hic, cùm *Martina* matre sua in exilium proiectus. *Zonar. Annal. to. 3.*

14 *Constantinus* quartus, fratribus suis nares, auresq. præcidit, & deinde vitam eripuit, & quamuis postea bonus imperator euaderet, iusto tamen Dei iudicio, talionis pœna à filio eius *Iustiniano* repetita est, per *Leontium* tyrannum, qui illum, amputatis auribus, naribusq. imperio expulit, & in pontum relegauit; Hic vero *Leontius*, à *Tyberio* tyranno prælio superatus, captusq. præciso naso in vincula est coniectus; pòst, *Iusti-* *Idē ibid.*

nianus, recuperato imperio, *Tyberium* cępit fugientem, eumq. exectis priùs naribus, & auribus, vnà cum *Leontio*, morte multauit; nec sic tamen finita tragedia est, donec tandem ipse *Iustinianus*, & filius eius *Tiberius*, à *Philippico* interempti, tùm patris sui Constantini, tùm sua peccata suo sanguine expiassent.

Paul. Iou. comment. rerũ Turcic.

15 *Mahometes* secundus, *Turcarum* Imperator, mortuo *Amurathe*, fratre suo, alium fratrem superstitem illico interfici iussit; cuius parricidij pœnam persoluit *Baiazetes* secundus *Mahometis* filius, à *Selymo* filio suo primùm bello lacessitus, deinde *Constantinopoli* pulsus, & tandem veneno necatus.

Naucler. an. 1400.

16 *Ioannes Galeacius Vicecomes*, *Barnabam* patruum suum (æquales Mediolanensis ditionis partes secum tenentem) eiusq. filios interemit, atque impetrato ab Imperatore *Vuenceslao* ducis Mediolanensis titulo, subactaq.

actaq. tota *Lombardia*, ducatum reliquit *Ioanni Mariæ Vicecomiti* filio suo, qui à suis interfectus, paterni parricidij supplicium pertulit.

17 *Franciscus Sfortia*, à *Mediolanensibus* præfectus exercitui contra Venetos, *Mediolanensium* arma in ipsos conuertit, & obsesso, atque ad deditionem coacto *Mediolano*, Dux Mediolanensis salutatus est; cuius filius Ioannes *Galeacius Sfortia*, tyrannus crudelissimus, à suis ciuibus in ipsa Ecclesia trucidatus, suam Tyrannidem, paternamq. perfidiam suo sanguine luit. *Sabellic. Ennead. lib. 7.*

18 Hijs etiam addi poterunt alij Tyrannorum filij, à quibus paterni sceleris pœna persoluta est; quos tamen, si cum illis conferas, qui propriæ tyrannidis pęnas pependerint, paucos admodum hos fuisse reperies; Sed quomodocunque illud sit, id dicere ausim, vix vnum, vel ne vix quidem, in omni antiquitate insignem

Tyrannum inueniri posse, qui, vel in se, vel in liberis, nepotibusue suis, suorum scelerum supplicium non pertulerit, *hæc est enim*, inquit Iob, *pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum quam à Domino suscipiet, si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane, qui reliqui fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ eius non plorabunt*. Iob c. 27.

19 Quocirca, non immeritò in prouerbij consuetudinem venit, *malè parta malè dilabi, atque iniustè acquisitis vix gaudere tertium hæredem*. Hoc autem cum in cæteris rebus malè partis perspicuum sit, in regnis tamen, & principatibus maximè; in quibus etiam hoc notandum est, quòd cum raro iniustè sine cæde acquirantur, vel retineantur, cæde etiam plerumque amittuntur, vt pena culpæ respondeat, & *qui gladio percusserit, gladio pereat*. Matt. 26.

Qui-

20 *Quicunque*, enim inquit ipse Dominus, *effuderit humanum sanguinẽ, fundetur sanguis illius*; & in Apocalypsi, *qui gladiò occiderit, oportet eum gladio occidi*. Cum Cain interfecerat *Abel* fratrem suum, ait illi dominus, *vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra; nunc igitur maledictus eris super terram, quæ suscepit sanguinem suum de manu tua*. Ipse autem *Cain* post à *Lamech* occisus est. *Adonibezec* septuaginta regibus amputauit manuum, pedumq. summitates, qui à *Iuda* bello captus, eademq. multatus pęna, qua alios affecerat, diuinam in se agnouit vindictam, dicens, *sicut feci, ita reddidit mihi Dominus*. Genes. 9. Genes. 4. Iud. 1.

21 Cum *Achab* iniusta morte affecerat *Naboth*, vt vineam eius possideret, dixit ei *Elias* propheta, *occidisti, insuper & possedisti, in hoc loco in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum*, quod ita euènit postea, vt à Propheta prę- 3. Reg. 22

ta prę-

ta prædictum est. Sed quid quòd cædis factæ culpa, non auctores solùm, eorumq. filios, & nepotes, sed etiam omnes ciues, & rempublicam vniuersam quandoq. deuinciat, donec, expietur? quo pacto plurima regna iusto Dei iudicio, vel penitus euersa sunt, vel grauissimas clades acceperunt.

22 Tempore *Dauidis* regis, fa-
2.Reg.21. mes omnē *Iudam* miserè afflixit tres annos, propter cædem *Gabaonitarum*, multò antè à *Saule* factam, nec cessauit, donec septem *Saulis* nepotes, essent traditi *Gabaonitis*, & ab illis crucifixi.

23 Regnante Ioacha, *Manassis* abnepote, *Assirij*, *Chaldæi*, *Syri*, *Moabitæ*, & *Ammonitæ*, vniuersam I*udæam* miserè depopulati sunt, propter sanguinem innoxium quem effudit *Ma-*
4.Reg.24. *nasses*, qui *impleuit Hierusalem cruore innocentium*, *& ob hanc rem noluit Deus propitiari*.

Plu-

24 *Plutarchus* refert Ciuitates *Romam, & Laurentum*, ingenti peste ferè absumptas esse, ob legatorum *Laurenti*, & *Tatij* regis cædes, quod ipse rei exitus declarauit; Cum enim in sceleris illius auctores, in vtraque ciuitate, fuisset animaduersum, cessauit pestis vtrobique. *Plutarc. in Rom.*

25 *Iustinus* testatur, *Epirotas* omnes propter cædem *Laodamiæ* regis sui filiæ, iusto Dei iudicio, intestinis, & externis bellis, atque infinitis cladibus propè deletos esse, & *Milonem Laodamiæ* percussorem, in furorem versum, propria viscera dentibus lacerasse. *Iust. li. 28*

26 Nec minus insignis fuit pugnæ leuctricæ calamitas, qua *Lacedæmonij* à *Thebanis* superati, omnem exercitum, cum imperio totius græciæ, perdiderunt, iuxtà sepulchrum duarum filiarum *Scedasi*, quas, duo *Lacedæmonij* à *Scedaso* hospitio excepti, per vim stupratas occiderant. Hãc

igitur

Diodor. Sicul. lib. 15 cap. 14. igitur cladem *Lacedæmonij* iusto Dei iudicio acceperunt, qui, cum puellarum pater *Scedasus*, grauissimè apud eos de iniuriæ atrocitate conquestus esset, in sceleris auctores animaduertere noluerunt, cuius rei indignitate permotus *Scedasus*, *Lacones* omnes, eorumq. remp. execratus, manus sibi intulit; pòst autem, cum bellum inter *Thebanos*, & *Lacedæmonios* ortum esset, manes *Scedasi* apparuisse *Plutarc. in narrat. amat.* dicuntur *Pelopidæ Thebanorum* duci *Cicer. de diuinat. lib. 1.* illumq. iussisse bono esse animo, venturos enim *Lacedæmonios leuctram*, vt sibi filiabusq. suis ibi sepultis, pœnas darent.

27 Hæc eò tractaui fusius, vt hinc discant Principes, non solùm se à cædibus abstinere, sed etiam illas ab alijs factas seuerissimè vindicare, quò iram, vltionemq. diuinam cùm à se, tùm ab vniuersa republica auertant.

Tyran-

Tyrannum quamuis violentam mortem effugiat, non mori inultum.

CAP. XV.

1 SED Tyrannus, si fortè naturalem mortem obierit, an impunè fuerit sceleratus? nihil minus; *multa enim* Psal. 31. *flagella peccatoris*, & quamuis vnum aliquod effugerit, cætera effugere nõ poterit, illud præsertim, quod omniũ maximũest, ipsa, inquã, peccata quæ peccati [d] pęnę, suppliciaq. grauissima d D.Greg. sunt; cùm non solùm sua cruciamen- in Ezech. ta; secum semper ferant, sed etiam li.1.ho.11 homines ad multò acerbiora, & in perpetuum duratura præcipitent.

2 De hoc pęnæ genere loquitur Apostolus, cũ dicit, Philosophos propter

pter idololatriam *traditos esse in reprobum sensum, in desideria cordis eorum, in passiones ignominiæ, atque in* Rom. 1. *peccata nefanda, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, inuidia, homicidijs, contentione, dolo, malignitate, &c.*

Cic. orat. de Aruspic. respo.

3 Hanc peccati pęnam non ignorarunt ipsi Philosophi, cùm *Cicero* P. *Clodio*, ita dicat; *Tu, cum furiales in concionibus voces mittis, cum domos ciuium euertis, cum ædes sacras inflammas, cum vxorem, sororemq. non discernis, cum quod ineas cubile non sentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ sunt hominum sceleri à Dijs immortalibus constitutæ; nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se, & ipsum corpus tenuissima sæpe de causa conficitur, deorum tela impiorum mentibus figuntur; quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omninò oculos non haberes.* Hæc *Cicero* elegantissimè.

Idem

4 Idem etiam obseruat *Plutarchus* in *Tigellino*, ab *Othone* Imperatore occiso, quem satis acerbas sceleris pęnas, dum viueret, dedisse affirmat, quia esset omni scelere, & nequitia contaminatus; nec iniuria; cùm scelestus, hos habeat semper importunissimos comites, vel sui potius tortores, populi odium, infamiam, angores, sollicitudines, diurnos, nocturnosq. metus, horrenda somnia, infinitas conscientiæ labes, infinita vulnera, quibus perpetuò cruciatus, neque ex potentia, neque ex diuitijs, neque ex voluptatibus vllam capiet voluptatem, de qua re Satyricus eleganter. *Plutarc. in Otho.*

——————cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos semper conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum? *Iuuenal. satyr. 13.*

Pæna

Pœna autem vehemens, & multo sæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit, & Radamanthus,
Nocte dieq. suum gestare in pectore testem.

Sap. 17. 5 Hinc ait Scriptura sacra, *cùm sit timida nequitia, data est in omnem condemnationem; semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia.* Hinc *Plutarchus* docet improbitatem ex se ad infelicitatem sufficere, satisq. mali sceleratis in hac vita accidere, quòd scelerum conscientia crucientur, eosq. quò diutius vixerint, eò infeliciores, & miseriores fore, atque idcirco infelicem, quem plerumq. habent, exitum, non tàm sceleris sui supplicium, & pęnam, quàm supplicij, quod in hac vita luere solent, finem appellari debere.

Plutarc. lib. quòd improbitas ex se sufficiat, &c. Idem de sera numinis vindicta.

6 Hoc in infinitis Tyrannis, quorum ab historicis fit mentio, manifestum est, vt in *Dionysio* illo Siracusano

a Cic. Tuscul. quæst. 5.

ſano (cuius meminimus *b* ſupra) qui duodequadraginta annos (tot enim Tyrannus erat) *vitam morte amariorem tranſigebat, cum nemini omnium fideret, nec auderet collum tonſori committere, ſed filias ſuas tondere doceret, à quibus etiam cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit, inſtituitq. vt candentibus iuglãdium putaminibus, barbam ſibi, & capillum adurerent, & cum duas vxores haberet, ſic noctu ad eas ventitabat, vt omnia ſpecularetur, & perſcutaretur antè; cumq. in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat*; de quo plura *Cicero*, quæ conſultò prætereo, quia hiſtoria ſatis eſt peruagata.

b cap 9. n. 4. cap. 24. num. 7.

7 *Iuſtinus* in *Attalo* rege tyranni mentem ſcelerum rabie dilaceratam,& diſtractam graghicè depingit. *Attalus*, inquit, florentiſſimum, & ab *Eumene patruo acceptum regnum cædibus amicorum, & cognatorum ſuppliciis fædabat; poſt hanc ſceleſtam vio-* Iuſt.li.36

lentiæ rabiem, squalidam vestem sumit, barbam, capillumq. in modum reorum summittit, non in publicum prodire, nec populo se ostendere, non domi lautiora conuiuia inire, aut aliquod signum sani hominis habere prorsus, vt pœnas pendere manibus interfectorum videretur, omissa denique, regni administratione, hortos fodiebat, grana seminabat, & noxia innoxijs permiscebat, eaq. omnia, veneni succo infecta, velut peculiare munus amicis mittebat; Ab hoc, studio ærariæ artis fabricæ se tradidit, cerisq. fingendis, & ære fundendo, procudendoq. oblectabatur, matri deinde sepulcrum facere instituit, cui operi intentus, morbum ex solis ardore contraxit, & septima die decessit.

8 Sed quid commemorem *Tiberium* Cæsarem, tyrannum crudelissimum? qui per aliquot ante mortem annos, *Capreis* vixit, nec *Romam* vnquam reuerti ausus est, ne à populo discer-

Sueton. in Tyber.

discerperetur? Quid dicam de *Claudio*, qui conuiuia non adire solebat, *Idem in Claudio.* nisi vbi *spiculatores circumstarent, milites q. vice ministrorum fungerentur, neque ægrũ quemquã visitabat, nisi explorato prius cubiculo, culcitrisq. & stragulis prætentatis, & excussis?* Quid *Sueton. in* de *Nerone*, qui post cædem matris, *Nerone.* conscientiam sceleris nunquam ferre potuit, sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus furiarum, & tædis ardentibus? Quid de *Domi-* *Idem in* *tiano*, qui pauidus semper, atque *Domitiano.* anxius, minimisq. suspicionibus præter modum commotus, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit, vt ex eius splendore per imagines, quidquid à tergo fieret, perspiceretur?

9 Quid, inquam, de his dicam, cum *Ludouicus* vndecimus *Galliæ* Rex (quem, nec tyrannis, nec pessimis principibus, de quibus hic præcipuè agitur, annumero) huius rei testis es-

ta prædictum est. Sed quid quòd cædis factæ culpa, non auctores solùm, eorumq. filios, & nepotes, sed etiam omnes ciues, & rempublicam vniuersam quandoq. deuinciat, donec, expietur? quo pacto plurima regna iusto Dei iudicio, vel penitus euersa sunt, vel grauissimas clades acceperunt.

22 Tempore *Dauidis* regis, fa-
2.Reg.21. mes omnē *Iudam* miserè afflixit tres annos, propter cædem *Gabaonitarum*, multò antè à *Saule* factam, nec cessauit, donec septem *Saulis* nepotes, essent traditi *Gabaonitis*, & ab illis crucifixi.

23 Regnante Ioacha, *Manassis* abnepote, *Assirij*, *Chaldæi*, *Syri*, *Moabitæ*, & *Ammonitæ*, vniuersam I*udæam* miserè depopulati sunt, propter sanguinem innoxium quem effudit *Ma-*
4.Reg.24. *nasses*, qui *impleuit Hierusalem cruore innocentium, & ob hanc rem noluit Deus propitiari*.

Plu-

24 *Plutarchus* refert Ciuitates *Romam, & Laurentum*, ingenti peste ferè absumptas esse, ob legatorum *Laurenti*, & *Tatij* regis cædes, quod ipse rei exitus declarauit; Cum enim in sceleris illius auctores, in vtraque ciuitate, fuisset animaduersum, cessauit pestis vtrobique. *Plutarc. in Rom.*

25 *Iustinus* testatur, *Epirotas* omnes propter cædem *Laodamiæ* regis sui filiæ, iusto Dei iudicio, intestinis, & externis bellis, atque infinitis cladibus propè deletos esse, & *Milonem Laodamiæ* percussorem, in furorem versum, propria viscera dentibus lacerasse. *Iust. li. 28*

26 Nec minus insignis fuit pugnæ leuctricæ calamitas, qua *Lacedæmonij* à *Thebanis* superati, omnem exercitum, cum imperio totius græciæ, perdiderunt, iuxtà sepulchrum duarum filiarum *Scedasi*, quas, duo *Lacedæmonij* à *Scedaso* hospitio excepti, per vim stupratas occiderant. Hāc

igitur

Diodor. Sicul. lib. 15 cap. 14. igitur cladem *Lacedæmonij* iusto Dei iudicio acceperunt, qui, cum puellarum pater *Scedasus*, grauissimè apud eos de iniuriæ atrocitate conquestus esset, in sceleris auctores animaduertere noluerunt, cuius rei indignitate permotus *Scedasus*, *Lacones* omnes, eorumq. remp. execratus, manus sibi intulit; pòst autem, cum bellum *Plutarc. in narrat. amat.* inter *Thebanos*, & *Lacedæmonios* ortum esset, manes *Scedasi* apparuisse dicuntur *Pelopidæ Thebanorum* duci *Cicer. de diuinat. lib. 1.* illumq. iussisse bono esse animo, venturos enim *Lacedæmonios leuctram*, vt sibi filiabusq. suis ibi sepultis, pœnas darent.

27 Hæc eò tractaui fusius, vt hinc discant Principes, non solùm se à cædibus abstinere, sed etiam illas ab alijs factas seuerissimè vindicare, quò iram, vltionemq. diuinam cùm à se, tùm ab vniuersa republica auertant.

Tyran-

Tyrannum quamuis violentam mortem effugiat, non mori inultum.

CAP. XV.

1 SED Tyrannus, si fortè naturalem mortem obierit, an impunè fuerit sceleratus? nihil minus; *multa enim flagella peccatoris*, & quamuis vnum aliquod effugerit, cætera effugere nõ poterit, illud præsertim, quod omniũ maximũest, ipsa, inquã, peccata quæ peccati *d* pęnę, suppliciaq. grauissima sunt; cùm non solùm sua cruciamenta secum semper ferant, sed etiam homines ad multò acerbiora, & in perpetuum duratura præcipitent.

Psal. 31.

d D. Greg. in Ezech. li. 1. ho. 11

2 De hoc pęnæ genere loquitur Apostolus, cũ dicit, Philosophos pro-

pter

pter idololatriam *traditos esse in reprobum sensum, in desideria cordis eorum, in passiones ignominiæ, atque in*
Rom. 1. *peccata nefanda, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, inuidia, homicidijs, contentione, dolo, malignitate, &c.*

3 Hanc peccati pęnam non ignorarunt ipsi Philosophi, cùm *Cicero* P. *Clodio*, ita dicat; *Tu, cum furiales in concionibus voces mittis, cum domos ciuium euertis, cum ædes sacras inflammas, cum vxorem, sororemq. non discernis, cum quod ineas cubile non sentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ sunt hominum sceleri à Dijs immortalibus constitutæ; nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se, & ipsum corpus tenuissima sæpe de causa conficitur, deorum tela impiorum mentibus figuntur; quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omninò oculos non haberes.* Hæc *Cicero* elegantissimè.

Cic. orat. de Aruspic. respo.

Idem

4 Idem etiam obseruat *Plutarchus* in *Tigellino*, ab *Othone* Imperatore occiso, quem satis acerbas sceleris pęnas, dum viueret, dedisse affirmat, quia esset omni scelere, & nequitia contaminatus; nec iniuria; cùm scelestus, hos habeat semper importunissimos comites, vel sui potius tortores, populi odium, infamiam, angores, sollicitudines, diurnos, nocturnosq. metus, horrenda somnia, infinitas conscientiæ labes, infinita vulnera, quibus perpetuò cruciatus, neque ex potentia, neque ex diuitijs, neque ex voluptatibus vllam capiet voluptatem, de qua re Satyricus eleganter. *Plutarc. in Otho.*

——————cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos semper conscia facti *Iuuenal. satyr. 13.*
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?

Pœna

Pœna autem vehemens, & multo sæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit, & Radamanthus,
Nocte dieq. suum gestare in pectore testem.

Sap. 17. 5 Hinc ait Scriptura sacra, *cùm sit timida nequitia, data est in omnem condemnationem; semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia.* Hinc *Plutarchus* docet improbitatem ex se ad infelicitatem sufficere, satisq. mali sceleratis in hac vita accidere; quòd scelerum conscientia crucientur, eosq. quò diutius vixerint, eò infeliciores, & miseriores fore, atque idcirco infelicem, quem plerumq. habent, exitum, non tàm sceleris sui supplicium, & pęnam, quàm supplicij, quod in hac vita luere solent, finem appellari debere.

Plutarc. lib. quòd improbitas ex se sufficiat, &c. Idem de sera numinis vindicta.

6 Hoc in infinitis Tyrannis, quorum ab historicis fit mentio, manifestum est, vt in *Dionysio* illo Siracusano

a Cic. Tuscul. quęst. lib. 5.

ſano (cuius meminimus b ſupra) qui duodequadraginta annos (tot enim Tyrannus erat) *vitam morte amariorem tranſigebat, cum nemini omnium fideret, nec auderet collum tonſori committere, ſed filias ſuas tondere doceret, à quibus etiam cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit, inſtituitq. vt candentibus iuglãdium putaminibus, barbam ſibi, & capillum adurerent, & cum duas vxores haberet, ſic noctu ad eas ventitabat, vt omnia ſpecularetur, & perſcutaretur antè; cumq. in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat*; de quo plura *Cicero*, quæ conſultò prætereo, quia hiſtoria ſatis eſt peruagata.

b cap 9. n. 4. cap. 24. num. 7.

7 *Iuſtinus* in *Attalo* rege tyranni mentem ſcelerum rabie dilaceratam, & diſtractam graghicè depingit. *Attalus*, inquit, florentiſſimum, & ab *Eumene patruo acceptum regnum cædibus amicorum, & cognatorum ſupplicijs fædabat; poſt hanc ſceleſtam vio-* Iuſt. li. 36

O *lentiæ*

lentiæ rabiem, ſqualidam veſtem ſumit, barbam, capillumq. in modum reorum ſummittit, non in publicum prodire, nec populo ſe oſtendere, non domi lautiora conuiuia inire, aut aliquod ſignum ſani hominis habere prorſus, vt pœnas pendere manibus interfectorum videretur, omiſſa denique, regni adminiſtratione, hortos fodiebat, grana ſeminabat, & noxia innoxijs permiſcebat, eaq. omnia, veneni ſucco infecta, velut peculiare munus amicis mittebat; Ab hoc, ſtudio ærariæ artis fabricæ ſe tradidit, cerisq. fingendis, & ære fundendo, procudendoq. oblectabatur, matri deinde ſepulcrum facere inſtituit, cui operi intentus, morbum ex ſolis ardore contraxit, & ſeptima die deceſſit.

8 Sed quid commemorem *Tiberium* Cæſarem, tyrannum crudeliſſimum? qui per aliquot ante mortem annos, *Capreis* vixit, nec *Romam* vnquam reuerti auſus eſt, ne à populo diſcer-

Sueton. in Tyber.

discerperetur ? Quid dicam de *Claudio*, qui conuiuia non adire solebat, nisi vbi *spiculatores circumstarent, militesq. vice ministrorum fungerentur, neque ægrũ quemquã visitabat, nisi explorato prius cubiculo, culcitrisq. & stragulis prætentatis, & excussis?* Quid de *Nerone*, qui post cædem matris, conscientiam sceleris nunquam ferre potuit, sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus furiarum, & tædis ardentibus? Quid de *Domitiano*, qui pauidus semper, atque anxius, minimisq. suspicionibus præter modum commotus, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit, vt ex eius splendore per imagines, quidquid à tergo fieret, perspiceretur?

Idem in Claudio.

Sueton. in Nerone.

Idem in Domitiano.

9 Quid, inquam, de his dicam, cum *Ludouicus* vndecimus *Galliæ* Rex (quem, nec tyrannis, nec pessimis principibus, de quibus hic præcipuè agitur, annumero) huius rei testis es-

se potuerit? qui cũ se crudelius æquo gessisset, atque odium plurimorum in se concitasset, omnia iam senior factus, adeò suspecta habuit, vt filium suum teneræ adhuc ætatis puerum, in conspectum admittere non auderet; cumq. palatium munitissimum non sibi satis tutum existimaret, cubiculo, vbi dormire solebat, cancellos ferreos circumdedit, atque, ibi, tanquam in carcerem se inclusit, neque in publicum prodire ausus est, nisi rarissimè, locisq. omnibus antè perscrutatis, quo pacto satis graues crudelitatis suæ pœnas ipse de se sumpsit, vt testatur *Philippus Cominæus*, qui illi erat à consilijs, totiusq. rei oculatus testis.

Philip. Comin. in Lodouico 11. c. 135.

10 Si quis de hac re desideret plura, legat *Thomam Bozium* auctorem doctissimum, grauissimumq. qui hunc locum tractauit eleganter contra *Macchiauellum*, & præcipua eius fundamenta penitus labefactauit.

Bozius de robore bellico. de nouo, & antiquo Italiæ statu. Itẽ de imperio virtutis.

Itaq.

11 Itaq. nunc ipſum appello *Macchiauellum*, ſit ne aliquid tyrannorum vita tetrius, miſerius, deteſtabilius? quamuis enim ſua ſcelera, vel ſanguine ſuo, vel exilio, vel aliqua alia magna infelicitate, non luant, inulti tamen non moriuntur, cum ex imperijs, potentia, & diuitijs, nullam omninò percipiant, vel vtilitatem, vel voluptatem, quandoquidem ſunt tot, tantisq. curis, cruciatibus, terroribus, periculis, & ærumnis vndique circumſepti.

Peroratio,

Qua docetur nequissimam *Macchiauelli* politicam, nullo omninò niti fundamento.

CAP. XVI.

1 HAEc cum ita sint, hic à politicis sciscitari lubet, quo præsertim fundamento nitatur impia, & scelesta *Macchiauelli* politica; an ratione? nihil minus; nam, cum *virtus* nihil aliud sit, *teste Seneca*, nisi *recta, & perfecta ratio*, nihilq. virtuti magis repugnet, quam scelus, necessario sequitur, scelus etiam cum recta ratione maximè pugnare; an nititur experien-

Seneca epist. 76.

experientia? at illa, infelicissimum sceleris exitum apertissimè docet; an naturæ lege? nec illud quidem; omne enim scelus non minus à natura, quam à ratione *b* abhorret; an Lege diuina, illud verò omnium minimè; cùm *c* diuina Lex scelus maximè detestetur, damnet, prohibeat, puniat; quid tum denique? an solo scelere? ergo nihilo; cùm enim malum, nihil aliud sit, nisi absentia boni, perinde ac tenebræ absentia Lucis, & cæcitas priuatio visus, sequitur, malum nihil omninò esse, vt acutissimè disputant S. *Dionysius* *d* *Areopagita*, &, illum secutus sanctus *Thomas*.

Vide supra ca. 10 nu. 18. & 19 & ca. 12.

b Supra cap. 1. per totum.

c Vide supra ca. 10 & 11. per totum.

2 Sed quicquid de hoc statuerimus, id certè negari non potest, scelus, cum tàm Dei irã (è cuius voluntate, & nutu vniuersa pendent) quàm hominum odium in Principes scelestos concitet, respublicas, & regna non firmare posse, vel stabilire, sed infirmare, labefactare, & penitus

d S. Dion. lib. de diuin. nom. c 4. par. 4.

e S. Thom. 1. p. q. 48. ar. 1. c. & art. 2. ad 2.

f cap. 12. euertere, vt ex adductis supra *f* exemplis liquido constat; quò fit, *Macchiauelli* politicam solo scelere suffultam, ilico fore interituram. Itaq. mirum videri uon debet, eorum omnium, de quibus supra mentionem feci, tyrannorum imperia, scelere nixa concidisse.

3 Sed id sanè mirari satis non queo, *Macchiauellum*, cuius ingenium, & acumen discipuli eius admirantur, & obstupescunt, tanto potuisse stupore opprimi, vt neque naturæ instinctu, neque Historiæ sacræ veritate, neque profanæ authoritate, neque rationum pondere, neque exemplorum multitudine, neque communi omnium Philosophorum consensu, nec denique totius orbis, de hac re iudicio, moueri posset, quo minus profiteretur se sceleris tyrannidisq. magistrum, non, vt aliquem ex plebecula homunculum erudiret, sed, vt ipsum Reipub. caput, lethali

scele-

ſceleris peſte coinquinaret.

4. O præclarum Principum præceptorem *Macchiauellum*! qui cum docet decipit, cum præcipit, perimit, & perdit; O felices diſcipulos! qui quò magis abundauerint magiſtri præceptis, eò erunt miſeriores, & cum doctiſſimi, tunc tandem miſerrimi; quæ enim *Macchiauellus* illis proponit, & pollicetur cōmoda (gloriam nempe, potentiam, imperium) g ea vel non omninò comparant, vel comparata, vnà ſecum ſtatim perdunt, vel ſummo cum periculo, angore, & acerbitate h poſſident. Nonne i gloriam quærentes, maximo omnium odio maximaq. flagrant infamia, atque ita, omnium maximè ſunt inglorij? nonne k potentiam, & imperium conſectantes, tùm ſuis cupiditatibus, tùm viliſſimis, peſſimisq. hominibus, vt cæteris dominentur, inſeruiunt, & ſic impotentiſſimi, imò, & verè l ſerui fiunt? & quantamcumque adepti fuerint

g *Vide ſupra ca.* 7. 8. & 9.

h *Supra cap.* 15.

i *Supra cap.* 8. *nu.* 2. 3. 4. & 5.

k *Supra cap.* 4. *nu.* 2. 3. 4. 5. 6. & 7.

l *Supra c.* 6. *n.* 18. 11. 12. 17 & 18.

rint potentiam, atque opulentiam, an vllum omninò, vel ipsi fructum inde [illegible]ferunt, vel ad liberos transferunt? imò nonne potius, tàm *m* liberis, quàm sibi, certissimum parant exitium? cùm enim eos non tàm imperij, & potentiæ suæ, quàm pœnę sceleri suo debitę hęredes relinquant, non minus illos, quàm seipsos diuinę exponunt *n* irę, & vindictę, quam effugere, nec ipsi, nec illi poterunt.

m Supra cap. 13. n. 22. & ca. 14. per totum.

n Supra cap. 5. nu. 1. & 3.

5 Habes igitur, lector, quę sint Tyrannorum commoda, quę securitas, quę felicitas; habes, quàm pręclarum Principem instituit *Macchiauellus*, cuius doctrina à ratione, atque ab ipsa natura adeò aliena est, vt non Principem formasse, sed aliquod Principum *o* portentum, non hominem, sed hominum monstrum parturijsse videatur, impuro, & nefario ore euomens prodigiosa sceleris, & tyrannidis *p* pręcepta, tàm principibus, quàm toti christiano Orbi perniciosa.

o Supra nu. 5. n. 1.

p Supra cap. 6. per totum.

Quam-

6 Quamobrem, non solùm libri eius à sacrosancto, & ęcumenico *Concilio Tridentino* meritò damnantur, atque addicuntur igni, sed etiam eorum Lectores anathematis fulmine percutiuntur; ea tamen est (proh dolor) hominum cęcitas, peruersitas, & malitia, vt non pauci reperiantur, qui eius impia, & absurda scripta, in manibus habeant, legant, & admirentur, imò, & pręceptis eius ob temperent; quò fit, vt se suosq. perdant, & cęcum sequentes ducem, ad inferos tandem pręcipites ferantur, ęternis cum magistro suo, ignibus concremandi; nam, cum *cæcus cæco ducatum præstat, ambo in foueam cadunt*.

Conc. Tridēt. in indice libro. prohibit. classe 1.

Mat. 15.

FINIS.

Ad

Ad Illustrissimum,& Excellentissimum Principem,

D. FRANCISCVM DE CASTRO, DVCEM TAVRISANVM, &c.

Carmen Saphicum.

ARuâ qui latè populosq. subdit,
Quem suus subdit grauius Cupido,
Huic licet clarum diadema frontem,&
Tempora cingat,
Reglum nunquam decus occupabit;
Rectius,qui se moderator æquus
Temperat, veri sibi vendicabit
Regis honores.
Præsidem quòd si dabit hunc secundus
Gentibus cæli fauor, hinc & illinc
Mutuis cernas facibus nitentes
Clariùs ignes;

Dum suos ornans titulos superbo
Pulcher ornatu rutilabit heros,
Sic repercusso geminata cernas
Lumina Phæbo.
Hinc, comes, *vestris proauis coruscum*
Nomen, & nullo tenebranda seclo
Gloria, in seros veniens nepotes
Aucta refulsit.
Seu per insignes numerare Reges
Inclytum Lemos *genus, & potentis*
Sceptra quis malit celebrare longo
Ordine dextræ,
Fulgor hinc, nulli veniet secundus;
Stemma quod plures numerare Reges
Certet? aut longo moderata iactet
Ordine sceptra?
Seu per arcanos iuuet ire campos,
Quos tenent clari proceres triumphis
Bellicis, seu quos fidei verenda
Fascia velat.
Bęticis *illinc stupor vmbra castris*
Fulget Andradę, *rutilante* Mauros
Hic agit curru, bene vindicata
Virgine lætus.
Hinc

Commissa dat pænas, frequenter
Sæuities iterata regnat.
Insanientum spes, & inutile
Nullo quiescens consilium loco,
Natura quod sanxit, quod autor
Imperij statuit, reuulsit.
Funestat altam dira potentiam
Lex, & Curules *commaculat scelus;*
Quà, posse regnorum potitis
Esse bonos, dominis negatur.
Vindicta cessat? fulminibus vacat
Adhuc tonantis dextera? perfidum
Et gestit humanis iniqua
Flagitium dare iura rebus.
Nunc destitutæ fædera vindicet
Mundus parentis; nunc coeant (Dei
Iniuriæ sunt diluendæ)
Ordine res bene constitutæ;
Consurgit vnum pro reliquis caput,
Obstat citatis nobile fluctibus;
Consulta, Fitzherberte, *atrocis*
Crescere non pateris tyranni;
Monstras, potentes Moysen *ad æthera*
Leuasse sanctum pro populo manus,

Lyraq.

Lyraq. diuinùm sonora
Innocuum cecinisse psalten.
Hinc, Macchiauelli *ponderibus tuis*
Concussa nutat machina ; corruet,
Grandiq. cultoris nefasti
Obruet insipidos ruina.

Ad Illustrissimum, & Excellentissimum
Principem,

D. FRANCISCVM DE CASTRO,

COMITEM DE CASTRO,

Ducem Taurisanum &c.

Epigramma

Quis modus imperio, quod ius, quę norma regendi,
Dum legis; & laudes hic legis ipse tuas.
Norma sit hæc aliis, tua quæ, Comes *inclyte, imago est.*
Exemplum vitæ ducta per omne tuę;
Vtque solet diuum in templis imitata figuras
Sacrari diuis picta tabella suis,
Sic redit in titulos votiua hæc pagina vestros,
Et pariter genium, quem colit, ipsa refert.

Henricus Bentleius nobilis Anglus.

Eiusdem

Ad Authorem.

Ode.

Vindex iniqui gentibus Imperi,
Non impiorum consilium Deus
Impunè linquet, exitusve
Flagitio tribuet secundos.
At nos rebelli (proh stolidum genus
Mortale) diuos corde lacessimus,
(Ipsumq. ceu nostras putemus
Posse Deum *latuisse fraudes)*
Scelus tueri nequiter improbo
Conamur astu. Scilicet, *intimas*
Qui finxit humanis latebras
Pectoribus, malè cogitata
Non peruidebit? Scilicet, *impios*
Non ille nisus vertet? & irrita
Retrò retorquebit maligni
In caput, exitiumq. tela?
Quin iusta quisquis, iure sed haud suo,
Quærit tueri; proditor optimæ
Causæ, reluctatur scelesto
Auxilio nihil indigenti.

Contra

Contrà, ſupremi qui ſtudet imperj
Per cuncta rectus iuſtitiam ſequi,
Suumq. poſtponens honeſto
Vtile, non ſceleroſa quærit
Per facta lucrum; muniet vndiq.
Hunc numen, aſtus inter, & additos
Inter malignorum furores,
Peruigili teget vſq. cura.
Sic Macchiauelli, ſed neq. principem
Præcepta fingunt, quem meliùs tua
Demiſſa, Fitzherberte, *ab ipſo*
Inſtituet bene norma cælo.
Hæc, hæc, honeſti candida pectoris
Scintilla, flammas numinis intimas
Teſtatur, & purùm nitentes
Ingenua probitate ſenſus.

Errata

Errata sic corrige:

Pag.3.lin.6.vt fuerit *prudentissimus*.lege *perditissimus*.p.8. l.11.disentiat, dissentiat. p.10.l.16.solnm,solum.p.12.l. 21.totus,totum. ibid.l.23.vtiliati,vtilitati.p.13.l.3.dehent,debent.p.15.l.8.nullam alium,nullum alium. Ibid. l.11.to excubet, te excubet. Ibid.l.15.salus, saluus. p.18. quisimi-, qui simi-. p:19.l 5.lucurgum,lycurgum.Ibid. l.19.quam pln-, quam plu-. p. 21.l.24. non dito: apostolus,non dicit apostolus.p.22.l.22.ditam,dicam.p.23. l.1.optemperantium, obtemperan-. p.26.in margine ad l.18.Isay.6,Isay.60. p.33.l.24.princeps, principes.p.36. l.4. Socratius, Socraticus. p.45.l.2. destribuant, distribuant.Ibid.ad l.penult.in margine,in phrædone,phędone.p.47.l. penult.plntarcus,plutarcus.p.50.l.12.reiquebublicæ,reiquepublice. p.51.l.11.obcure,obscure.p.52. l.20.dcpingit,depingit.p.55.l.11.regius,regis ius.p.ead. l.13.nos, mos. Ibid.l.23. necesse si, necesse sit. p.56.l.13 Rexinsolio, Rex in solio. p.58.l.6.ad inuentionibus,adinuentionibus.p.60.l.18.seruitutē?& ibid.l.22.iudicandus,iudicandus?p. 61.ad l.22.citetur in margine. Sap.6. p.63.l.14.& plusquam, plusque. p.64.l.15.periclari,periclitari. p.77.l.antep.fclicius,felicius. p. 78.l.24.malæ, malè.p.80.l.5.si vt,dele si.p 82.l.7.rimedium,remedium p.84.l. antep.affrænatum,effrenatum. p. 86. Philippuus Philippus.p.98.l.1.&2.nutrita,nutritæ.p.90.l.12.pro,vt prout. p.91.l.16.cum e contra. cum contea. p.103.l.20. qua hommi, quæ. p.106. l.21, philpsophi, philosophi. p.124.l.3. rurpi.turpi. p.134.l.1. diuinam, diuinum.p. 173.l.10.inuistbili,inuisibili.p.139.iudicio l.11.iudicio p. 144. l.9. scelete, scelcre. p.159.l. antep.Ptclomæus, Ptolomæus .p.181.l.10.cuius,cunis.p.198.l.14.Baiazetus,Baiazetes.